

**İLCEL MİMARLIK KAVRAYIŞININ
MARTIN HEIDEGGER'İN TECHNE/TEKNOLOJİ
ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNDEN GÜNCEL MİMARLIK
YAKLAŞIMLARINA YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Merve ARTKAN

ESKİŞEHİR 2019

**İLKEİ MİMARLIK KAVRAYIŞININ MARTIN HEİDEGGER'İN
TECHNE/TEKNOLOJİ ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNDEN GÜNCEL MİMARLIK
YAKLAŞIMLARINA YANSIMALARI**

Merve ARTKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mimarlık Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Berna ÜSTÜN**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mayıs 2019**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Merve ARTKAN'ın "İlkel Mimarlık Kavrayışının Martin Heidegger'in Techne/Teknoloji Eleştirileri Üzerinden Güncel Mimarlık Yaklaşımlarına Yansımaları" başlıklı tezi 30/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Mimarlık Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvanı Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	:	Doç. Dr. Berna ÜSTÜN
Üye	:	Dr. Öğr. Üyesi Elif TATAR
Üye	:	Dr. Öğr. Üyesi Feryal Ayşin KOÇAK TURHANOĞLU

Prof.Dr. Murat TANIŞLI

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

İLKEİ MİMARLIK KAVRAYIŞININ MARTIN HEIDEGGER’İN TECHNE/TEKNOLOJİ ELEŞTİRİLERİ ÜZERİNDEN GÜNCEL MİMARLIK YAKLAŞIMLARINA YANSIMALARI

Merve ARTKAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mayıs 2019

Danışman: Doç. Dr. Berna ÜSTÜN

İlkel düzenlerin gelişmeye açık yapma biçimleri ve mekânsal kurgularından edinilen bilgiler, güncel tasarım yaklaşımlarına yansıyabilecek ilk akılları ve yöntemleri içermektedir. Heidegger’in bir varlığa getirme yöntemi olarak tanımladığı ‘techne’ kavramı ile ele alınan ilkel düzenler, çevresel ve kültürel etkilerle farklılaşan, tek defaya özgü bir kavrayış olarak değerlendirilme potansiyeline sahiptir. Fakat günümüzde yaşanan toplumsal değişimler ve teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte mimari yapı, techne ile üretilen ilkel düzenlerdeki tasarlama ve yapmanın özüne dair kavrayışları kaybetmeye başlamaktadır. Özellikle kartezyen düşünce temelli modernleşme hareketleri, sanayi devrimi ve üretimde endüstrileşme ile birlikte sistematik işleyişlerin mimarlık pratiğine dâhil olması, bu etkiyi yoğunlaştırmaktadır. Bu da, yapmanın doğasında kendiliğinden kayıtlı olanların, teknolojik yöntemler kullanılarak ve sistematikleştirilerek yeniden keşfedilmeye çalışılmasına yol açmaktadır.

Böylece güncel yaklaşımların üretim biçimi olarak ‘teknoloji’, ‘techne’ özünden uzaklaşarak yerden, kültürden, deneyimlerden ayrılmış bir mimarlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Teknolojinin, yapım yöntemlerinde ve mekânsal içeriklerde yeni imkân ve deneyimlere yol açsa da mimarlıktaki etkinliğinin yüzeysel düzeye indirgenerek kullanımı, çalışmada yine Heidegger’in ‘teknoloji’ kavramına eleştirileri üzerinden tartışılmaktadır. Bu kapsamda ilkel mimari düzenlerin kullandığı bilgi, yöntem ve deneyimlere ait kavrayışların yeni teknolojiler aracılığıyla günümüz yapı ve yerleşimlerine aktarılmasının mümkün olup olmadığı ve bu aktarımın hangi bilgiler için ne ölçüde olacağı gibi sorular çalışılan konunun bağlamını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İlkel Mimarlık, Techne, Teknoloji, Martin Heidegger, Güncel Mimarlık Yaklaşımları

ABSTRACT

THE REFLECTION OF PRIMITIVE ARCHITECTURE CONCEPT TO CONTEMPORARY ARCHITECTURAL APPROACHES THROUGH THE TECHNE/TECHNOLOGY REVIEWS OF MARTIN HEIDEGGER

Merve ARTKAN

Department of Architecture

Anadolu University, Graduate School of Sciences, May 2019

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Berna ÜSTÜN

The information obtained from the ways of making and spatial organizations of primitive layouts include the first ideas and methods that can be reflected in contemporary design approaches. Primitive layouts, dealt with by the concept of 'techne', which Heidegger defines as a method of bringing to the existence, have the potential to be regarded as a one-time understanding that is differentiated with environmental and cultural influences. However, with the developments in the field of technology, architecture starts to lose the insights about the essence of designing and making in primitive architecture produced with techne. Especially the modernism, the industrial revolution and the incorporation of systematic processes into the architectural production intensify this effect. This leads to rediscovering the approaches that are self-registered in the nature of making by using technological and systematic methods.

Thus, 'technology', which is the way of production of contemporary approaches, moves away from the 'techne' essence and leads to the emergence of architecture separated from the place, culture, and experiences. Although technology leads to new opportunities and experiences in construction methods and spatial contents, its use in architecture is reduced to a superficial level. This usage of technology is discussed through Heidegger's criticisms of 'technology'. In this context, it is researched whether it is possible to transfer the insights of knowledge, methods, and experiences used by primitive architectural layouts to new structures and settlements through new technologies. The questions such as to what extent or by which parameters this transfer will constitute the context of the subject studied.

Keywords: Primitive Architecture, Techne, Technology, Martin Heidegger,
Contemporary Architectural Approaches

TEŞEKKÜR

Mimarlık eğitimim ve yüksek lisans tezimin hazırlanma sürecinin yanı sıra gideceğim bütün yollarda fikirleriyle, deneyimiyle, bilgisiyle her daim bir üst akıl olarak gördüğüm ve sonunda varacağım ‘ben’ için örnek aldığım danışmanım Berna ÜSTÜN hocama tüm katkıları için teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimin bana kazandırdığı Begüm KAYILIOĞU’na, Ece KARACA’ya ve çok daha uzun zamandır yanımda olan Sezen Başak ÖZÜNUR’a,

Varlıkları ve sevgileriyle her zaman destek olan aileme,

Ve son olarak, iyi kitaplar ve güzel şarkılara teşekkürler...

En nihayetinde Cyndi Lauper’in de söylediği gibi “Girls Just Want to Have Fun”.

Merve ARTKAN

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Merve ARTKAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	3
1.2. Çalışmanın Kapsamı	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi	5
2. BİR KAVRAYIŞ OLARAK ‘İLKEL MİMARLIK’	8
2.1. ‘İlkel’ Kavramı ve Mimari Yaklaşımlarda Ele Alınışının İncelenmesi	8
2.2. ‘İlkel’ ve ‘İlkel Mimarlık’ Kavrayışlarının Yorumlanması	14
3. BİR ÜRETİM BİÇİMİ OLARAK ‘TECHNE’ VE ‘TEKNOLOJİ’	22
3.1. Techne Kavramı	22
3.1.1. Techne kavramının Heidegger’in bakışı üzerinden tanımı	22
3.1.2. Techne, mimarlık ve ilkel mimarlık ilişkisi	24
3.2. Teknoloji Kavramı	26
3.2.1. Teknolojinin kavramsal tanımı ve gelişim süreci	26

3.2.1.1. <i>Modernleşme süreciyle değişen teknoloji ve mimarlığa etkileri</i>	30
3.2.1.2. <i>Heidegger'in modern teknik/teknoloji yorumu</i>	36
3.2.2. Heidegger'in teknoloji eleştirisi bağlamında mimarlık ve ilkel mimarlık	38
3.2.2.1. <i>Bilginin eleştirisi: "bilim düşünmez"</i>	40
3.2.2.2. <i>Doğanın kullanımının eleştirisi: "teknoloji doğaya hükmeder"</i>	44
3.2.2.3. <i>Yapmanın eleştirisi: "var olanın üstünü örter"</i>	47
3.2.2.4. <i>Deneyimin eleştirisi: "teknoloji gündelik hayat pratiklerimizi kısıtlar"</i>	50
4. İLKEL MİMARLIK VE GÜNCEL TASARIM YAKLAŞIMLARININ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	57
4.1. <i>Techne İle Üretilen İlkel Mimari Düzenler</i>	57
4.1.1. <i>Avrupa kıtası örnekleri</i>	59
4.1.2. <i>Arktik bölge örnekleri</i>	60
4.1.3. <i>Amerika kıtası örnekleri</i>	62
4.1.4. <i>Afrika kıtası örnekleri</i>	65
4.1.5. <i>Asya kıtası örnekleri</i>	70
4.1.6. <i>Okyanusya kıtası örnekleri</i>	72
4.1.7. <i>İlkel mimari düzenler örnek föylerinin değerlendirilmesi</i>	73
4.2. <i>İlkel Mimari Kavrayışın Güncel Tasarım Yaklaşımlarına Yansımaları</i>	75
4.2.1. <i>Avrupa kıtası örnekleri</i>	77
4.2.2. <i>Arktik bölge örnekleri</i>	79
4.2.3. <i>Amerika kıtası örnekleri</i>	81
4.2.4. <i>Afrika kıtası örnekleri</i>	87
4.2.5. <i>Asya kıtası örnekleri</i>	91
4.2.6. <i>Okyanusya kıtası örnekleri</i>	94
4.2.7. <i>İlkel kavrayışın güncel tasarım yaklaşımlarına yansımalarının değerlendirilmesi</i>	95

	<u>Sayfa</u>
5. SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 4.1. İlkel Barınma ve Yerleşim Örnekleri Değerlendirme Parametreleri	57
Tablo 4.2. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-1, Avrupa, Lepenski Vir	59
Tablo 4.3. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-2, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Lapps/Sami Toplulukları	60
Tablo 4.4. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-3, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Inuit Eskimoları	61
Tablo 4.5. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-4, Kuzey Amerika, Haida	62
Tablo 4.6. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-5, Kuzey Amerika, Plains Indians	63
Tablo 4.7. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-6, Güney Amerika, Yanomami	64
Tablo 4.8. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-7, Güney Afrika, Maasai Kabilesi	65
Tablo 4.9. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-8, Güney Afrika, Zulu Kabilesi	66
Tablo 4.10. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-9, Güney Afrika, Gurunsi Kabilesi	67
Tablo 4.11. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-10, Güney Afrika, Bamileke	68
Tablo 4.12. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-11, Kuzey Afrika, Dogon Kabilesi	69
Tablo 4.13. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-12, Orta Asya, Yurt Yerleşimleri	70
Tablo 4.14. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-13, Güney Asya, Nias Ada Halkları	71
Tablo 4.15. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-14, Okyanusya Kıtası, Mailu	72
Tablo 4.16. Güncel Mimarlık Yaklaşımları Değerlendirme Parametreleri	75
Tablo 4.17. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-1, Avrupa, No99 ‘Saman’ Tiyatro	77
Tablo 4.18. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-2, Avrupa, Timebox Sergileri	78
Tablo 4.19. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-3, Arktik-Yarı Arktik Bölge, The Ice Balls-Buz Topu Sığınakları	79
Tablo 4.20. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-4, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Winnipeg Kayak Pisti Barınakları	80

Tablo 4.21. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-5, Kuzey Amerika, Mason Lane Çiftliği	81
Tablo 4.22. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-6, Kuzey Amerika, Graham İzci Kampı	82
Tablo 4.23. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-7, Kuzey Amerika, Bruma Şaraphanesi	83
Tablo 4.24. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-8, Kuzey Amerika, Yerel Puebla Evi	84
Tablo 4.25. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-9, Güney Amerika, Chuquibambilla Okulu	85
Tablo 4.26. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-10, Güney Amerika, Pumanque Toplum Merkezi	86
Tablo 4.27. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-11, Güney Afrika, CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi	87
Tablo 4.28. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-12, Güney Afrika, Kadın Fırsat ve Toplum Merkezi	88
Tablo 4.29. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-13, Güney Afrika, Lycee Schorge Ortaokulu	89
Tablo 4.30. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-14, Kuzey Afrika, Niamey 2000 Konutları	90
Tablo 4.31. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-15, Batı-Orta Asya, Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi	91
Tablo 4.32. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-16, Güney Asya, Cam Thanh Toplum Merkezi	92
Tablo 4.33. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-17, Güney Asya, Elişi Kâğıdı Müzesi	93
Tablo 4.34. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-18, Okyanusya, Jean-Marie Tjibaou Kültür Merkezi	94
Tablo 4.35. Değerlendirme Föyü-1, Arktik Bölge Örnekleri	95
Tablo 4.36. Değerlendirme Föyü-2, Avrupa Kıtası Örnekleri	96
Tablo 4.37. Değerlendirme Föyü-3, Asya Kıtası Örnekleri	96
Tablo 4.38. Değerlendirme Föyü-4, Amerika Kıtası Örnekleri	97

	<u>Sayfa</u>
Tablo 4.39. Değerlendirme Föyü-5, Afrika Kıtası Örnekleri	98
Tablo 4.40. Değerlendirme Föyü-6, Okyanusya Kıtası Örnekleri	99

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.2.a. Lepenski Vir Yerleşimi	59
Şekil 4.2.b. Lepenski Vir Yerleşim Planı	59
Şekil 4.2.c. Lepenski Vir Barınma Planı	59
Şekil 4.2.d. Ocak-Sunak Zemin Hareketini Gösteren Kesit	59
Şekil 4.3.a. Lapps/Sami Barınma Görünüşü	60
Şekil 4.3.b. Lapps/Sami Barınma Planı	60
Şekil 4.3.c. Lapps/Sami Diyagramatik Kesitler	60
Şekil 4.3.d. Lapps/Sami Barınma Katmanları	60
Şekil 4.3.e. Lapps/Sami Barınma Görseli	60
Şekil 4.4.a. İglo Barınma Planı	61
Şekil 4.4.b. İglo Barınma Kesiti	61
Şekil 4.4.c. İglo Barınmaları Yapım Aşamaları	61
Şekil 4.5.a. Haida Evi Şeması	62
Şekil 4.5.b. Haida Topluluğu Yerleşim Planı	62
Şekil 4.5.c. Haida Evi Yerleşim Diyagramı	62
Şekil 4.5.d. Haida Evi	62
Şekil 4.6.a. Plains Indians Yerleşim Şeması	63
Şekil 4.6.b. Tipi Kesit ve Planı	63
Şekil 4.6.c. Tipi Kesit ve Planı	63
Şekil 4.6.d. Tipi Yapım Şeması	63
Şekil 4.7.a. Yanomami Yerleşim Planı	64
Şekil 4.7.b. Yanomami Yerleşim ve Kesit Şeması	64
Şekil 4.7.c. Yanomami Alternatif Yerleşim Şemaları	64
Şekil 4.7.d. Yanomami Yapım Şeması	64

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.8.a. Maasai Yerleşim Şeması	65
Şekil 4.8.b. Maasai Evi Planı	65
Şekil 4.8.c. Maasai Evi Kesiti	65
Şekil 4.9.a. Zulu İdeal Yerleşim Düzeni Plan Şeması	66
Şekil 4.9.b. Zulu Kulübesi Yapısal Detay Diyagramı	66
Şekil 4.10.a. Gurunsi Yerleşim Planı	67
Şekil 4.10.b. Gurunsi Barınma Birimi Plan ve Kesiti	67
Şekil 4.10.c. Gurunsi Barınma Birimi Plan ve Kesiti	67
Şekil 4.11.a. Bamileke Yerleşim Düzeni	68
Şekil 4.12.a. Dogon Yerleşim Planı	69
Şekil 4.13.a. Moğol Yurdu Şematik Planı	70
Şekil 4.13.b. Moğol Yurdu Katman Detayı	70
Şekil 4.13.c. Moğol Yurdu Yapım Aşamaları	70
Şekil 4.14.a. Nias Topluluğu Yerleşim Planı	71
Şekil 4.14.b. Nias Evi Kesit ve Planı	71
Şekil 4.14.c. Nias Evi Kesit ve Planı	71
Şekil 4.15.a. Mailu Topluluğu Yerleşim Planı	72
Şekil 4.15.b. Mailu Evi Kesitleri	72
Şekil 4.15.c. Mailu Evi Kesitleri	72
Şekil 4.17.a. No99 Saman Tiyatro Yerleşim Planı	77
Şekil 4.17.b. No99 Saman Tiyatro Kesiti	77
Şekil 4.18.a. Timebox Birim-1 Planı	78
Şekil 4.18.b. Timebox Birim-1 Kesiti	78
Şekil 4.18.c. Timebox Birim-2 Planı	78
Şekil 4.18.d. Timebox Birim-2 Kesitleri	78
Şekil 4.18.e. Timebox Birim-2 Kesitleri	78

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.19.a. The Ice Balls-Buz Topu Sığınakları Planı	79
Şekil 4.19.b. The Ice Balls-Buz Topu Sığınakları Kesiti	79
Şekil 4.20.a. Winnipeg Kayak Pisti Barınakları Yerleşim Planı	80
Şekil 4.21.a. Mason Lane Çiftliği Yerleşim Planı	81
Şekil 4.21.b. Mason Lane Çiftliği Ekipman Sirkülasyon Şeması	81
Şekil 4.21.c. Mason Lane Çiftliği Ambar-A Kesiti	81
Şekil 4.22.a. Graham İzci Kampı Yerleşim Planı	82
Şekil 4.22.b. Graham İzci Kampı Görünüşü	82
Şekil 4.23.a. Bruma Şaraphanesi Planı	83
Şekil 4.24.a. Puebla Evi Kat Planı	84
Şekil 4.24.b. Puebla Evi Kesiti	84
Şekil 4.24.c. Puebla Evi Doğal Havalandırma Şeması	84
Şekil 4.24.d. Puebla Evi Su Geri Dönüşüm Şeması	84
Şekil 4.25.a. Chuquibambilla Okulu Planı	85
Şekil 4.25.b. Chuquibambilla Okulu Fiziksel Çevre Etkileri Şeması	85
Şekil 4.26.a. Pumanque Toplum Merkezi Planı	86
Şekil 4.27.a. CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi Batı Görünüşü	87
Şekil 4.27.b. CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi Kuzey Görünüşü	87
Şekil 4.27.c. CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi Hava Akış Şeması	87
Şekil 4.27.d. CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi Planı	87
Şekil 4.28.a. Kadın Fırsat ve Toplum Merkezi Yerleşim Planı	88
Şekil 4.28.b. Kadın Fırsat ve Toplum Merkezi Sınıf Birimleri Su Toplama İşleyiş Şeması	88
Şekil 4.29.a. Lycee Schorge Ortaokulu Planı	89
Şekil 4.29.b. Su Geri Dönüşüm Sistemi Şeması	89
Şekil 4.29.c. Lycee Schorge Ortaokulu Kesitleri	89

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.29.d. Lycee Schorge Ortaokulu Kesitleri	89
Şekil 4.30.a. Niamey 2000 Konutları Yerleşim Şeması	90
Şekil 4.30.b. Konutların Kesit ve Doğal Havalandırma Şeması	90
Şekil 4.31.a. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi Planı	91
Şekil 4.31.b. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi Kesit - Doğal Havalandırma Şeması	91
Şekil 4.31.c. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi - Geleneksel Yurt Çadırı Biçimsel Referans Şeması	91
Şekil 4.32.a. Cam Thanh Toplum Merkezi Yerleşim Planı	92
Şekil 4.32.b. Kesit - Doğal Havalandırma ve Geri Dönüşüm Şeması	92
Şekil 4.33.a. Elişi Kağıdı Müzesi Zemin Kat Planı	93
Şekil 4.33.b. Elişi Kağıdı Müzesi Kesiti	93
Şekil 4.34.a. Jean-Marie Tjibaou Kültür Merkezi Zemin Kat Planı	94
Şekil 4.34.b. Jean-Marie Tjibaou Kültür Merkezi Kesiti	94

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 2.1. Vitruvius’un Barınma Yaklaşımı	9
Görsel 2.2. Laugier’in Rustik Kulübe Gravürleri	10
Görsel 2.3. Semper’in İlkel Karayip Kulübesi	11
Görsel 2.4. Simon Unwin Sahil Fotoğrafları Serisi-1	12
Görsel 2.5. Simon Unwin Sahil Fotoğrafları Serisi-2	13
Görsel 2.6. Pueblo ve Hogan İlkel Barınmaları	17
Görsel 2.7. Pueblo ve Hogan İlkel Barınmaları	18
Görsel 3.1. Sırasıyla New York ve Tokyo Benzer Kent Görünümleri	42
Görsel 3.2. Sırasıyla New York ve Tokyo Benzer Kent Görünümleri - ‘Dijitalleşme ve Tüketim Kültürü Etkilerinin Okunması’	44
Görsel 3.3. Gwanggyo Şehir Merkezi Yarışma Projesi, 2011, Seul	46
Görsel 3.4. Yapılarda Yansıtıcı Yüzey Kullanımı - Amerika	48
Görsel 3.5. İglo Barınmaları ve Kakslauttanen İglo Köyü Oteli	55
Görsel 3.6. Çin Geleneksel Kağıt Feneri ve Geleneksel Kağıt Fenerden Esinlenerek Tasarlanmış Han Show Tiyatrosu	56
Görsel 4.1. Kıtalar Göre İlkel Barınma ve Yerleşim Örneklerinin Dağılımı	58
Görsel 4.2. Kıtalar Göre Güncel Örneklerin Dağılımı	76

1. GİRİŞ

Gelişen teknolojiyle birlikte çevresel ve kültürel her türlü etkinin yaşam tarzlarını hızla değiştirdiği günümüzde, mimari tasarım da sürekli bir değişim içerisinde. İnsanlığın başlangıcından itibaren, göçebe veya yerleşik hayatta barınma, korunma, iletişim kurma, bir arada yaşama gibi ihtiyaçlar, insanları içerisinde bulundukları coğrafyaya, yaşam biçimlerine, kültüre ve deneyimlerine göre yapılar tasarlamaya yönlendirmiştir.

Tarih öncesi dönemlerden günümüz çağına kadar geçen süreçte, farklı zaman ve yerlerde, teknolojik ve çağdaş gelişmelerden bağımsız olarak kurgulanmış ilkel mimari düzenler bulunmaktadır. Bu ilkel barınma ve yerleşimler, gelişmeye açık, ham ve özgün bir yaklaşımı ifade etmekle beraber, güncel mimari tasarımlara referans olabilecek, yapmanın özüne ait ilkeleri, bilgi ve ipuçlarını içermektedir. İlkel mimarlık örnekleri incelendiğinde, çevresel ve kültürel bağlamla kurulan ilişkiler, ihtiyaçlar ve yaşam tarzlarına bağlı mekân kurguları, deneyime dayalı materyal kullanımı ve yapma teknikleri gibi mimari tasarımın temel kavrayışlarına ait bilgiler elde edilebilmektedir.

Bununla birlikte, ilkel mimarlığın bir kavrayış olarak değerlendirilmesini desteklemek amacıyla yeni bir kavramın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İlkel kavrayışın bir yöntem olarak tanımlanması için ele alınan bu kavram, özellikle Alman filozof Martin Heidegger'in sıklıkla üzerinde durduğu 'techne' kavramıdır. Heidegger'in düşünceleri bağlamında 'techne', sanat, zanaat ve bilginin bir aradalığını ifade eden bir varlığa getirme yolu şeklinde açıklanmaktadır. Bu anlamda 'techne', ilkel kavrayışın tasarlama ve yapma eylemini ifade edebilecek, tek defaya özgü bir açığa çıkarma yöntemi olarak yorumlanabilme potansiyeline sahiptir. Böylece ilkel düzenler, 'techne ile üretilen' mimari yapı ve yerleşimleri ifade eden bir kapsamda değerlendirilmektedir.

İlkel kavrayışın açığa çıkartma ve varlığa getirme biçimi olarak yorumlanan 'techne' kavramının, günümüz yapma biçimini tarifleyen karşılığı ise 'teknoloji'dir. Zaman içerisinde techneye dayalı kökenini kaybederek, buyurgan ve sınırlayıcı bir çerçevede ele alınan teknolojinin özündeki bu değişim ve etkileri, Heidegger tarafından kavramsal çözümlemelere dayandırılarak açıklanmaktadır. Teknoloji kavramının kökenine inerek techne ile kurduğu ilişki ve özündeki değişime bağlı olarak teknolojiye

yönelik eleştirilerinin, mimarlık disiplini için günümüzde de geçerli ve yorumlanabilir oluşu nedeniyle bu kavramlar Heidegger'in bakışı üzerinden değerlendirilmektedir.

Son yıllarda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik birçok alanda yaşanan değişimlerle birlikte mimarlıkta da anlamın, bağlamın, kültürün etkileri belirsizleşmekte ve tasarım süreçleri teknolojinin buyurganlığı altına girerek ilerlemektedir. Özellikle teknolojinin sistematik düşünce, modern yaşam, tüketim kültürü, kapitalizm, küreselleşme gibi toplumsal gelişmelere paralel bir şekilde ilerleyişi, tasarımda ilkel kavrayışa ait fikirlerin göz ardı edildiği bir mimari ortamı açığa çıkarmaktadır. Mimari tasarımda seri üretim, küresel tüketim kültürü ve bireysellik yaklaşımları ön plana çıkarken, mimari yapılar özgün bağamlarından ve kültürlerinden uzaklaşmaktadır. Bunun sonucunda bireysel beğeni ve modalara dayalı, standart üretim ilkeleri ile seri olarak kopyalanan ve tektipleşmiş yapılar inşa edilmektedir.

Buna karşılık, gelişen teknolojilerle birlikte elde edilen yeni içerikler ve yapısal imkanlar, ilkelin bilgisini temel alarak ve bu kavrayışlara entegre edilerek yorumlanabilme niteliğine sahiptir. Fakat değişen toplumsal yapıyla birlikte ilkelin bilgisinin üzerinde düşünülmeden ve özü kavranmadan, yeni teknolojik imkânların yüzeysel bir şekilde kullanımı söz konusu hale gelmektedir. Teknolojinin zamanla farklılaşan yapısı, ilkel düzenlerin barındırdığı fikir, bilgi ve deneyimlerin yok olmasına, dolayısıyla yalnızca biçimin sistematik olarak aktarımına odaklanan tasarımların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Böylece yapılar, ilkel barınma ve yerleşimlerdeki yapma eyleminin özüne dair kavrayışlar anlaşılmadan, çevreye, kültüre, materyal ve yapma tekniklerine ait öğelerin veya biçimin yeni teknolojik yöntemlerle kopyalanması şeklinde ele alınmaktadır. Oysa techne ile üretilen ilkelin bilgisinin tasarıma ait bir kavrayış olarak güncel teknolojiler ve parametrelerle yorumlanması mümkün gözükmemektedir. Sonuçta, ilkelden edinilen kavrayışların, çağdaş tasarım yaklaşımlarına bir öz ve referans olabilecek bilgileri içerdiği düşüncesi ortaya çıkmakta ve bu düşünce doğrultusunda mimari yapılar değerlendirilmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Teknolojinin ilerleyişiyle birlikte, mimari tasarım yaklaşımları, insanın ve yapısal üretimlerinin özünde kendiliğinden var olan ilkel kavrayışları göz ardı etmeye başlamaktadır. Bu, teknolojinin temelini dayandığı ‘techne’ kavrayışının günümüz modern teknolojisine dönüşümü ve mimarlığa yansımalarının bir sonucudur. Teknolojinin gelişim sürecinin, kökeninde ifade ettiği yaklaşımlardan uzaklaşarak farklı bir yönde ilerlemesi Heidegger tarafından (1953), “teknolojinin technedeki özünün kaybedilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Heidegger’e göre modern teknoloji, bilgi ve deneyimleri göz ardı eden, doğaya hükmederek hızla tüketen, var olanın üstünü örten sınırlayıcı bir çerçeve olarak ele alınmaktadır.

Çalışmada, teknolojinin mimarlığa etkileri Heidegger’in bu kavramsal bakışı ile değerlendirilerek, günümüz mimari tasarım ortamının bir eleştirisi yapılmaktadır. Buna karşılık tasarım ve yapmanın özüne ait kavrayışların teknoloji ve mimarinin kökeninde aranması gerekliliği öngörülmektedir. Böylece teknolojinin techneye dayalı kökeninin ve teknolojiden uzak bir şekilde techne ile üretilen mimarlığın ilk örneklerinin, günümüz tasarım yaklaşımlarına referans olabileceği fikri ortaya çıkmaktadır.

Bu yüzden bu çalışmada, “ilkel mimari düzenlerden, yapmanın doğasında kendiliğinden bulunan, mimari tasarıma bir temel ve öz oluşturabilecek kavrayışların çıkarılabileceği” ve “çıkarılan bu kavrayışların, günümüz mimari tasarım yaklaşımlarına yansiyarak yeni teknolojik imkânlarla yorumlanabileceği” düşüncesinin örneklerle ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın kavramsal temeli, Heidegger’in ‘techne’ ve ‘teknoloji’ kavramlarına bakışı üzerinden tartışılmakta ve bu tartışmalardan çıkarılan parametrelerle ilkel ve güncel mimarlık yaklaşımları incelenmektedir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada techne ile üretilen ilkel düzenlerin özündeki mimari kavrayışla, teknoloji odaklı günümüz toplumunun mimarisinin arasındaki ilişki Heidegger’in düşünceleri doğrultusunda irdelenmiştir. Bu kapsamda ilkel mimarlık, techne, teknoloji ve Heidegger ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar araştırıldığında, özellikle mimarlık alanında ilkel ve güncel örneklerle desteklenerek, bu kavram ve düşüncelerin bir arada

değerlendirildiği bir çalışmaya ulaşamamıştır. Konu ile ilgili yapılmış tez ve kitap çalışmaları, ilkel yapı örneklerinin analiz edildiği bir içerikte ele alınmış olup, güncel tasarım yaklaşımlarıyla ilişkilendirilmediği veya Heidegger'in bakışıyla ele alınmadığı görülmüştür.

Bununla birlikte vernaküler, yerel, geleneksel, yöresel veya halk mimarisi gibi ilkel mimari kavramıyla ilişkilenen ve benzer kapsamlarda değerlendirilen kavramlar üzerinden yapılmış çalışmalar da incelenmiştir. Bu kavramlarla ilkel mimarlık arasındaki en kesin ayrımın, ilkel kavramının etimolojik olarak incelendiğinde köken, başlangıç, öz, ham, gelişmeye açık ve ilk olma gibi anlamlar içeren bir kavrayış şeklinde ele alınabilme potansiyeli olduğu görülmüştür. Bu da ilkel yapıda gözlemlenen, mimariye ait bir takım temel tasarım kararlarının köken olarak alınıp yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Böylece, bu çalışmada 'ilkel'in yorumlanmaya ve işlenmeye olan açıklığı nedeniyle konu, diğer çalışmalardan farklı olarak 'ilkel mimarlık' kavramı ve ilkel yapı örnekleri kapsamında irdelenmiştir.

Tüm bu araştırmalar sonucunda, ilkel mimarlığın bir kavrayış olarak günümüze yansımalarının değerlendirildiği ve bu incelemenin Heidegger'in techne ve teknoloji kavramları temelinde kurulduğu bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Konu dört ana bölümde şekillenmiştir. Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiştir.

İkinci bölümde 'ilkel' kavramının kelime olarak tanımı yapılmış ve tarihsel süreçte ifade ettiği olumlu ve olumsuz anlamlar irdelenmiştir. Kavramın mimariye yansımaları bağlamında Marcus Vitruvius, Marc-Antoine Laugier, Gottfried Semper gibi mimar, yazar ve kuramcılar tarafından mimarlıkta köken, başlangıç ve temel olarak ele alınan ilkel yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Devamında, özellikle modern dönemle başlayan güncel kullanımında kazandığı anlamlar ve bunların mimarlıkta kavranış şekli açıklanmıştır. Son olarak bu kavrayışa ait, günümüz tasarım yaklaşımlarına referans olabilecek parametreler çıkarsanıp, ilkel mimarlığın tanımlamaları yapılmıştır.

Üçüncü bölümde Heidegger'in 'techne' ve 'teknoloji' kavramlarını açımlayan düşüncelerine yer verilip, bu düşünceler ilkel mimarlık ve günümüz mimarlığı ile ilişkilendirilmiştir. Heidegger'e göre varlığa getirme anlamındaki 'techne' kavramı, ilkel düzenlerde fiziksel ve sosyal bağlam, mekânsal kurgu, yapma biçimi, materyal kullanımı, yerel kültür ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı ele alınan, tek defaya özgü

bir üretim şekli olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık, techneye dayalı özü değişim göstermiş ‘teknoloji’ ise, güncel tasarımda buyurgan bir varlığa getirmenin karşılığı olarak ele alınmıştır. Buna ek olarak teknolojinin tarihsel gelişim süreciyle birlikte, değişen kavranış biçimleri irdelenmiştir. Bu bağlamda Heidegger’in teknolojiye olan eleştirileri, belirlenen parametrelerle dört ana başlıkta gruplandırılarak mimarlık ve tasarım kapsamında yorumlanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, öncelikle ilkel barınma ve yerleşim örnekleri ‘techne’ kavramı üzerinden, ilkel mimarlığın kavramsal bölümünde ele alınan parametrelerle değerlendirilmiştir. Sonrasında, ilkel mimari kavrayışın özüne ait bilgilerin günümüze olan yansımaları, Heidegger’in teknoloji eleştirileri bağlamında belirlenen parametrelerle, güncel örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda ele alınan ilkel ve güncel mimari örneklerin analizi föylerle yapılmış ve incelenen örneklerle ait değerlendirme bölümleriyle çıkarımlarda bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, tüm bu araştırma, inceleme ve tartışmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda, ilkel mimari kavrayışın özündeki yaklaşımların, günümüz mimarisine referans olabilme imkânı vurgulanarak çalışma sonuçlandırılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada konunun kavramsal olarak açıklanması ve ‘ilkel’, ‘techne’, ‘teknoloji’ şeklinde kullanılan üç ana kavramın kökenleri, tarihsel süreçteki ifadeleri, birbirleriyle ilişkileri, mimarlıktaki yansımaları ve güncel durumda ele alınma biçimlerinin detaylandırılması geniş bir yer tutmuştur. Bunun yanı sıra kavramsal içerikte açıklanması amaçlanan konunun daha net ortaya konulabilmesi için konuyla ilişkili örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmaya dair her türlü içerik araştırma kitapları, yayınlanmış makale ve tez çalışmaları, dergiler, sempozyum bildirileri, internet siteleri ve dijital ortamlardan incelenerek ele alınmıştır.

Kavramsal incelemenin ilk bölümünü oluşturan ‘ilkel’ ve ‘ilkel mimarlık’ yaklaşımları, geçmişten günümüze kadar gelen süreçteki mimar ve kuramcılar tarafından ele alınan tanımlamalarla açıklanmıştır. Bu bağlamda ilkel mimari kavrayışa ait çıkarımlar ağırlıklı olarak Marcus Vitruvius, Marc-Antoine Laugier, Gottfried

Semper, Simon Unwin ve Enrico Guidoni'nin ilkel, ilkel mimarlık, mimarlığın kökeni, ilkel toplum ve kültür üzerindeki düşüncelerinin yorumlanmasıyla şekillenmiştir.

Bu bölümün devamında, ilkel düzenler ve güncel mimari yaklaşımların üretim ve açığa çıkarma yollarını tanımlamak amacıyla, Heidegger'in konferans ve yazılarında sıkça ele aldığı 'techne' ve 'teknoloji' kavramları açıklanmıştır. Heidegger'in techne ve teknoloji kavramlarını açtığı 'Tekniğe İlişkin Soruşturma', 'Bilim Üzerine İki Ders' ve 'Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım' kitapları techne ve teknolojiye ait kavramsal içeriği oluşturan başlıca kaynaklardandır. Kitaplarında bu kavramların etimolojik kökenleri ve birbirleriyle ilişkilerinin kapsamlı incelenmesinin yanı sıra, techne ve teknolojiye dair düşünce ve tespitlerinin, ilkel ve günümüz mimarlık ortamı için yorumlanabilir oluşu, Heidegger'in bakışının ele alınmasında etkilidir.

İlkel ve ilkel mimarlık kavramlarının ele alındığı bölümlerde ise, Enrico Guidoni'nin 'Primitive Architecture' kitabı ile Mark Jarzombek'in 'Architecture of First Societies' kitabı yararlanılan öncelikli kaynaklar olmuştur. Buna ek olarak, kültür ve deneyim üzerine değerlendirmelerin yapıldığı bölümlerde Amos Rapoport'un 'Kültür, Mimarlık ve Tasarım' ve Juhani Pallasmaa'nın 'Tenin Gözleri' kitaplarından sıklıkla faydalanılmıştır.

Konuyla ilişkili benzer yaklaşım ve kavramları içeren diğer kaynaklar da incelenerek, geçmiş yıllara ait literatür taraması ve çeşitli yazılı kaynaklardan, kütüphane araştırmalarından ve dijital ortamdan iki ana grupta örnek inceleme yapılmıştır. İlkel ve güncel olarak ayrılan bu başlıklar altında örnekler değerlendirilmiş ve elde edilen dokümanlar, görseller, alıntılanan ve yorumlanan bilgilerle örnekler için analiz föyleri hazırlanmıştır.

Hazırlanan analiz föylerinde, ilkel barınma ve yerleşim örneklerinin incelenmesi, çalışmanın kavramsal kısmında belirlenen fiziksel çevre, mekânsal kurgular, yapma deneyimi ve toplum kültürü başlıkları altında yapılmıştır. Bu bağlamda ele alınan mimari örneklerin zaman skalası ve günümüzde varlıklarını devam ettirme durumları örnek seçiminde başlıca unsur olarak değerlendirilmemiştir. Buna karşılık, bir barınma veya yerleşmenin ilkel olarak ele alınabilmesinde, Enrico Guidoni'nin de bahsettiği gibi (1975), toplum kültürünün ilkelliği ön planda olup, örneklerin seçimi buna bağlı olarak gerçekleştirilmiştir.

Güncel tasarım yaklaşımları ise, Heidegger'in teknolojiye dair eleştirileri gruplandırılarak elde edilen parametrelerle değerlendirilmiştir. İncelenen güncel mimari yapı örnekleri, eleştirel parametrelerin olumlu karşılıkları şeklinde seçilerek ele alınmıştır. Çünkü çalışmada aktarılacak istenen düşünce, günümüzde eleştirilen mimari ortama karşılık, ilkel kavrayışların yeni teknolojik imkânlarla desteklenerek olumlu denilebilecek çağdaş yaklaşımları da ortaya çıkarabileceğidir. Bu bağlamda ele alınan örnekler, özellikle teknolojinin gelişiminin baskın olarak gözlemlenebildiği 1990, 2000 ve 2010'lu yıllardaki yaklaşık otuz yıllık süreçten seçilerek güncel tasarımlar üzerinden bir tartışma hedeflenmiştir. Buna ek olarak, seçilen örneklerin tasarım fikirlerinde, ilkel yapılara direkt olarak referans vermesi, bir seçim kriteri olarak ele alınmamıştır.

Farklı coğrafyalara göre değişen çevresel ve kültürel bağlamların tasarıma olan etkilerinin daha net ortaya koyulabilmesi için, ilkel ve güncel tasarım örnekleri kıtalar üzerinden gruplandırılarak incelenmiştir. Kıtaların yer, iklim ve coğrafi konumları dikkate alınarak Arktik-Yarı Arktik Bölgeler, Kuzey ve Güney Amerika, Kuzey ve Güney Afrika, Batı-Orta ve Güney Asya, Avrupa ve son olarak Okyanusya kıtaları şeklinde altı ana grupta örnekler incelenerek değerlendirmeleri yapılmıştır.

Kendi içerisinde değerlendirilen ilkel barınma ve yerleşim örneklerine karşılık, güncel tasarım yaklaşımlarının sonuç değerlendirmeleri, aynı kıtalardaki ilkel ve güncel örneklerin bir arada ele alınmasıyla yapılmıştır. Benzer çevrelerde varlığa getirilen ilkel ve güncel mimari yapıların arasındaki tasarıma dair ilişkiler ve yaklaşımlar karşılaştırılarak, ilkelin bilgisinin günümüze yansıyabilme durumları hazırlanan föylerle incelenmiştir.

2. BİR KAVRAYIŞ OLARAK ‘İLKEL MİMARLIK’

2.1. ‘İlkel’ Kavramı ve Mimari Yaklaşımlarda Ele Alınışının İncelenmesi

İlkel kavramı taşıdığı anlamlarla, mimarlıkta belirli bir dönemi, bir yapının karakterini veya bir mimari yaklaşımı tanımlamak için sıklıkla kullanılmıştır. Günümüzde olduğundan çok daha zengin bir içeriği tarifleyen ilkel kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında ‘ilk durumunda kalmış olan’, ‘gelişmesinin başında bulunan’, ‘zaman bakımından en eski olan’, ‘basit’, ‘karmaşık olmayan’, ‘primitif’ gibi karşılıkları mevcuttur. Sanat alanında ise ‘yalın bir nitelik gösteren’, ‘yapmacıksız olan’ gibi anlamları içeren bu kavram aynı zamanda ‘eğitimsiz’, ‘kültürsüz’ gibi olumsuz anlamlarda da kullanılmaktadır. (http-1)

Bununla birlikte tarihi süreç içerisinde teknoloji, kültür, sosyal ilişkiler, ekonomi ve konfora dayalı gündelik yaşam koşullarının sürekli değişimi sonucunda, ilkel kelimesinin anlamı çeşitlenmektedir. Özellikle modern sonrası dönemlerde olduğu gibi *vahşi, barbar, egzotik, aborjin, gerici, uygar olmayan, naif, içgüdüsel, eski, doğal, kabilesel, geleneksel, yabancı* gibi karşılıkları, bu süreçteki kullanımlardan bazılarıdır. (Forty, 2006, s.4-5) Buna ek olarak ilkelin kullanımı yalnızca gündelik yaşama dair durumları nitelemekle kalmayıp aynı zamanda mimarlık gibi farklı disiplinlerdeki bir takım yaklaşımları da tariflemektedir. Bu sebeple mimarlık disiplini çerçevesinden bakıldığında, bu kullanımlar genişletilerek *vernaküler, anonim, kendiliğinden ve yerel* gibi mimariye ait kavramlarla ifade edilebilmektedir.

İlkel kavramı bütün bu eklemeler ve çok çeşitli anlamlarıyla, günümüzde nispeten yeni bir olgu olarak görülmektedir. Oysa 18.yüzyıldan önce tek ve farklı bir anlama sahip olup ‘köken’, ‘orijinallik’ ve ‘özgünlük’ gibi isimlerle nitelendirilmekte ve bu ifadenin modern anlayışla hiçbir ilgisinin olmadığı belirtilmektedir. Dolayısıyla son yüzyıldaki çeşitliliği ve geçerliliği modern kültürün bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Vesely, 2006, s.17)

Bu sebeple 18.yüzyılda özellikle kabile veya yerli toplumların çağrışımlarından hiçbirisi ‘ilkel’ için geçerli değildir ve bu yüzyılın sonlarına kadar kelimenin ‘köken’, ‘orijinallik’, ‘özgünlük’ gibi anlamlarının dışında kullanımı görülmemektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Afrika, Okyanusya ve Kuzey Amerika yerli toplumları, dünyada yaşanan sosyal ve sınıfsal değişimler sonucunda ‘ilkel’ olarak tanımlanmaya

başlamaktadır. Böylece ilkel kavramının kabilesel, vahşi, eski, doğal, egzotik, aborjin gibi kavramlar eklenerek günümüze kadar süregelen anlamsal çeşitliliği 19.yüzyılın sonları ve 20.yüzyılın başlarında gerçekleşmektedir. (Forty, 2006, s.3-14)

Bu açıdan bakıldığında, ilkel kavramının mimarideki yansıması için, ‘orijinal, özgün’ anlamını karşılayan ilk kullanımı oldukça önemli ve anlamlıdır. (Forty, 2006, s.5) Modern kültür öncesinde bu anlamlarıyla ele alınan ilkelin, mimari yaklaşımlara yansıma şekli günümüzde de birçok araştırmaya referans olmaktadır. İlkel kavramının mimarlıkta ele alınışının tarihsel sürecinde özellikle Vitruvius, Laugier, Semper gibi düşünürlerin teorileri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda ilkel kavramını mimari düzenlerde ‘ilk olana, kökene gitme’ olarak ele alan Vitruvius bu tartışmaların sürecini başlatan isimlerden biridir.

Görsel 2.1. Vitruvius'un Barınma Yaklaşımı (Vitruvius 1548'den aktaran Küreli, 2015, s.113)

Vitruvius mimarinin kökenini, ateşin keşfiyle birlikte etrafında insanların sosyal ilişkiler kurduğu ilkel bir barınma yapısı olarak tanımlar. Vitruvius'un görüşüne göre, bu ilişkiler ağının büyümesiyle kapalı bir yerde toplanmanın gerekliliği, ateşin yakınında rahatça oturacak bir yer aranması ve aynı zamanda korunmak için standartların iyileştirilmesi gibi sebeplerle ortaya çıkan bu temel yapı, mimari yapının kökenidir. (Küreli, 2015, s.112) Bu bağlamda ilkel barınmanın, toplumların gelişim süreçlerindeki fiziksel ve sosyal ihtiyaçları çerçevesinde şekillenerek mimari yapının başlangıcını oluşturduğu sonucuna ulaşılabilir.

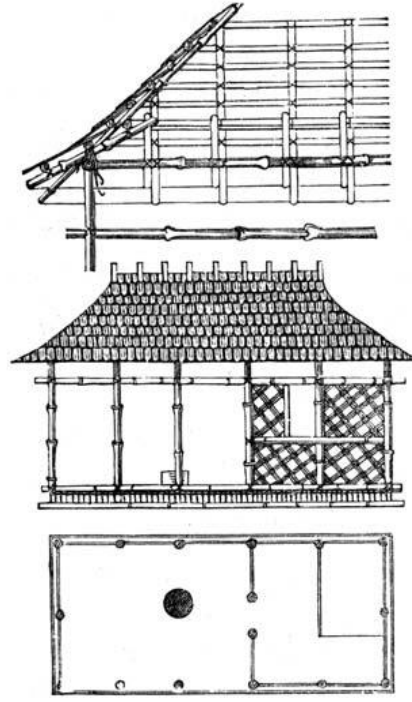
Vitruvius gibi ilkel kavramını mimarlığın kökeni, tipik biçimlerin çıkış noktası ve en yalını olarak nitelendirdiği rustik kulübesiyle ele alan Marc-Antoine Laugier'e göre ilkel kulübe bütün mimari ürünlere bir model oluşturmaktadır. Dört ağaç dikme ve üstü üçgen dallarla çatılarak örtülü bir biçimde oluşturulan bu yapının ilk model olarak kabul edilmesi ise ilkel kulübenin yalınlığından gelmektedir. (Kortan, 1996, s.54-63)

Görsel 2.2. Laugier'in Rustik Kulübe Gravürleri (Laugier, 1753'ten aktaran Küreli, 2015, s.114)

Bunun yanı sıra Gottfried Semper de, taşınabilir çadırı ve ilkel Karayip kulübesini mimari yapının çıkış noktası kabul ederek, ilkel sözcüğünü 'orijinal olan' şeklinde ele almaktadır. (Forty, 2006, s.6) Fakat zaman içerisinde bahsedilen bu ilk yapısal kurgular ve barınma imgelerinin çevresel koşullar, materyaller ve özellikle kültürel farklılıklarla değişmesiyle, Semper'in The Four Elements of Architecture (1851)'da belirttiği gibi, mimari yapıda yeni ihtiyaçlara imkân sağlayan öneri ve çözümler ortaya atılmaktadır.

Böylece ilkel barınma yaklaşımları; açıklık oluşturma, zemin üretme ve strüktürel anlamda çeşitlenme gibi kaygılarla getirilen bu tarz yeni önerilere köken olma özelliği gösteren kavramsal bir temele sahiptir. Dolayısıyla ilkel kavramı toplum, kültür ve yapı tarihinin gelişim sürecinde 'köken' anlamını yaklaşık olarak 19. ve 20.yüzyıllara kadar sürdürmektedir. Bu yüzyıllarda yaşanan endüstrileşme ve modernleşme gibi süreçler, ilkel kelimesinin anlamını ve mimarlık gibi farklı disiplinlerde ele alınışını etkilemektedir.

Görsel 2.3. *Semper'in İlk Karayip Kulübesi (Semper,1851)*

Fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik çevrelerde yaşanan değişimlerle kendi bağlamını oluşturan modern düşünce, ilkel kavramının ifadesini moderne karşı 'modern olmayan' anlamına gelecek şekilde genişletmektedir. Böylece, ilkelin her alandaki kavramsal ifadesi *uygar olmayan, barbar, eğitimsiz, kabilesel, geleneksel, en eski olan* gibi olumlu ve olumsuz çok çeşitli anlamları karşılamaya başlamaktadır.

Bu nedenle kültürel ve kronolojik olarak iki ana anlamı bünyesinde barındıran ilkel kavramı, modern öncesi dönemlerde olduğu gibi yalnızca olumlu anlamda yorumlanmamaktadır. Kronolojik anlamda zamansal olarak eski ve ilk olma durumunu, diğer anlamda ise kültürel bir kuruluşun zeminini tariflemektedir. Birbiriyle ilişkilenen her iki anlamda da ilkel kavramı, başlangıç ve ilk olma durumunu ifade etmektedir. Fakat modernleşmeyle birlikte ilkelin 'ilk durumunda olan' karşılığı, daha çok 'eski' olan şekilde ele alınmaktadır. Böylece ilkel, medeniyetin üstünlüğünün onayı veya rahatsızlığının bir eleştirisi olarak, medeniyete bir antitez şeklinde kullanılır duruma gelmektedir. (Vesely, 2006, s.17-21)

Güncel kullanımda ise ilkel kavramının, günümüz toplumları ve çağdaş kültürlerinde yer eden bu olumsuz anlamları dışında, özellikle mimarlık gibi tasarıma yönelik disiplinlerde tam tersi bir bağlamda ele alınma potansiyeline sahip olduğu

görülmektedir. Kavramsal olarak içerdği olumsuzlukların yanı sıra ilkel, modern öncesi ‘köken’ anlamını destekleyecek şekilde bir öz, referans ve tasarımın süregelen bir parçası gibi ifade edilebilmektedir. Bu açıdan ilkel kavramının, mimaride ‘eskiyi’ ve dolayısıyla ‘gericiliği’ tarifleyen bir kelime olarak değil, insanın ve yapmanın doğasında kendiliğinden var olan ‘özü’ ifade ettiği düşünülebilir.

Bu kapsamda ilkelin, mimarlık düşüncesinin bütününe yayılması için temel bir ilke olarak ele alınması gerekliliği söz konusudur. (Forty, 2006, s.3) İlkel yapının, bir bütün olan düşünme, tasarlama ve yapma eylemlerinin ardında yatan ilk akılları, bilgiyi, deneyimleri ve tasarıma ait bir takım temel yaklaşımları barındırdığı söylenilebilir.

Bu durumda ilkel, yalnızca kronolojik ve kültürel olarak ‘eski olmakla’ açıklanmanın ötesinde, sürekliliği olan ve kavramın ardındaki düşünceyi ön plana koyan bir ‘kavrayışı’ ifade etmektedir. İlkel kavrayış mimarlık bağlamında, bir başlangıç ve öz olarak, süregelen bilginin karşılığı şeklinde değerlendirildiğinde farklı imkânlarla yol açan bir yaklaşımı ortaya çıkarmaktadır. Böylece, bir kavrayış ve düşünme biçimi olarak ilkelin mimarlıkta ifade ettiği bu yaklaşım, zamanın değişen koşullarında insanın ürettiği yapısal öğelerin yeni veya farklı koşullarla yeniden yorumlanabilmelerini ve dolayısıyla özgünlüğünü mümkün kılmaktadır.

Görsel 2.4. *Simon Unwin Sahil Fotoğrafları Serisi-1, (Unwin, 2006, s.226)*

Simon Unwin, kayalıkların dibindeki bir sahil kenarında kamp yapan, yerleşkelerini doğal koşullara göre şekillendiren ve farklı, pratik çadır imkânları yaratan kampçılarının fotoğraflarını yayınladığı bir çalışmada ilkelin ‘nerede’ olduğunun bir yanıtını vermektedir. Ona göre bu fotoğraflar aslında bir kavrayış olarak ilkel düşüncesinin yalnızca tarihte veya coğrafyada uzakta olmadığını, aksine şuanda ve her yerde var olduğunu gösterir. Çünkü mimarlığın temeli insanın kendisidir ve var oluşunun doğasından gelmektedir. (Unwin, 2006, s.226) Bu da ilkel kavramının, kullanan kişide üstünlüğü ifade eden olumsuz anlamlarından çok, hem insanın kendisinde hem de mimarlıkta süregelen başlangıcın ve köken olma durumunun ifadesini güçlendiren bir yaklaşımdır.

Görsel 2.5. Simon Unwin Sahil Fotoğrafları Serisi-2, (Unwin, 2006, s.222-223-224-225)

Bu sebeple, insanların mimari açıdan üretimlerinin temeli olarak ilkel düşüncesi birçok pratik kullanım ve yöntemi de içermektedir. Unwin’e göre dünyada kendine yer edinme çabası içerisinde olan insanların, kendilerine korunaklı alanlar ve sınırlar tanımlaması ve bunu küçük topluluklar halinde yapmaları ilkel özlerinden gelen bir reflektir. Aynı şekilde sahilde arkalarına kayalık dokuyu alarak suya ve güneşe yönelmeleri, sınırlarını belirleyerek bir yeri tanımlamaları da duyularla oluşturulan basit ve pratik bir mimarlık olarak ilkel düşüncüyü yansıtmaktadır. (Unwin, 2006, s.221-225)

Örneklerden de kavranabileceği gibi insanda kendiliğinden var olan ilkel düşünce, yapmanın doğasında temel bir kavrayış olarak kendini göstermektedir. Böylelikle mimarlık; barınma, korunma, sosyal ilişkiler kurma gibi ihtiyaçlar, içgüdüler ve deneyimlerle insanın en ilkel düşüncelerinin somut ve pratik bir hali olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ilkel kavramı mimarlıkta ve diğer tüm kullanımlarında çok çeşitli anlamları ifade ediyor olsa bile köken, öz ve başlangıç anlamındaki ilk kullanımını sürdürebilecek ve düşünsel anlamda temel alınabilecek bir potansiyele

sahiptir. Bu yüzden ilkelin ardında yatan düşüncenin, bilginin ve fikrin bir kavrayış olarak yapmanın özüne yansıtılması ve özgün bir şekilde farklı koşullara uyarlanabilirliğinin sağlanması, ilkel mimarlığın temelini oluşturan yaklaşım olarak yorumlanmaktadır.

2.2. ‘İlkel’ ve ‘İlkel Mimarlık’ Kavrayışlarının Yorumlanması

Bahsedilen bütün olumsuz kullanımlarının yanı sıra ‘ilkel’ kavramı, tarih boyunca ve günümüzde, içerisinde barındırdığı potansiyel ve etimolojik açıdan ifade ettiği olumlu yaklaşımlarla mimarlık için önemli bir fikri yansıtmaktadır. Özellikle teknolojik gelişmeler, modernleşme, küreselleşme ve dijitalleşme sonucu yaşam biçimlerinin, dolayısıyla mimarlığın büyük ölçüde değişimi, ilkel mimarlık kavrayışının bir öz olarak ele alınabilme potansiyelini ön plana çıkarmaktadır.

Bir önceki bölümde değinildiği gibi ilkel, ‘ilk, orijinal olan, köken, temel, kültürün başlangıcı’ gibi yaklaşımlarla ele alındığında, tarihsel olarak mimarlığın ilk örneklerinden kavramın ardında yatan fikri çıkarmak mümkündür. Dolayısıyla bu temel anlamı vurgulandığında ilkel mimarının, hemen herkesin kendi konutunu inşa edebildiği, basit tekniklerin kullanımına dayanan bir mimari yaklaşım olduğundan söz edilebilmektedir. (Sezgin, 1984, s.44-45)

Buna benzer şekilde geçmiş dönemlerde yaşamış ve günümüzde de hala ilkel bir biçimde yaşamlarını sürdüren topluluklar bulunmaktadır. Özellikle teknolojiden ve modern kültürden uzak, ilkel bir yaşayışa sahip olan bu topluluklar yapılarını yalın, içgüdüsel, yerel, geleneksel, kabilesel, anonim ve ilkel kültüre dayalı bir şekilde inşa etmektedir. Bu bağlamda ele alınan ilkel barınma ve yerleşimlerin mimari düzenleri; fiziksel çevreyle etkileşim, iç ve dış ortamın mekânsal kurguları, yapma deneyimleri ve toplum kültürleri açısından tasarıma dair çıkarılacak ilk akılları, temel ilkeleri ve ipuçlarını barındırmaktadır.

Tasarımın, insanların ve çevrelerinin birbirlerini karşılıklı olarak nasıl etkilediklerinin bilgisine dayanılarak yapılması gerektiğini belirten Rapoport (Rapoport, 2004, s.8), tasarıma ait bu temel ilkelerden biri olan **fiziksel çevrenin** belirleyiciliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla ilkel düzenlerin, içerisinde bulunduğu doğaya uyumlu olarak tasarlanması, çevresiyle etkileşimine set çekmeden sınırlarını oluşturması,

çevresel bağlamı oluşturan iklim, coğrafya ve topografya gibi verilerle ortam kurgularını, yapı formunu ve yerleşim düzenlerini belirlemesi gibi durumlar bu karşılıklı etkileşimlerin bilgisi dâhilindedir.

Benzer bir şekilde Roth da, mimari tasarım sürecinin her adımında, önerilecek yapının doğal ve yapılı çevreyi nasıl etkileyeceğinin dikkate alınması gerektiğinden bahsetmektedir. Aynı zamanda tamamlanan yapı da güneş, yağmur ve zaman gibi çevresel etkilere maruz kalmaktadır. Bu durumda yapının, yakın çevreye etkisinin yanı sıra çevresel faktörlerin yapı üzerindeki etkileri de bu karşılıklı ilişkinin bir parçasıdır. Roth'a göre, ilkel insanlar tarafından inşa edilen yapılar, çevreye karşı bu incelikli ve gelişmiş ilişkiyi açıkça sergilemektedir. (Roth, 1993, s.176)

Buna ek olarak, Ötkünç, özellikle modern öncesi geleneksel toplumlarda gündelik yaşamın, bulunduğu yerin ekonomik, coğrafi ve kültürel özellikleriyle birlikte, iklimine, yapılı ve doğal çevresine bağlı olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu durum, her coğrafyaya tek defaya özgü ve benzersiz bir nitelik kazandırmaktadır. (Ötkünç, 1997, s.15-16) Bu toplumların kökeni olarak nitelendirilebilecek ilkel toplulukların gündelik yaşam pratikleri de aynı şekilde içerisinde bulundukları fiziksel çevrelerine ve ilkel kültürlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu anlamda fiziksel ve sosyal bağlam etkileriyle biçimlenen ilkel mimari düzenler, tek defaya özgü çevreleri dikkate alınarak elde edildiğinden özgün tasarımlar olarak değerlendirilmektedir.

Buna karşılık, günümüz mimarlık ortamında, bağlamından uzaklaşarak yer, coğrafya, kültür ayırt edilmeksizin ortaya çıkarılan 'aynılaşmış' mimari yapılar ve yerleşimler özgünlüklerini kaybetmektedir. Farklı ve tek defaya özgü çevrelerde olsalar bile; yapma biçimleri, gündelik yaşam pratikleri ve kültürün küreselleşerek benzer kapsamlarda ele alınması, mimari yapıların da fikir, tasarlama veya yapma açısından birbirlerine benzemesine neden olmaktadır. Bu yapı ve yerleşimlerin aksine, ilkel düzenlerde ise yere, kültüre ve dolayısıyla 'tek defaya özgü olma' durumu net bir şekilde okunabilmektedir.

Buna ek olarak modernleşme sonrasında değişen yaşam biçimiyle ilkel, yoksunluğu ifade eden bir kavram olarak değerlendirilse de Guidoni, ilkelin fiziksel çevreyle olan ilişkisinin, modern dönem mimarları tarafından da takdir edildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, egzotik ve vahşi mimarlık olarak nitelendirdikleri ilkel

mimarlığın iklim ve malzeme problemlerine olan yaklaşımları, biçimsel çözümlerinin tasarrufu ve özgünlüğü her dönem için dikkate değer nitelikler olarak görülmektedir. (Guidoni, 1975, s.7)

Bu açıdan bakıldığında, ilkel mimarinin, içerisinde bulunduğu doğal veya yapılı çevreyle kurduğu ilişkisi, fiziksel bağlamında yer edinme biçimi, tasarlama ve yapmaya dair çevresinden edindiği bilgi ve deneyimleriyle, öncelikle fiziksel çevreyi referans alan bir kavrayışa sahip olduğu söylenilebilir.

Bununla birlikte ilkel düzenler için ölçütlerini sadece doğadan ve fiziksel çevresinden alıyor demek eksik bir tanım olmaktadır. Çünkü Guidoni'nin bahsettiği şekliyle mimarlık, insan etkisinin fiziksel çevresi üzerinde yaptığı dönüşümlerin toplamından daha fazlasıdır. (Guidoni, 1975, s.7-8) Bu da insanın ortamları biçim olarak şekillendirmesinin ötesinde, yapmış olduğu fiziksel müdahaleyi sosyal anlamda da örgütlemesi demektir. Böylece ortaya çıkan mimarlık, fiziksel olarak yapılan dönüşümlerin toplamından daha fazla şeyi ifade etmektedir.

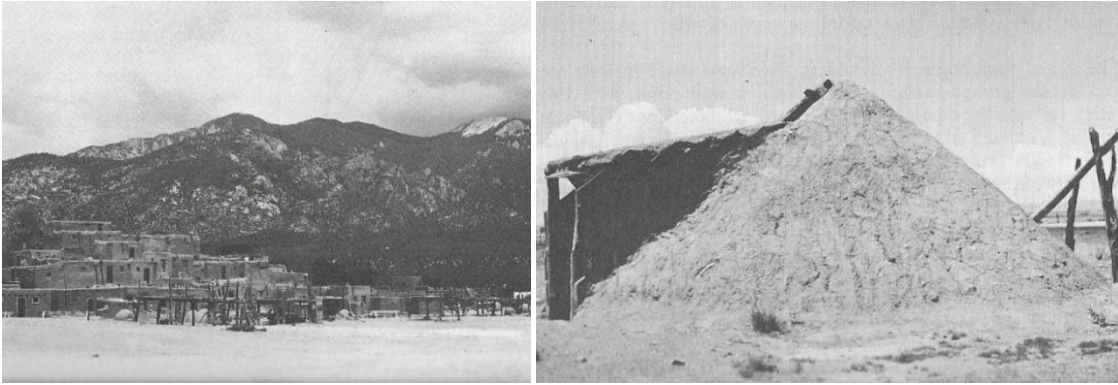
Bu açıdan bakıldığında Heidegger'e göre, mimari yapı, yer ve iklime de bağlı olarak, gündelik hayatın fiziksel ve sosyal açıdan mikro örgütlenmesiyle belirlenen dinamik bir bütünün parçasıdır. Heidegger bir yapının, yerin ve sakinlerinin özelliklerine göre inşa edilmekte olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda içerisinde bulunduğu fiziksel ve beşeri topografyanın etkileriyle şekillenen yapının biçimi, aynı zamanda insanların değer ve inanç sistemlerini yansıtmaktadır. (Sharr, 2007, s.69, s.10)

Bu da tasarımın, çevrenin yanı sıra kültüre cevap vermesi, başka bir deyişle kültüre özgü olması gerektiğinin bir ifadesidir. (Rapoport, 2004, s.8) Çünkü inşa edilen yapıya her kültür kendi yorumunu, tutumunu, işbirliğini ve bunun neden olduğu açıklamalarını sunmaktadır. (Guidoni, 1975, s.7-8) Bu durum ilkel toplulukların kendi ilkel kültürlerini tasarlama ve yapma kurgularına yansıtımları üzerinden değerlendirildiğinde, **kültür**, ilkel mimarlığın fiziksel çevre dışındaki bir diğer referans noktası olarak görülmektedir. Çünkü Roth'un da belirttiği gibi mimarlık, aslında, insanın düşüncesinin fiziksel bir temsili, kültürünün ve inançlarının bir yansımasıdır. (Roth, 1993, s.201)

Bu bağlamda, benzer ve yakın çevrelerde olsalar bile, topluma özgü kültürlerin ve yaşam tarzlarının, yapı ve yerleşimlere yansıtımları sonucunda ilkel mimari düzenler

farklılaşarak özgün hale gelmektedir. Böylece, ilkel kültürlerine özgü yaşayış biçimleri, farklılaşan ihtiyaçlarına bağlı olarak değişen eylemleri, inançları, deneyimlerinin çeşitliliği gibi faktörler aynı fiziksel çevrelere sunulan çözümleri de farklılaştırmaktadır.

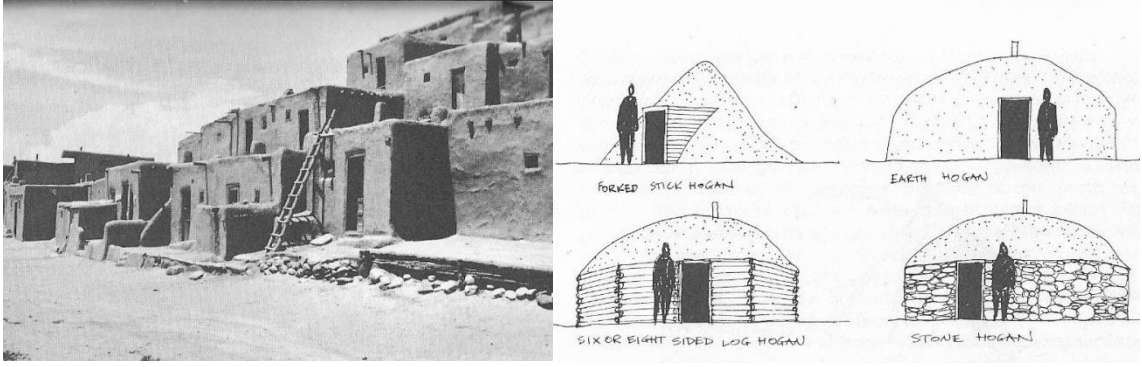
Rapoport, kültürel bağlam olarak bahsettiği bu etkiyi, Pueblo Kızılderilileri ile Güneybatı ABD'deki Navajo yerlilerinin ilkel yerleşmelerini örnekleyerek açıklamaktadır. İki grubun coğrafi konumlarının aynı olmasına rağmen, birbirinden çok farklı olmaları ise açıkça kültürün ifadesidir. (Rapoport, 2004, s.72)

Görsel 2.6. (Sırasıyla) Pueblo ve Hogan İlkel Barınmaları (Rapoport, 1969, s.68, s.73)

Navajo yerlilerinin barınma yapıları olan Hoganlar ile Pueblo Kızılderililerinin barınmaları ortak fiziksel çevreyi paylaşmakla beraber, aynı zamanda benzer ekonomik ve teknolojik düzeydeki ilkel toplumlar tarafından inşa edilmektedir. Buna ek olarak, bu iki topluluk yüzyıllar boyunca birbirleriyle ve İspanyol-Amerikan kültürleriyle etkileşimde bulunsalar da özlerindeki ilkel kültürlerini korumaktadırlar. Rapoport'a göre bütün bu etkileşimlere rağmen gözlemlenen bu farklılıkların sebebi kültürlerine bağlı olarak yaptıkları seçimlerdir. Bu seçimler ise toplumsal örgütlenmeler, inanç ve ritüellerle ifade edilen dünya görüşlerine dayanmaktadır. (Rapoport, 1969, s.66-79)

Benzer bir şekilde Fraser da ilkel dünyada yapıları ve yerleşim düzenlerini belirleyen etmenlerin yapılan seçimler ve nedenleri olduğunu belirtmektedir. Çünkü bu seçimler toplumun tutum ve değerlerinin belirtileri olup mimarilerine yansımaktadır. (Fraser, 1968, s.8) Bununla birlikte her ne kadar iki grup da aynı fiziksel çevrede olmaktan kaynaklı benzer materyaller kullansa da, kültürlerindeki bu değişiklikler yapı formlarını ve yapma yöntemlerindeki seçimlerini de etkilemektedir.

Görsel 2.7. (Sırasıyla) Pueblo ve Hogan İlkel Barınmaları (Rapoport, 1969, s.69, s.73)

Üst üste yığılı, eklemelenmiş barınmalar şeklinde açığa çıkan Puebloların dışa kapalı komünal yaşam tarzına karşılık, Navajolar bireyselliğin ön planda olduğu tekil ve dairesel yapı formlarıyla dağınık ve kümelenmiş bir yerleşim düzenini tercih etmektedir. (Rapoport, 1969, s.66-79) Dolayısıyla iki yerel halkın dünya görüşlerindeki tüm farklılıklar, onların yaşam şekillerini ve kültürlerini yansıttıkları barınma yapılarındaki bu farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda ilkel mimaride fiziksel çevre, sosyal yapı ve inşaa faaliyeti arasındaki ilişkiyi yansıtan mimari model ve organizasyonların ardında, kültürel birikime ait olgular yorumlanmaktadır. İlkel düzenler bu olgulara göre yönlendirilmekte ve bu yüzden ilkel mimari, yalnızca yapısalcılığın ötesinde, kültüre bağlı olarak bölgesel, sosyal, politik ve ekonomik çağrışımların genişletilmesiyle ifade edilmektedir. (Guidoni, 1975, s.9-10)

Bu sebeple, özellikle ilkel yapı biçimlerinde ve yerleşim düzenlerinde gözlemlenen değişik müdahaleler, fiziksel çevrenin yanı sıra yaşam tarzlarının çeşitli kültürlerle dayalı farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu da fiziksel bağlamla birlikte kültürel bağlamın da, ilkel mimarlık kavrayışına dair temel ilkelere dair olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda Rapoport'a göre insanların düşündüğü, inandığı ve yaptığı birçok şeyin etiketi olan kültürün en somut ifadeleri ise yaşam tarzı ve eylemlerdir. Bununla beraber eylemlerin görünmeyen yanları olan anlamların da bu kapsama alınması esastır. Yaşam tarzı, eylem sistemleri ve ardındaki anlamlar, çevrelerin çözülmesinde ve tasarlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yüzden tüm bu olgular değiştikçe mekân da değişiklik göstermektedir. (Rapoport, 2004, s.51, s.84, s.105) Böylece ilkel

toplulukların çevreleri ve kültürlerindeki farklılıklar, gündelik yaşam pratiklerine bağlı olarak eylemlerinin ve dolayısıyla yerleşim düzenleri ve iç ortam örgütlenmeleri gibi **mekânsal kurgularının** da farklılaşmasına neden olmaktadır.

İlkel yaşayışa ait ihtiyaçlar ve eylemlerin örgütlenmesiyle ortaya çıkan ilkel düzenlerin mekân kurguları, çevresel ve kültürel bağlam özelliklerinin de etkileriyle çeşitlenerek, tek defaya özgü olma durumunu güçlendirmektedir. Bu anlamda nispeten küçük bir çerçeve içinde varlıklarını sürdüren ilkel topluluklarda benimsenen çözüm yelpazesi ve çeşitliliği şaşırtıcı olarak görülmektedir. Bu durum ise, ilkel dünyanın sadece dürtü, tutum ve değerlerin erişimine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. (Fraser, 1968, s.9)

Aynı şekilde Tanyeli bu çeşitliliği ve farklılıkların korunmasını, bu gibi halkların birbirlerine komşu dahi olsalar, birbirlerinin yerel mimarlıklarını tanımak için hiçbir araca sahip olmamalarına ve dolayısıyla kendi mekân üretim pratiklerine sıkı sıkıya bağlı olmalarına dayandırmaktadır. (Tanyeli, 2011, s.267) Bu durumda teknolojinin sağladığı gelişmiş iletişim, ulaşım ve yapım teknik araçlarından yoksun ilkel toplulukların kendi gündelik yaşam pratiklerine, eylemlerine, çevrelerine ve kültürlerine bağlılıkları özgünlüklerinin bir başka ifadesi olarak ele alınmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak ilkel mimari kavrayış, fiziksel çevre, kültürel birikim ve eylemlerin bir parçası olan ve Heidegger'in sıklıkla üzerinde durduğu, **yapma kurgularına bağlı deneyimlerden** de referans almaktadır. Heidegger bu konuda mimarlığın, geçmişte veya bir başka deyişle teknoloji öncesinde insan deneyiminin dolaysızlığı ile ele alındığından bahsetmektedir. (Sharr, 2007, s.2-3)

Benzer bir şekilde Juhani Pallasmaa da insanın doğasında var olan 'ilkel'den ve 'deneyim'den söz eder. Pallasmaa'ya göre ilkel insan, yapılarını inşa ederken kendi bedenini ve ilksel deneyimlerini kullanmaktadır. Çünkü ona göre mimari anlam, bedende ve duyularda var olan arkaik çözümler ve tepkilerden türemektedir. Dolayısıyla mimarlık, geçmişten itibaren aktarılan bu ilksel davranışın niteliklerine karşılık vermelidir. Pallasmaa'nın aktarımıyla Bachelard ise bu ilkel deneyimlerden "içimizdeki ilkelliği dışarı çıkaran imgeler" ya da "ilkel imgeler" olarak bahsetmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.75)

Bu açıdan bakıldığında, Pallasmaa ve Heidegger'in düşüncelerinden yola çıkarak, ilkel insanın çevreyi, gündelik yaşam gerekliliklerini, kendisinin, çevresinin ve yapmanın doğasında bulunan ihtimalleri deneyimleyerek mimari yapılarını ona göre şekillendirdiği söylenebilir. İnşa etme eylemine bağlı olarak ortaya çıkan yapma deneyimi de, çevreden elde edilen materyaller ve keşfedilen çeşitli yapım yöntemleriyle farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda, yapma eylemi sırasında, deneme-yanılma ve el yordamı yoluyla edinilen deneyimlerin zaman içerisinde aktarılması, yapmaya ait kurgu ve detayların gelişimine olanak sağlamaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, ilkel kavrayışta yapma eylemine ait deneyimlerin yanı sıra, kültürel birikimlerle fiziksel, içsel ve sosyal deneyimlerin de yapılara aktarımı söz konusudur. Bu bağlamda ilkel mimari kavrayıştan çıkarılmak istenen öz, bu kısma kadar bahsedilen ve ayrılmaz bir bütün olarak ele alınması gereken '*fiziksel çevre, kültür, mekân kurguları ve yapma deneyimi*' kavramlarının bir aradılığı ile ifade edilmektedir.

Guidoni'nin de belirttiği gibi habitat, yerleşim yeri, mekânsal kurgular gibi mimarlığa ait unsurlar toplumun bütününden kopuk olarak ele alındığı ölçüde, birbirleriyle hiçbir bağlantıya sahip olamamaktadır. Bu durumda ilkel mimarlık da, mekânın kavranması ve dönüştürülmesi ile ilgili olan sosyal, çevresel, politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel faaliyet alanlarının tümünün bir arada yorumlanışlarıyla ilişkili olarak düşünülmelidir. (Guidoni, 1975, s.8, s.9)

Tüm bunların sonucunda 'ilkel', insanın doğasında kendiliğinden var olan temel bir olgudur, başka bir deyişle insanın 'kendiliği'dir denilebilir. İlkel mimarlık da, dayanağı teknoloji olmayan, referansını doğadan, doğadaki ve kendiliğindeki varoluşsal deneyiminden, bu deneyimler sonucu elde ettiği edimlerden, fiziksel ve sosyal bağlamdan, gündelik yaşam pratiklerinden, sezgisel akıllardan, içerisinde bulunduğu toplumun kültüründen, kullanıma bağlı ihtiyaçlardan alan bir düzenin kavrayışı olarak tanımlanabilir.

Bir başka deyişle, ilk durumda olan, ham, gelişime açık, özgün yapı tasarımları ve inşa metotlarıyla modernitenin ve standartlaşmanın belirtilerinden uzak, deneyimleri, içgüdüleri, ilksel kültürü ve dolayısıyla yere özgü mimarlık ilkelerini de içerisinde

barındıran ‘ilkel mimarlık’, yalın bir mimari düzenin tanımı olarak ele alınmaya yatkın bir içeriktir.

Tüm bu açılardan ele alındığında ilkel mimarlık, günümüz mimari düzenleri için bir temel oluştursa da içerisinde bulunduğumuz çağda teknolojinin, varlığı inkâr edilemeyeceği gibi, mimari yapılarda kullanımı da doğal bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden günümüzde çevresel, kültürel, siyasal veya teknolojik değişimler ve gelişmelerle farklılaşan mimarlık anlayışı, ilkel olanın ilk durumundaki esas bilgisini, özünü ve fikrini bünyesinde düşünsel bir temel olarak bulundurmak ve aynı zamanda yapısal düzenlerde yeni gelişmelerin sağladığı imkânları da tasarım ve üretim sürecine dâhil etmek durumundadır.

Dolayısıyla ‘ilkel’ ve ‘ilkel mimarlık’ kavramlarının süreci başlangıcından sonucuna kadar tamamıyla karşılaşması için, bu süreci bir üretim ve bir açığa çıkarma yolu olarak tanımlayacak yeni bir kavramın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Tasarlama, yapma ve varlığa getirme sürecini, bilgi çerçevesinde, sanat ve zanaatın bir aradalığı şeklinde tek bir kavrayışla açıklayacak olan bu kavram, özellikle Alman filozof Martin Heidegger’in sıklıkla sözünü ettiği ‘techne’ kavramıdır. Bu kavramın etimolojik zenginliği ve mimarlığa yorumlanabilirliğinin getirileri sonucu ilkel düzenlerden ‘techne ile üretilen mimarlık’ örnekleri olarak bahsetmek olanaklı hale gelmektedir.

3. BİR ÜRETİM BİÇİMİ OLARAK ‘TECHNE’ VE ‘TEKNOLOJİ’

3.1. Techne Kavramı

3.1.1. Techne kavramının Heidegger’in bakışı üzerinden tanımı

Techne kavramı tarihsel süreç içerisinde özellikle filozof ve düşünürler tarafından ele alınmış ve çeşitli alanlarda kullanılarak yorumlana gelmiştir. Mimarlık da techneyle ilişkilendirilen ve tanımlanan bu alanlardan biridir. Bu nedenle techneyle mimarlık ve ilkel mimarlık arasındaki ilişkiyi anlamlandırabilmek için öncelikle kavramsal olarak kelimenin kökenine, tanım ve yorumlarına bakmak gerekmektedir.

Bir kavramın kelime olarak kökenine inildiğinde o kavramın özüne dair bilgilere ulaşılabilir. Bu açıdan technenin etimolojik kökeni bize bu kavramın anlamını ve mimarlıkla ilişkisini güçlendirecek ipuçlarını sağlamaktadır. Wolfgang Schädewaldt, techne ve teknik kavramlarının kökenine indiğinde, Hint-Avrupa dil ailesinde *tekp* olarak bilinen ve marangozluk anlamına gelen bir kavramla karşılaşmaktadır. Antik Yunan’da ise bu kavrama karşılık marangoz, inşa eden, usta anlamlarındaki *tehton* kavramı yer alır. *Tekton*, marangoz ve ustanın sanat ve becerisiyle birlikte her türlü üretimi ifade eden techneye aittir. (Schädewaldt, 1979, s.159-172) Sanat ve zanaatı bir arada nitelendirme anlamıyla techne, kendisinden türeyen birçok kavrama temel oluşturmuş ve farklı dillerdeki ifadeleri de etkileyerek oldukça yaygın bir kullanıma ulaşmıştır.

Bu bağlamda, techneden türeyen *tekhnikon*, üretim yeteneğinin yanı sıra, sanata ve beceriye uygun olan her şeyin toplamı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Latince’deki ustalık gerektiren üretim sanatları anlamındaki *technica ars* sözcüğü, 17.yüzyılda Fransızcaya *technique* olarak geçerken, 18.yüzyıl başlarında Almancada beceriye dayalı her türlü üretim ve eylemi tanımlayan *technik* kavramı olarak aktarılmaktadır. (Schädewaldt, 1979, s.159-172) Tüm bu zamansal ilerleyişin içerisinde techne, her ne kadar bir üretim söz konusu olsa da sonuç ürüne karşılık gelmekten çok o ürüne ulaşmanın kendine özgü yöntemi şeklinde ele alınabilecek bir kavramı ifade etmektedir.

Techne kavramını bu kapsamda en çok kullanan ve yorumlayan Martin Heidegger de aynı şekilde technedeki belirleyici özelliğin imalat, hünarlı oluşturma ya da araçların kullanımında değil, açığa çıkartmada olduğunu söylemektedir. Ona göre techne, bir

imal etme olarak değil, açığa çıkartma olarak bir varlığa getirme durumudur. Kendi kendini varlığa getirmeyen ve henüz ortada olmayan bir şeyi açığa çıkartmaktadır. (Heidegger, 1962, s.21) Dolayısıyla, Meagher'in de belirttiği gibi "techne bir şeyi, olmadığı bir şeyden yapmak" olarak ifade edilmektedir. (Meagher, 1997, s.14)

Bu açıdan bakıldığında techne de açığa çıkartma olarak bir şeyin kendi kendisini varlığa getirmesi değil, bir edim olarak açığa çıkartmada izlenilen yöntem ön plandadır. Bu yüzden technedeki açığa çıkmanın temeli insanda yatar. (Genç, 2008, s.10) Techne kavrayışında insan, sanat ve el becerisi aracılığıyla bir şeyin açığa çıkarılmasına katkı sağlayan diğer öğelerle birlikte etkin olup bu öğeler birliğine katılır. Bu nedenle zihin sanatları olarak teorik etkinlikler de Grek düşüncesinde techneye aittir. (Heidegger, 1953, s.16-17) Techneden bir edim olarak bahsedilmesinin sebebi buradan gelmektedir. Techne, insanın edindiği deneyimler, bilgiler ve yapma yollarıyla dâhil olduğu üretim süreçlerinin sonunda bir şeyin varlığa getirilmesi durumunun bütünüdür.

Heidegger, techne sözcüğünde anlam bakımından iki noktaya dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. İlk olarak, techne yalnızca el becerisine dayalı etkinlikler ve yetenekler için değil, aynı zamanda zihin sanatları, yüksek düşünsel etkinlikler ve güzel sanatlar için de kullanılan bir kavram olarak değerlendirilmelidir. (Heidegger, 1953, s.53) Bu durum, sanatın ve zanaatın aynı anda ele alındığı mimarlık gibi tasarlama ve yapmanın bir arada düşünüldüğü disiplinleri tanımlamanın ve üretmenin potansiyelini de yansıtmaktadır.

Bununla birlikte Heidegger'e göre, techne kavramıyla ilgili dikkat edilmesi gereken diğer nokta da, technenin *episteme* sözcüğü ile olan ilişkisidir. Her iki sözcük de en geniş anlamda bilmenin karşılıkları olup (Heidegger, 1953, s.53) bir şeyi evinin içi kadar iyi bilme ve üzerinde söz sahibi olma durumunu ifade etmektedir. (Heidegger, 1962, s.21) Fakat techne ve epistemenin bilgiyi edinme yolları birbirinden farklıdır. Epistemenin nesnesi aklın bilimsel yanıyla ilişkilidir ve olduğundan başka türlü olamayacak, mutlak anlamda zorunlu olana işaret eder. Techne ise, buna karşılık aklın düşünüp tartan yanını, olduğundan başka türlü olabilecek olanı tarifler. (Kart, 2015, s.82) Çünkü techne deneyiminde imgesel anlamda özgürlük temeldir ve bir nesnenin belirli bir biçimde algılanışı tarafından değil, daha çok olası kullanılma biçimlerinin kavranılmasıyla ifade edilir. (Meagher, 1997, s.16-17)

Buna ek olarak techne, yalnızca üretime dayalı iş yapabilme becerisi değil, aynı zamanda bir akıl yürütme tarzıdır. Nedenleri bilen ve akıl yürüten techne tümele ilişkin yargı da çıkarmaktadır. (Kart, 2015, s.82) Bu anlamda bilme, bir şeyin biçimlenişinden önce gelecekteki durumunu tahmin edebilmek anlamına da gelmektedir. (Schadewaldt, 1979, s.159-172) Meagher'e göre techne, pratikteki bir oluştan önce imgelemde bir sıçrama söz konusu olmalıdır. Bu durum mimarlık bağlamında örneklenecek olursa, inşa edilmeden önce bir yapının zihinde geleceğini görebilme gerekliliği anlamına gelmektedir. (Meagher, 1997, s.15)

Bu açıdan bakıldığında techne, bilinen bir şeyin üzerinde düşünme imkânı ve olduğundan başka türlü olabilecek olana izin veren yapısıyla yorumlamaya açık bir tanımı da ifade etmektedir. Techne ile varlığa getirilen, üretilen şeyler ortam koşullarına göre her defasında yeniden düşünülüp tartılarak, kısacası bağlama göre yorumlanarak ortaya çıkarılabilmektedir. Bu şekilde yöntemin, fiziksel ve sosyal ortamlara bağlı ve dolayısıyla tek defaya özgü oluşu, varlığa getirilenlerin özgünlüğüne işaret etmektedir.

Sonuç olarak techne, üretmeye ve yapmaya yönelik bilgi ve becerileri ifade etmektedir. Bir şeyin nasıl yapılacağının deneyimiyle teorik bilgi arasında bir alanda yer almaktadır. Bu anlamda, techne “üretken bilgi” olarak tanımlanmaya elverişli bir kavramı karşılamaktadır. (Schadewaldt, 1979, s.159-172)

Özetle sanat, zanaat, bilgi ve düşünmenin bir arada ele alındığı techne, üretilen şeyden çok ona ulaşmanın yönteminin ifade edildiği ve bu yöntem(ler)in her defasında farklı koşullar için yorumlanabilme imkânına sahip olduğu bir açığa çıkarma, varlığa getirme biçimidir. Bu da düşünme, tasarlama ve yapmanın bütünlüğü ile üretilen mimarlığın ve özellikle de fiziksel ve sosyal bağlamların farklı koşullarına göre varlığa getirilen ilkel mimarlık örneklerinin tanımlanmasında, techne kavramının kullanımını ortaya çıkarmaktadır.

3.1.2. Techne, mimarlık ve ilkel mimarlık ilişkisi

Technenin etimolojik tanımları, kavramsal anlamı ve Heidegger'in anlatımından yola çıkarak, bu kavramı mimarlıkla ilişkilendirip ifade eden bakış açıları bulunmaktadır. Heidegger'in sıklıkla üzerinde durduğu techne, kendisi ve birçok

mimar, yazar, kuramcı tarafından mimarlıkla bir arada, mimarlığı tanımlayıcı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu bir aradalık sadece anlam ilişkilerinden değil, aynı zamanda kelimelerin etimolojik kökenleri arasındaki ilişkilerden de okunabilmektedir.

Kelime kökenine bakıldığında, Antik Yunan'da mimarlığın, *architectonice* olarak isimlendirildiğine ulaşılmaktadır. *Architectonice*; köken, esas, öncelik gibi anlamlara gelen *arche*, zanaatkârlık anlamında *tecton* ve zanaatla birlikte sanat alanında da her türlü yapma edimini karşılayan *techne* kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. (Karatani, 1995, s.5-6)

Böylece mimarlık, sadece bir yapma eylemi olmamakla birlikte salt sanat olarak da adlandırılmaz. Sanat Eserinin Kökeni (Heidegger, 1936) adlı metninde Heidegger, mimarlığı bir sanat eseri olarak örneklemiş olsa da, geleneksel sanat anlayışının, ayakkabı ya da alet yapımından aritmetik ve geometriye kadar her türlü yapımı içerdiğinin unutulmaması gerekmektedir. Sanat kavramsal olarak, Yunancada yapma eylemiyle ilgili bilgi anlamında olup, *techne*ye referans vermektedir. (Vesely, 1986, s.32, s.37) Bu anlamda, içerisinde deneyime, duylara ve zanaata dayalı bilgiyi barındırması ve bu bilgiyi temel alarak görünüme getirmesi dolayısıyla, mimarlığı bir *techne* olarak yorumlamak daha uygun gözükmemektedir.

Benzer bir şekilde Heidegger'in de belirttiği gibi yapı, sadece estetik bir nesne veya bir inşaat yönetim sürecinin ürünü değil, insanın devam eden inşa ve iskân deneyiminin bir aradalığının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. (Sharr, 2007, s.48) Dolayısıyla Heidegger için *techne*, ne tek başına sanat veya el sanatı ne de sadece yapma anlamında teknik ve pratik bir şeydir. O, *techne*yi var olanı açığa çıkaran bilginin bir tarzı olarak adlandırır. Sonuçta *techne*, deneyim edinilmiş bilgi olarak, mevcut olanın varlığa getirilmesidir. (Heidegger, 1936, s.56-57)

Böylece *techne* kavramı açığa çıkartma, varlığa getirme yoluyla mimariyi üretme şeklinde yorumlandığında ilkel mimarlığı da tanımlayan bir yöntem olarak ele alınabilir. Çünkü ilkel mimari düzenlerde kullanılan tasarlama ve yapmanın özüne dair bilgiler, ilk akıllar ve deneyimler, *techne* ile açığa çıkarılmış bir mimarının varlığına işaret eder.

Buna ek olarak düşünmeyle eylemin ve kuramla uygulamanın bir bütün olarak kavrandığı ve ifade edildiği zamanlarda gelişmiş bir *techne* olarak mimarlık aynı anda

teknik, zanaat, bilim ve de sanat olarak yorumlanmaktadır. (Köknar, Erdem, 2010, s.53) Bu açıdan bakıldığında özün bilgisi olarak ele alınan, yalın, pratik, içgüdüsel ve deneyime dayalı ilkel düzenlerde de düşünme, tasarlama ve yapmanın bir arada değerlendirilerek yapıların ortaya çıkarılması bu kavramın mimarlık üzerindeki yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Teori ve uygulama arasında günümüzde sıkça bulunan indirgeyici ayrıma karşı; düşünerek yapma üzerine yoğunlaşan ve uygulamalı bilgi alanı sunan ‘techne’ kavrayışı, aynı zamanda temel olarak üretici olan, uygun eylem duygusunu koruyan, nasıl yapılacağının bilgisini gösteren bir kavrayıştır. Bu açıdan mimar, mimarlıkta kendiliğinden bulunan sanat ve zanaat olarak kendi technesine sahip olmak durumundadır. Çünkü techne, mimarın çizimlerden ve modellerden oluşan zihninde işlemektedir. (Foote, 2008)

Tüm bunların sonucunda mimarlığın özü olarak ilkel düzenler ele aldığı bağlam ilişkisi, mekân kurguları ve yapma teknikleriyle bünyesinde bulundurduğu sezgisel aklı ve gözlemsel bilgiyi varlığa getirerek ‘techne’yi mimarlıkla bütünleştirmektedir. Bunu yaparken de bulunduğu coğrafyayı, toplumun kültürünü, ihtiyaçlarını ve deneyimlerini dikkate alarak bilginin ve dolayısıyla ‘techne’nin tektipleşmemiş, tek defaya özgü bir yöntem olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Böylece techne, bütün sanatları ve zanaatları içeren, belirli bir amacı olan ve bu amacına ulaşmak için belirli bir yol izleyen, barındırdığı bilgilerden yararlanarak bir takım ihtiyaçları gideren, yararlı ve işlevsel kimi sonuçların ya da ürünlerin elde edildiği tüm etkinlikler şeklinde tanımlanabilmektedir. (Artun, 2008, s.3-21) Bu etkinlikler ele aldığı mimari ilkeler doğrultusunda yapısal üretimlerini techne kavramı üzerinden değerlendirebildiğimiz ilkel mimari düzenlerde açıkça gözlemlenmekte ve ele alınmaktadır.

3.2. Teknoloji Kavramı

3.2.1. Teknolojinin kavramsal tanımı ve gelişim süreci

İlkel düzenlerde ‘techne’ üzerinden değerlendirilen yapma ediminin karşılığı günümüzde ‘teknoloji’dir. Tarihsel süreç içerisinde bu dönüşüme sebep olan fiziksel,

sosyal, kültürel, politik ve ekonomik birçok dönüm noktasıyla karşılaşmaktadır. Bunlarla birlikte teknoloji algısı ve tanımı da dönemsel olarak farklılıklar göstermekte ve bugünkü kullanımına ulaşmaktadır.

Teknoloji, zamanla aralarında oluşan bu ifade ve anlam farklılıklarına karşın, temel olarak ‘techne’ kavramına dayanmaktadır. Techne bu bağlamda sanat, zanaat ve teknolojinin kökenindeki bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Direk, 2010, s.117) Teknoloji kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde de köklerini ‘techne’ ve ‘logos’ kavramlarında bulmaktadır. Techne bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi el işi, zanaat, pratik yetenek, bilgi, marifet gibi anlamları karşılayan sanat ve ustalığın bir aradalığını ifade ederken, logos kavramı ise mantığa büründürme, akla vurma, ölçü, ölçünme gibi anlamlara gelen (İyi, 2010, s.129), teknik düzen sağlamanın planlamasını ve düzeneği ifade eden tarafıdır. (Heidegger, 1943/44, s.11)

Bu iki kavramın birleşimi olarak teknoloji, “pratik uygulamalara yönelik bilgi” şeklinde tanımlanabilmektedir. (Ural, 2015, s.137-138) Sözlük anlamına bakıldığında, insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle, bunlara ilişkin bilgilerin tümü teknolojidir. (http-1) Hood ise benzer bir şekilde teknolojiyi, “insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla insanlar tarafından teknik, araç, gereç, materyal, bilgi ve personelin düzenlenmesi” olarak ifade etmektedir. (Hood, 1983, s.347) Bu açıdan, teknolojinin insanlığın başlangıcından itibaren var olduğu ve kullanılageldiği söylenebilir.

Bu durum tarihsel bağlamda ele alındığında, teknolojinin, basit aletlerin keşfinden bilimsel çalışmalarda yararlanılmasına kadar süregelen bir ilerleyişi söz konusudur. (Vergragt, 2015, s.23) Dolayısıyla alet yapıp kullanma becerisinin ve teknolojinin kültürel anlamda aktarımının, insanın varoluşu için gerekliliği ve tüm insan topluluklarının bu süreci izlemiş olduğu gözlemlenmektedir. (McClellan ve Dorn, 1999, s.9) Böylece ilkel olarak bahsedilen toplulukların da kendilerine özgü teknolojilerinin var olduğu, fakat bu teknolojinin günümüzde olduğundan farklı bir görünüşte ve anlamda ele alındığı sonucu çıkarılmaktadır.

Bu bağlamda, en basit anlamda teknolojiyi karşılayan aletlerin yapımında kullanılan uygulamalı bilgiler, özel bir teknik bilgi değil, doğrudan bir deneyim ya da aktarılan bir dizi yönergeden oluşmaktadır. Bu aletleri kullanan ilk toplumlar da

bilinçli olarak bilimin peşine düşmemişler ve doğrudan deneyim yoluyla sahip oldukları doğa ve teknoloji bilgisini kültürel olarak aktarmışlardır. (McClellan ve Dorn, 1999, s.15) Dolayısıyla, deneyime dayalı bilginin ve yapma edimine ait bir takım yöntemlerin kültürel olarak aktarıldığı bu ilkel topluluklar için teknoloji daha çok, kökeninde var olan techne kavrayışıyla ele alınmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında teknoloji kavramı, araç ve gereçlerin doğayı şekillendirmesinde ve sorunların çözümünde insanlara katkı sağlamak, bir şeyler yaratmada yardımcı olmak ve kültür oluşturmak gibi anlamları içermektedir. (Vergragt, 2015, s.23) Benzer bir şekilde Kuryel'e göre teknoloji, yalnızca teknolojik ürünlerin bir toplamı değildir. Aynı zamanda üretim süreçlerini, insanların bu ürünleri nasıl kullandıklarını, bunların dünyayı nasıl değiştirdiğini, ekonomik ve siyasi kararların bu süreçlerdeki konumları gibi durumları da içermektedir. Teknolojinin, ihtiyaç ve arzularımızı karşılamak için ortaya çıktığı ve belirli hedeflere ulaşmayı amaçlayan bir eylem olduğu da söylenebilmektedir. (Kuryel, 2015, s.37)

Böylece, bir amaca ulaşmada izlenilen yol olarak araçsal bir nitelik gösteren teknoloji, gündelik hayatın her alanında sıklıkla kullanılagelen bir takım deneyimler, eylemler, yöntemler ve tüm bunlardan edinilmiş bilgilerin bütünüdür denilebilir. Bu tanımlamalar teknolojinin, özellikle techne kökenine referansta bulunan ilk yaklaşımları olarak değerlendirilmekte ve zaman içerisinde bilimsel ölçekteki kullanımına kadar bu kavrayışla ele alınmaktadır.

Uygarıklar ve Antik Yunanla birlikte bilimsel kuram daha fazla ortaya çıkmaya başlarken, teknoloji kavramı da techne kökenli kullanımına dayalı bir şekilde ele alınmaya devam etmektedir. Bilimin ve doğanın peşinden yalnızca bilgi amacıyla gidilen bu dönemlerde (McClellan ve Dorn, 1999, s.66), bugün 'bilim' olarak görülen etkinlik daha çok 'felsefe' olarak ele alınmakta, bireysel ve toplumsal problemlerin çözümüne çok daha az vurgu yapılmaktadır. Felsefe temelli bilim anlayışı, problemleri idealize ederek doğayı bir bütün olarak anlama çabası içindedir. (Kuryel, 2015, s.39)

Dolayısıyla, bilimin temelinde bir felsefe olarak doğayı ve yaşamı anlamlandırma söz konusuysa, teknoloji, ihtiyaçlar çerçevesinde alet kullanımı ve tekniklerin bilgisinden ve bunların kültürel olarak aktarımından oluşmaktadır. Bu yüzden bilimin

teknolojiden farklı bir disiplin olarak ortaya çıktığı ve belirli bir döneme kadar bu iki kavramın ayrıştığından bahsedilebilir.

Bu bağlamda uzunca bir süre ayrı etkinlikler olarak sürdürülen bilim ve teknoloji, özellikle 17.yüzyıla gelindiğinde toplumsal gelişmelerle birlikte önemli bir kırılma yaşamaktadır. Mutlak anlamda yeni olmasa da, bilimsel eylemlerin insanın refahını artırmada kullanılabileceği düşüncesiyle birlikte, bilimin toplumsal yararıyla ilgili kavrayışlar bu dönemde yayılmaya başlamaktadır. (McClellan ve Dorn, 1999, s.288)

Descartes ve Bacon gibi düşünürlerin etkisi ile bu dönem ‘kartezyen düşünce’ şeklinde nitelendirilmektedir. Descartes, çağının kültürünü bir bütün olarak düşünmeye ve kavramsallaştırmaya çalışan bir filozof olmakla birlikte, herkes tarafından kabul edilebilir akılcı ve bütünsel bir çerçeve oluşturmak istemektedir. Bunun yolunu da sonuçları kesin olan, akli yönlendirmek ve bilimlerde doğruluğu aramak için bir yöntem olarak kullanıldığında ortak bir ölçüt sağlayabileceği matematikte bulmaktadır. (Bumin, 1996, s.34-42)

Bu da Bumin’e göre, aslında niçin sorusunu sormayan, onun yerine nasıl sorusunu getiren ve bu yolla her şeyin aynı düzlemde eşitlendiği bir sistem olarak yöntemin başından belirlenmesi anlamına gelmektedir. Böylece, insanı “doğanın sahibi ve efendisi” olarak gören kartezyen dönemle birlikte bilim, felsefi yönünden ayrılmaya başlayarak işlevsel bir nitelikte ele alınmaktadır. (Bumin, 1996, s.42-45)

Bu dönem sadece bilimde değil, teknolojiye de başlayan dönüşümün bir kırılma noktası sayılmaktadır. Kartezyen düşüncenin akılcı ve sistematik yaklaşımıyla birlikte, farklı bilgi ve bakış açıları matematikleştirilerek, izlenilen yol ve yöntemlerin çeşitliliği tek bir odağa yönlendirilmektedir. Bu da, önceki bölümde bahsedildiği üzere techne kavramının, mutlak anlamda zorunlu olana odaklanmak yerine, olası kullanım biçimlerinin ve başka türlü olabilecek olanları göz önünde bulundurması durumunu kaybetmesine neden olmaktadır. Böylece, bilimle birlikte teknoloji de özündeki kavrayışlardan uzaklaşmaktadır.

Bunun sonucunda özünde doğayı anlama ve anlamlandırma gibi önemli temellere oturtulan bilim anlayışı, matematik ve akılcı sistematik düşünceyle beraber daha çok alet temelli ve teknoloji bağımlı hale gelmektedir. (McClellan ve Dorn, 1999, s.319) Teknoloji ise yalnızca bir üretim alanı ile ilgili yapım tekniklerini, kullanılan araç, gereç

ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi olarak bir uygulayım bilimi şeklinde ifade edilmeye başlamaktadır. (http-1)

Bu tanımlamalar, tarih öncesinin iki milyon yıllık süresinin başından bu yana ayrı yollar izlemiş iki farklı kavram olan bilim ve teknolojinin (McClellan ve Dorn, 1999, s:5), artık birbirini tanımlayan tek bir anlayışa dönüşmeye başladığını göstermektedir. Teknoloji ve bilimin değişim sürecinde bu denli önemli bir kırılma noktası olarak kartezyen düşünce ve devamında yaşanan sanayi devrimi gibi gelişmeler toplumların, kültürlerin, politik-sosyal hareketlerin, dolayısıyla mimarlığın büyük ölçüde etkileneceği modernleşme sürecini başlatan ilk adımlar olarak görülmektedir.

3.2.1.1. Modernleşme süreciyle değişen teknoloji ve mimarlığa etkileri

Tarih boyunca ayrı ayrı varlıklarını sürdüren bilim ve teknolojinin arasındaki fark, 17. ve 18.yüzyıllarda gelişen akılcı kartezyen düşünceyle birlikte yok olmaya başlamaktadır. Bu akılcı ve sistematik düşünceyi temel alarak ortaya çıkan modernleşme hareketleri ise bu ayrışmanın, bilimin teknolojiye indirgenmesi sonucu giderek belirginleşmesine sebep olmaktadır. Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi dünyayı ve yaşamı anlamlandırma çabası olarak ortaya çıkan bilim, özellikle 18. ve 19.yüzyıllarda ortaya çıkan bir takım ideolojiler ve sistemlerin etkisi altında kalan teknoloji ile birleşmekte ve her iki kavram da bu dönemlerden itibaren özlerini kaybetmektedir.

Toplum düzeninde ve üretim temelli birçok alanda yaşanan değişimle birlikte, bu birleşim mimarlığa da anlamın, bağlamın, kültürün izlerinin belirsizleşmesi ve tasarımın teknolojinin sistematik kavrayışı altına girmesi şeklinde yansımaktadır. Özellikle kartezyen düşünce temelinde teknolojide yaşanan değişim, buna bağlı olarak endüstrileşme ve modern yaşamla birlikte ortaya çıkan seri üretim anlayışı, tasarım yaklaşımlarını da değiştirmektedir. Sonuçta çevresel ve sosyal bağlamına yabancılaşmış ve standart üretim sistemleriyle tektipleşmiş mimari yapıların ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, kökeninde bulundurduğu ‘techne’nin getirilerinin göz ardı edilerek, teknolojinin yalnızca sistematik, makine odaklı ve sınırlayıcı tarafının bu düzenlere hâkim olması, mimarlığın ilk örneklerinin ardındaki kavrayışın ve temel

ilkelerin göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Bu durum yaklaşık olarak 17.yüzyıl kartezyen düşüncesiyle başlayan ve sanayi devrimi, modernleşme, teknolojik ilerlemeler sonucu dijitalleşen yaşam ve tüketim kültürü gibi sebeplerle küresel bir hale gelen toplumsal olguların ve onun yeni mimarlık anlayışının gözlemlenmeye başladığı bir süreçtir.

17.yüzyıl kartezyen düşüncesi temelinde devam eden 18.yüzyılda, Kuryel'e göre bilim ve teknolojiyi birbirinden ayıran toplumsal ve entelektüel sınırlar daha da dağılmaya başlamakta ve özellikle Sanayi Devrimi bu süreci büyük ölçüde etkilemektedir. (Kuryel, 2015, s.39) Descartes'in kartezyen düşüncede öngördüğü üzere kuramın uygulamaya dönüştürülmesiyle, endüstriyel sanatlar gelişmekte ve teknik devrim gerçekleşmektedir. (Koyré, 1989, s.27)

18. ve 19.yüzyıllarda, demirin üretimindeki değişiklikler, buhar makinesinin icadı, üretimin makineleştirilmesi, fabrika sisteminin merkezileşmesi ve ulaşım imkânlarının gelişmesi gibi yeni endüstriyel gelişmeler, üretimde el yordamı veya deneme-yanılma tekniklerini geri plana atmaktadır. (Kuryel, 2015, s.40) Böylece giderek merkezileşen üretim anlayışı ve ileri düzeyde otomatikleşmiş fabrikaların yoğunlaşmasıyla bağımsız üretici ve zanaatkarlar göz ardı edilmekte, kitlesel üretim koşullarıyla rekabet edemeyerek yok olmaktadır. (Berman, s.130)

Bu durum yalnızca makineye bağlı üretimlerin endüstrileşmesi şeklinde ortaya çıkmamakta, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlamda sistematik olarak sınırların belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Robert'a göre teknoloji, sanayi toplumu için makineler geliştirirken, tüketiciye olan ihtiyaç ön plana çıkmaktadır. Sanayi toplumunun bir sonucu olarak mal ve hizmet bağımlılığı tüketime dayalı bir kültüre zemin hazırlarken, özgür iradeyle faydaya yönelik seçimlerin yerini profesyoneller tarafından belirlenen ihtiyaçlar almaktadır. (Robert, 2015, s.120)

Böylece, “sanayi uygarlığı dünyayı doğasızlaştırmakta, doğal ortamın, çevrenin ve hayatın ritmi yerine mekanik bir ritim, yapay bir ortam ve yapmacık bir çevre getirmektedir.” (Koyré, 1981, s.143) Dolayısıyla ilkel düşüncede vurgulanarak techne üzerinden değerlendirilen deneyim odaklı alet teknolojisi ve tek defaya özgü çevrelerdeki özgün mimari ve yaşantının yerini, seri üretim ve tüketim odağında sistemleşen bir teknoloji kavrayışıyla üretilmiş yapılar ve yeni yaşam tarzları

almaktadır. Bilimle arasındaki sınırları dağılan bu yeni teknolojik kavrayış ise, artık modern bilim, modern teknoloji, modern teknik gibi kavramlarla ifade edilir hale gelmektedir.

19.yüzyılda sanayi devrimi ve endüstrileşme bağlamında değerlendirilen bu durum, devamındaki 20.yüzyılda bilimle teknoloji arasındaki sınırların giderek daha fazla belirsizleşmesiyle, küresel bir ölçekte ortaya çıkan ve çok önemli sonuçlar doğuran yönelişleri temsil etmektedir. (McClellan ve Dorn, 1999, s.360-419) Berman’a göre sanayileşme, kentleşme, yeni kitle iletişim araçları, ulus devletler ve dünya pazarlarının etkisiyle bilimsel bilgi teknolojiye dönüştürülmekte, yeni ortamlar yaratılarak eskileri yok edilmekte, yeni iktidar ve sınıf kavramları yaratılmaktadır. “20.yüzyılda bu ortamı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan bu süreçler ‘modernleşme’ olarak adlandırılmaktadır.” (Berman, 1982, s.28)

Zaman içerisinde giderek etkisini arttıran modern yaşam bilimsel, teknolojik, düşünsel, kültürel, ekonomik, politik birçok alanda ve sürekli olarak köklü değişimlere neden olmaktadır. Bu konuda Berman, modern ekonominin ve kültürün iç dinamiklerinin, yaratmış olduğu her şeyi yok ederek yenilerini yarattığını ve sürekli olarak dünyayı yeniden yaratarak ilerlediğini söylemektedir. Bu yaklaşım modern insanları içine çekmekte ve dünyada temel, anlamlı, gerçek olan şeyin ne olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. (Berman, 1982, s.384) Sonsuz bir üretim ve tüketim döngüsüyle, gündelik yaşam içerisinde süre giden çevrelere, kültürlere ve dolayısıyla mimari yapıya ait özgün ve anlamlı her şey kaybolmaktadır.

Böylece, Nietzsche’nin belirttiği gibi “modern insanoğlu kendini büyük bir değer boşluğu ve yokluğunun, öte yandan da göze çarpar bir imkânlar bolluğunun tam ortasında bulmaktadır.” (Berman, 1982, s.36) Özellikle kartezyen temelli sanayileşmeye bağlı olarak elde edilen hızlı ve kolay üretim imkânı, aynı hızda tüketime de olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan modernleşme sonucunda anlamın ve geleneksel değerlerin yok sayılmasıyla modern insan ve mimarlık ise, bu çağın belirleyici ve sistematik yapısında aynılaşarak kendi öz varlığından uzaklaşmaktadır.

Dolayısıyla sanat, mimarlık ve edebiyat gibi disiplinler, Harvey’in de belirttiği şekilde akılcı düşüncenin ilerlemesi için sistemin sanatı ve pratiği haline gelmektedir. Standartlaşmış bilgi ve üretim koşulları altında toplumsal düzenlerin rasyonel biçimde

planlanmasına olan inançtan dolayı modernizm pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist karakterini günümüze kadar taşımaktadır. Mimarlıkta ve planlamada bu, bir örneklik ve düz çizginin hâkimiyeti anlamına gelmektedir. (Harvey, 1997, s.50-51)

Çünkü geleneksel dünyanın kurallarının çözüldüğü ve yerini niceliksel değerlerin aldığı bu modern ortamda, her türlü olgu belirli bir bağlam içinde değerlendirilme gereği duyulmadan tek başına ele alınmakta ve modellenmektedir. Bu da nicelleşen mekânın, bulunduğu yer ve bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. (Yırtıcı, 2005, s.23-24) Dolayısıyla modern yaşamla birlikte oluşan yeni mimari kavrayışta yapılar bir örnek üretimler haline gelerek aynılaşmakta, fiziksel ve sosyal bağlamına yabancılaşmakta, tasarımlarda çevre, yer, kültür, yerellik, geleneksellik gibi olguların etkisi giderek azalmaktadır.

Pallasmaa ise bu durumu teknoloji ilerledikçe ortaya çıkan hız artışına bağlamaktadır. Ona göre, hız artışıyla “zaman, dünyanın spontane halinin yansıtıldığı düz bir şimdinin ekranına dönüştürülmektedir.” Böylelikle, zaman bu hızlı ilerleyişiyle birlikte ilkel geçmişteki yankısını yitirirken, insan da kendilik duygusunu kaybetmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.65)

Bu durum mimarlıkta ilkel kavrayışa ait deneyim, kültür, fiziksel ve sosyal bağlam gibi olguların zaman içerisinde göz ardı edilerek, tek defaya özgü yapma biçimlerinin ve yaklaşımlarının kaybedilmesiyle karşılığını bulmaktadır. Bunun yerine küresel ölçekte ve kültürde, seri üretim ilkelerine dayalı, tektipleşmiş ve bulunduğu bağlama yabancılaşmış, kısacası insanın ve yapısal üretimlerinin özünde kendiliğinden var olan ilkel yankısını kaybetmiş bir mimarlık ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Modern anlayışın bu durumuna karşı olan düşünceler ise, modernliğin başından beri var olsa da 20.yüzyılın sonlarına doğru ‘postmodernizm’ olarak kendini göstermekte ve somut bir hale gelmektedir. Modern rasyonalitenin baskıcı özelliklerine karşı, anti-otoriter davranış ve düşünceler müzik, giyim, dil, yaşam tarzı gibi her alanda ortaya çıkmakta ve gündelik yaşamın eleştirisi bağlamında bireyselleştirilmiş bir karşı tavır haline gelmektedir. (Harvey, 1997, s.53) Fakat modernin rasyonel bakışına karşı bireysel özgürlüğü öngören postmodernist yaklaşım da zaman içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve teknolojik alanlardaki hızlı gelişmelere kayıtsız kalamamakta ve yüzeysel bir anlamda ele alınmaktadır.

Harvey, postmodernist düşünürlerin çoğunun, enformasyonun ve bilginin üretimi, değerlendirilmesi ve aktarılması açısından ortaya çıkan yeni imkânların büyüğü altında kaldığından bahsetmektedir. Ona göre her türlü standardı reddeden postmodernist düşünce, gösterişin ve medya imgelerinin anlık etkisi altına girerek zamansallığı ve derinliği yitirmektedir. (Harvey, 1997, s.65-76) Bu durum mimarlıkta da bireysel yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmakta ve yapılar bireylerin anlık kişisel zevklerine bağlı olarak inşa edilmeye başlamaktadır.

Sonuçta postmodernizm de tıpkı karşıtı olduğu modernizm gibi tarihsel süreklilik ve bellek duygusunu terk ederken, aynı zamanda tarihi yağmalama ve geçmişten bölük pörçük unsurları eklektik biçimde alma ve bunları kolaj anlayışıyla kendi keyfine göre birleştirme yolunda ilerlemektedir. (Harvey, 1997, s.71)

Böylece, bir yandan modern anlayışın kartezyen, sistematik ve belirleyici yönü artarak süregelirken, bir yandan da postmodernin kişisel zevklere göre yüzeysel bakışlarla şekillenen tavrı bir araya gelmiş olmaktadır. Bu durum mimarlıkta etkilerini anlamdan, bağlamdan ve yapmanın özünden uzak bir şekilde ortaya çıkarılan yapısal üretimler olarak göstermektedir. Bilim ve teknolojinin sınırlarının kalktığı yeni üretim anlayışıyla birlikte toplumsal ölçekte yaşanan hızlı değişimlerin mimari tasarımdaki bu etkileri ise, yalnızca gerçekleştikleri dönemde değil, günümüzde de yeni gelişen parametrelerle artarak devam etmektedir.

Bugün, bilgisayar ve ağ teknolojileri gibi dijital teknolojik sistemlerin giderek büyüdüğü ve karmaşıklaştığı 21.yüzyılda, Kuryel'e göre tüm dünyaya egemen olan düşünce, bilimin teknolojiye indirgenmesidir. Bilim ve teknoloji nesnellik olgusuyla örtülerek, toplumsal dinamiklerden soyutlanmaktadır. (Kuryel, 2015, s.31-33) Kısacası en başından beri entelektüel anlayışla beslenen “bilim”, kartezyen düşünce, sanayileşme, modernizm, postmodernizm ve yeni medyatik gelişmelerle birlikte, artık kendisini felsefi doğasından tamamen uzaklaştıran bir teknolojik kavrayışa bırakarak “teknobilim” haline gelmektedir. (Virilio, 1998, s.7)

Virilio'nun “aşırılık bilimi” olarak da adlandırdığı bu yeni bilimsel teknoloji anlayışı, hakikat peşindeki arayışından vazgeçmekte ve genelleştirilmiş bir sanallaşma düşüncesine katkıda bulunmaktadır. (Virilio, 1998, s.8) Mimarlık pratiğini de büyük ölçüde etkileyen yeni bilimsel teknolojik anlayışla birlikte tasarım alanında süregelen

olumsuzluk, Pallasmaa'ya göre, değişen işletme, örgütlenme ve üretim anlayışlarına ek olarak, teknolojinin bu genelleştirici, soyutlayıcı ve evrenselleştirici etkisinden kaynaklanmaktadır. (Pallasmaa, 1996, s.49) Bu da küreselleřmenin¹ etkilerinin hızla arttığı bir toplumun, kültürün ve mimarlığın yeni evrensel ve kitlesel kavrayışına karşılık gelmektedir.

Bu kapsamda Virilio'ya göre teknobilim, aynı zamanda kitlesel bir “tekno-kültür” olarak da değerlendirilmektedir. (Virilio, 1998, s.9) Pallasmaa için, günümüzün deneyim ve duyuları birbirinden ayıran bu teknolojik kültürü, görme ve işitmeyi ön plana çıkarmakta, dolayısıyla diğer duyular yalnızca geçmişte kalan arkaik kalıntılar olarak kabul edilmekte ve yeni küresel kültür tarafından bastırılmaktadır. Çok çeşitli teknolojik icatların, görüntü çoğaltımı ve üretimlerinin sürekli artışıyla kitlesel olarak üretilen görüntüler aynı zamanda bu yeni kültürel kod aracılığıyla hızla tüketilmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.20-27)

Sonuçta teknobilim olarak adlandırılan bilimin modern teknolojiye indirgendici bu süreçte küresel ağ teknolojileriyle birlikte toplumun kültürel, sosyal, fiziki yapılarında ve mimarlıkta yaşanan hızlı değişimler sürekli devam etmekte ve her değişimde yeni trendler oluşturulup aynı hızla tüketilmektedir. Böylece küresel bir yaşam kültürünün benimsenmesine sebep olan yeni teknolojik imkânlarla bağlı olarak, geleneksel mimarlık kavramı da tüketilmeye başlamaktadır. (Yırtıcı, 2005, s.9-10) Yeni küresel kültür ve teknolojik imkânlarla giderek dijitalleşen dünyada değişimler, kolaylıkla olanaklı hale gelmekte ve mimarlığın çehresini de sürekli olarak elden geçirerek özündeki bağlamına yabancılaştırmaktadır.

Her defasında yeniden, farklı kişisel arzular ve giderek sistemleşen teknolojilerle ele alınan tasarım, yapmanın kendi varlığından gelen özü göz ardı etmektedir. Bu da aslında teknolojinin temelinde var olan techne kavrayışının günümüz modern bilimsel teknoloji kavramına dönüşümünün mimarlığa yansımalarının bir sonucudur.

¹ Çalışmada küreselleşme kavramı “her alanda mesafenin daha az önemli hale gelmesi, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın bütünleşmesi süreci” (Kürkçü, 2013) olarak ele alınmaktadır. Bilgisayar ve ağ teknolojileri ile dijitalleşen dünyada iletişimin giderek daha hızlı ve kolay bir hale gelmesi, küreselleşmenin etkilerini her alanda arttırmaktadır. Böylece farklı toplumların ekonomik ve politik olarak birbirine bağımlı hale gelmesinin yanı sıra, bu toplumların özgün kültürleri, çevreleri ve dolayısıyla mimarilerinin aynılaşarak küresel bir hale gelmesi durumu da ortaya çıkmaktadır.

Teknolojinin özünün değişmesiyle ele aldığı bu durumu, Heidegger, modern teknik ve teknoloji kavramlarını kullanarak detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

3.2.1.2. Heidegger'in modern teknik/teknoloji yorumu

Heidegger günümüzde teknolojide ve mimarlık gibi etki ettiği tüm alanlarda yaşanan dönüşümü, teknoloji kavramının kökeninden başlayarak açıklamaktadır. Teknolojinin zamanla değişen özünün ve her alanda bu denli kurduğu hâkimiyetinin bir eleştirisini yaparken, çözümünü de yine kavramın kökeninde aramak gerektiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple kavramın özünde ve ilksel varoluşunda ifade ettiği anlamları ve dolayısıyla bu özün değişimine neden olan etkenleri belirlemeye çalışmaktadır.

Teknolojiye ait düşüncelerini önceki bölümlerde bahsedilen modern bilim anlayışının teknik kavramı eleştirisi ve Antik Yunan düşüncesinin techne kavramıyla temellendiren (Çüçen, 2000, s.175) Heidegger'e göre, teknik sözcüğü de tıpkı techne gibi Yunancadan gelmekte ve techneden gelen bir kavramı ifade etmektedir. (Heidegger, 1962, s.20)

Ona göre teknik de tıpkı techne gibi bir varlığa getirme, açığa çıkma biçimi olsa da; teknik, technenin güzel sanatlar anlamının dışındaki zanaat ve beceri anlamına karşılık gelmektedir. Bu durumda Heidegger techne ile teknik arasında kesin bir ayrım yaparken, teknik sözcüğünün anlamını daraltarak çağının modern tekniğini kastetmektedir. (Delice, 2017, s.316) Böylece, modern bilimin sistemlerden oluşan bir takım tekniklere dayandırılmasını modern teknik adı altında eleştiren Heidegger'in, zaman içerisinde aynı kavrayışta ele alınan teknolojiye eleştirisi de buradan gelmektedir.

Heidegger için modern tekniğin karşılığı olarak teknolojinin anlamı ve tanımlanması teknik kavramının özüne inmekten geçer. Dolayısıyla tekniğin ne olduğu sorulduğunda, iki tanımlama ortaya çıkmaktadır. “Birincisi; teknik, amaçlar için bir araçtır, diğeri ise; teknik, beşeri bir edimdir.” (Heidegger, 1962, s.11-12) Heidegger'e göre tekniğin bu iki tanımı da doğru ve birbiriyle ilişki içerisinde olsa da yine de tekniğin özünün bilgisini verme konusunda eksik kalmaktadır.

Bu bağlamda, tekniğin özünün bilgisine ulaşmak için doğru kabul edilen, tekniğin ilk araçsal tasarımına ait kavramsal çözümlemenin yapılması gerekmektedir. (Delice, 2017, s.311) Heidegger, amaçların peşinden gidilen, araçların kullanıldığı ve araçsal olanının egemen olduğu yerlerde nedenselliğin hüküm sürmekte olduğundan bahsetmektedir. (Heidegger, 1962, s.14)

Madde, form, amaç ve fail etki olarak tanımlanan nedenselliğin dört tarzı ise mevcut olmayan bir şeyi görünüşe, mevcut olmaya çıkarmaktadırlar. Böylece onlar, bir arada, var olanı açığa çıkaran bir varlığa getirme tarafından yönetilirler ve bu *poiesis*'tir. (Heidegger, 1953, s.49-50) Heidegger'e göre her bir varlığa getirmenin temeli, açığa çıkartmada yatmaktadır. Araçsallık, tekniğin temel niteliği olarak gözüktüğü de tekniğin esasen ne olduğu, yani özü soruşturulduğunda ulaşılan sonuç, 'açığa çıkartma'dır. Bu durumda teknik, yalnızca bir araç değil, bir açığa çıkartma (*poiesis*) biçimidir ve üretici olan bütün yapımın olanağı burada bulunmaktadır. (Heidegger, 1962, s.20)

Dolayısıyla modern teknik, yani teknoloji de bir teknik olduğu için gizini açma olarak ifade edilmektedir. Tıpkı kendisinden çıktığı antik *techne* gibi bir açığa çıkma tarzıdır. (Heidegger, 1953, s.55) Ancak Heidegger'e göre çağcıl modern tekniğe egemen olan açığa çıkartmanın *techneden* farkı, *poiesis* anlamındaki bir varlığa getirme olmamasıdır. Modern teknikte hüküm süren açığa çıkartma, buyurgan ve zorlayıcı bir açığa çıkartmadır. Bu nedenle buyurgan olan, insana ve doğaya buyuran, baskın olan açığa çıkartma olarak modern teknik, salt beşeri bir edim olarak görülememektedir. (Heidegger, 1962, s.22-23-28)

Kısaca *techne*, varlıkların var olmasına izin verirken, modern bilimi tamamlayan teknolojiye durum tamamen değişmekte ve Heidegger için, modern teknoloji, dünyaya tıpkı modern bilim gibi saldırmaktadır. (Su, 2010, s.302-303) Bu durumda zorlayıcı, saldırgan ve buyurgan teknoloji, bünyesinde barındırdığı yeni kavrayışını her alanda kabul ettirme ve uygulama amacındadır.

Heidegger'in bu düşüncelerine bağlı olarak, teknolojinin *techneden* farklılaştığı nokta, *technenin* çeşitli değişkenlere bağlı olarak ortam koşullarına göre değerlendirilen pratik bir yöntem olmasıdır. Teknoloji ise temelinde *techneden* türeyen bir kavram olsa da açığa çıkarma durumunda, ortamı göz ardı ederek kendi standart ilkelerini buyuran, seri üretime dayalı bir araç olarak kullanılmaktadır.

Heidegger'in Teknik ve Dönüş metnine göre çağdaş teknoloji, böyle bir meydan okumadan oluştuğu için, açılanan ögeler, katı bir çerçeve içine sıkıştırılmaktadır. Dolayısıyla çağdaş teknolojinin özü, “çerçeve içine sıkıştırılma” olarak değerlendirilmektedir. (Ökten, 2004, s.95)

Özetle tekniğin ve modern bilimin, dolayısıyla teknolojinin özü aslında açığa çıkmadır. Teknik de tıpkı *techne* gibi *poiesis*'in, varlığa getirmenin bir tarzıdır. Fakat modern anlayışla birlikte bu durum değişmektedir. Teknolojinin esası, modern tekniğin özü artık sınırlandırıcı, belirleyici, buyurgan ve meydan okuyan anlamlarında, Heidegger'in deyimiyle (Heidegger,1953, s.23) “çerçeveleme (ge-stell)”dir. Açığa çıkma olarak tekniğin özü terk edilmekte, değişime uğramaktadır. Böylece, ‘techne’ zaman içerisinde modern bilim olarak ‘teknoloji’ye dönüşmektedir. Heidegger'in teknolojiye olan eleştirisi de bu değişimden kaynaklanmaktadır.

3.2.2. Heidegger'in teknoloji eleştirisi bağlamında mimarlık ve ilkel mimarlık

Techneden teknolojiye geçen süreçte mimarlık da ilksel özüne ait yapısını teknolojiyle birlikte dönüştürmektedir. Yeni teknolojinin belirleyici, sınırlayan ve hükmeden etkisi giderek artmakta ve mimarlığın yapısında kendiliğinden var olan olgulardan uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin toplum üzerinde yarattığı tüketim kültürü kavramı, özünde üretmek ve yapmak olan mimarlığı bir tüketim nesnesine çevirmektedir. Her alanda olduğu gibi üretildiği hızla tüketilen mimarlık nesnesi, teknoloji etkisiyle ortaya çıkan yeni toplumsal, ekonomik ve politik ideolojilerin altında dönüşmeye devam etmektedir.

Heidegger'in modern teknik/teknoloji kavramlarının açılımında bahsettiği gibi, bu durum teknolojinin var olma biçiminin hükmeden, buyurgan ve çerçeveleyici özünden kaynaklanmaktadır. Heidegger'in öznellik ve nesnellik yorumuyla açıklandığında, kendine özgü bir egemenlik biçimi yaratmış olan modern teknolojinin, artık insan ve amaçları doğrultusunda hizmete koşulan bir nesne olmaktan çıkıp, kendine yeterli bir duruma geçtiği görülmektedir. (Nalbantoğlu, 2009, s.130)

Modern öznellik olarak teknoloji, kendi için gelişmekte ve kendine özgü disiplinini hem insanlara hem de her türlü disipline uygulamaktadır. Böylece, kendine özgü bir “yayılmacılık ve fetih anlayışıyla” ilerlemektedir. (Nalbantoğlu, 2009, s.130)

Buna karşılık, ilkel kavrayışın techne temelli teknolojisi barınmaya, korunmaya, sosyalleşmeye ve yapmanın kendisine ait ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir tutumu sergilemektedir.

Kısaca, öncesinde ihtiyaç duyulan şey mimariye dair bir takım yaşamsal gerekliliklerken, yeni modern teknoloji anlayışı, toplumu bizzat teknolojinin kendisine ihtiyaç duyması için yönlendiren bir tutumdur. Heidegger'in özne haline gelen teknolojinin buyurganlığı ve hükmediciliği olarak eleştirdiği bu durum, içerisinde yaşadığımız küresel dünyada ve mimaride üretimin niteliğinden çok, hızlı tüketime odaklanılmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla düşünce, anlam ve bağlam temelli yapısal ihtiyaçların yerini teknoloji odaklı bireysel isteklere, politikalara ve gösterilere bırakmaktadır.

Benzer bir şekilde, Guattari'nin çeşitliliğe yönelik bir tehdit olarak gördüğü küresel dünyanın kapitalist ortamı ve gelişen kitle iletişim araçları, yer ve kültür fark etmeksizin, herkesin aynı şeyleri istemesine yol açan bir eğilimi ortaya çıkarmaktadır. (Ballantyn, 2007, s.88) Böylece teknolojinin, kültürün, deneyimin küreselleştiği bu dünyada, yapma edimi de küresel bir hale gelmekte ve bu sebeple toplumların değil, bireylerin mimari yapıma etkileri ön plana çıkmaktadır.

Virilio küreselleşen dünya anlayışının, bireylerden sürekli olarak kendilerini gözlemlmelerini ve bunun sonucunda da kendilerini diğerleriyle karşılaştırmalarını beklediğini söylemektedir. Çünkü ona göre, bilim ve teknoloji artık yalnızca "sınır performanslar" peşinde koşmakta ve insanlığa faydalı olabilecek tutarlı keşif arayışından vazgeçmektedir. (Virilio, 1998, s.7-61) Benzer bir yaklaşımla Tanyeli tam bu noktada, "her alanda boyut büyütme ve sayısal değer aşırılığıyla tarif edilmiş, marifet gösterme saplantısının" eleştirel bir mimari okumasının yapılabildiğinden bahsetmektedir. Ona göre artık, en yüksek konut kulelerini ve gökdelenleri, en pahalı apartman dairelerini veya en geniş teknolojik donatıyı yapmak gibi amaçların tek başlarına marifet sayıldığı bir dünyanın varlığı söz konusudur. (Tanyeli, 2011, s.193)

Sürekli olarak bu yeni kavrayışta gelişen teknolojik imkânların var olanın olduğu gibi ortaya çıkmasına izin vermesinden, üstünü örterek bireysel çıkarlar ve zevklere göre yapılarını biçimlendirmesi, deneyimlemeden sırf yapılabildiği için üretmesi teknolojinin düşünmeyen, çerçeveleyen, belirleyen ve buyuran olmasından

kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla teknolojinin, kökeninde var olan techne ile tekniğin sanat, zanaat, araçsallık özünü kaybetmesi ve bilimle olan ilişkisinde düşüncüyü yok sayarak ticarileştirmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu da, Heidegger'in düşüncelerine dayandırılarak, mimarlığın özün bilgisinden, anlamdan, yerden, doğal çevreden, kültürden, deneyimden ve yapma ediminden kendisini ayırması şeklinde yorumlanmaktadır.

Böylelikle Heidegger, modern teknik veya modern bilim kavramlarıyla kastettiği teknolojiye olan eleştirileri ile ön plana çıkmaktadır. Ele aldığı birçok metinde ve katıldığı konferanslarda, Heidegger'in sıklıkla teknolojiye ait belli başlı eleştiriler üzerinde durduğu görülmektedir. Bu eleştiriler modern teknolojinin düşünmemesi, doğaya hükmetmesi, var olanın üstünü örtmesi ve gündelik hayat pratiklerimizi ve bunlara bağlı deneyimlerimizi kısıtlaması üzerinden dört ana başlık altında detaylanmakta, mimarlık ve ilkel kavrayışla ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

3.2.2.1. Bilginin eleştirisi: “bilim düşünmez”

Modern bilimsel teknoloji, var olan bir takım olguların veya maddi ürünlerin temelinde yatan ilk akılları ve anlamı göz ardı etmekte ve bu olguları, matematiksel sistemler bütünü olarak kartezyen bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yaşamın her alanını olduğu gibi mimarlığı da etkileyen teknoloji, mimarlığın ilkel özündeki temel doğruların, ilk akılların ve anlamın bilgisini de bu bakış açısıyla değerlendirmektedir. Böylece, techne ile üretilen ilkel mimarlık bilgisinin üzerinde düşünmeden onun sistematik ve endüstriyel olarak üretimine odaklanmaktadır.

Heidegger'e göre bu tarz bir düşünce hesaplayandır ve yalnızca fırsatları kovalamaktadır. Derin düşünmenin tersine, var olan her şeyde işleyen anlam üzerine düşünmeyerek, düşüncesizlikle eşdeğer bir hale gelmektedir. Heidegger için, teknolojik dünyada “düşüncesizlik, her yere girip çıkan garip bir misafir” olarak ele alınmaktadır. (Heidegger, 1955, s.9-10-15)

Bu durum özellikle hesaplayıcı kartezyen dönemin devamında modern yaşamla birlikte ortaya çıkan, teknoloji temelli modern bilim anlayışına yöneltilmiş bir eleştiridir. Gülenç, modern bilimin, yöntemi tarafından belirlenen ve ona bağımlı olan bir anlayışta ele alındığı yorumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla içerisinde

bulunduğumuz yeniçağda düşünen ve asıl önemli olan bilgi, bilimsel olan değil, yönetime dayanan teknik bilgidir. Temel özelliği hesaplayıcı olan teknik düşünme, evreni nesneleştirmekte ve onu yalnızca matematiksel bir gerçeklik olarak görmektedir. (Gülenç, 2010, s.284)

Böylece düşünce, özü olan felsefi kavrayıştan uzaklaşmakta, modern dünyanın buluşları ve formları arasında kaybolarak varlığının anlamını unutmaktadır. (Ejder, 2010, s.237) Modern bilimle iç içe olan yeni teknoloji kavrayışının büyük ölçüde etki ettiği alanlardan biri olan mimarlık anlayışında da yapılar, giderek yapmanın özüne dair bilgisini, düşüncesizlik ve anlam yoksunluğuyla yüzeysel bir şekilde tüketmektedir.

Heidegger, yeniçağda bilgiye en hızlı ve en ucuz yolla ulaşılırken, aynı hızla unutulmakta olduğunu ve bu hız içerisinde insanın düşünmediğini söylemektedir. Dolayısıyla ona göre burada meselenin asıl yönü, hızlı ve açık yoldan bilgiye ulaşarak her şeyi bilmekten çok, bu bilgiler üzerinde düşünüp düşünmediğimizdir. (Heidegger, 1955, s.9-10-15) Tüm bu açılardan bakıldığında, Heidegger’e göre, “yeniçağdaki görünümüyle bilim düşünmemektedir.” Çünkü teknolojiyle özdeşleşen bilim anlayışı artık, öznelerin bir disiplini halini almaktadır. (Heidegger, 1953, s.20)

Benzer bir bakış açısıyla Max Horkheimer bu durumu kartezyen rasyonalizmin bilgiyi indirgemesi olarak yorumlamaktadır. Ona göre hızla tüketilen bilgi, artık her şeyi bilen öznenin nesnesi olmakla kalmayıp bir metaya dönüşmektedir. (Horkheimer, 1937’den aktaran Nalbantoğlu, 2009, s.20-31) Bilginin önemini yitirmesiyle birlikte kartezyen teknolojik çağda ortaya çıkan mimari kavrayış, ilkel düzenlerden bu yana süregelen tasarımın özündeki bilgiyi düşünmeden, yapıları hızla üretilip tüketilen bir ticaret unsuru haline getirmektedir.

Böylelikle mimarlıkta ilkel kavrayışın aksine, tasarımı düşünmeden üreten ve bireysel, toplumsal, siyasal alanlarda kullanan öznelerin şahsi zevklerine, popülerlik politikalarına, hızlı ve ucuz yolla üretim arayışlarına ve ekonomik çıkarlarına bağlı bir kavrayış ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda gelişen kapitalist modern toplumda Tanyeli’ye göre, mekân ve mimarlık bilgisi, toplumsal ilişkilerle değil, teknik araçlarla iletilmeye başlanmaktadır. (Tanyeli, 2011, s.266)

Özellikle modern sonrasından günümüze kadar gelen süreçte teknik ve teknolojinin egemenliğiyle mimarlık da, küresel kültürün bir parçası olarak bilgiyi ve

anlamı düşünmeksizin, sınırlayıcı teknik sistemlerin altında aynılaşmakta ve ilksel özündeki bağlamına yabancılaşmaktadır. Mimari yapılar ve bu yapıların oluşturduğu kentler ise, teknolojinin hesaplayıcı ve nesnelleştirici karakteri nedeniyle giderek birbirine benzemekte ve ayırt edilemez hale gelmektedir. (Bkz: Görsel 3.1.) Dolayısıyla farklı deneyimlerden, çevrelerden, toplum ve yapı kültürlerinden elde edilmesi gereken ‘özgün’ tasarım ve yapma kurguları, yeni teknolojik üretim sistemleri altında ‘tektipleşmiş’ yöntemler olarak ele alınmaktadır. Bu da, teknolojik kavrayışın matematiksel ve sistematik bir temelde ilerleyişiyle ilişkilendirilebilmektedir.

Görsel 3.1. Sırasıyla New York ve Tokyo Benzer Kent Görünümleri (<http-2> ve <http-3>)

Oysa Heidegger’e göre teknik ve modern teknik kavramlarıyla ifade edilen teknoloji, “özü gizini açma olan hakikatin alanıdır” ve hakikat, bilmenin bir karşılığı olarak ele alınmaktadır. (Heidegger, 1962, s.20) Bu durum teknolojinin ve mimarlığın, ilkel ve techne kavrayışındaki özünden gelen bilgiyi temel olarak ele alması gerekliliği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak modern bilimin olgusal, deneysel ve ölçücü üç karakteristiğinin ötesinde temel karakteristiği olan matematiksel oluşu (Heidegger, 1967, s.47) bu bilginin günümüz mimarlığına kartezyen bakış açısıyla birlikte sistematik bir şekilde aktarılmasına sebep olmaktadır.

Matematiksel ölçeğin son derece etkili bir araç olduğundan bahseden Heidegger’e göre, matematiksellik gerekenden fazla ele alındığında etkisi de aynı şekilde aşırılaşmaktadır. Heidegger için matematiksel ölçümün mimarlık bağlamında bu fazlalıkta ele alınışıyla birlikte üretim sistemleri insan yerleşimlerinin önceliklerinin önüne geçmektedir. (Sharr, 2007, s.63-41)

Bu yönelişe sebep olan durumlardan biri Heidegger tarafından kartezyen bilimsel çağda insanın, “gerçekliği, kavramsal bir sistem içerisinde kurarak kendi zihninin yapısına göre sabitleştirmesi” şeklinde ele alınmaktadır. Kısacası, gerçekliğe kendi

zihninin yapısını dayatmaktadır. (Heidegger, 1953, s.21) Sonuçta yapmanın doğasında kendiliğinden kayıtlı olanlar – teknolojik yöntemler kullanılarak, sistematikleştirilerek, standartlaştırılarak – yeniden keşfedilmeye çalışılmaktadır.

Çünkü Tanyeli’nin de bahsettiği gibi, rasyonalite gündelik yaşama egemen olduğunda, tüm becerileri ve doğruyla yanlışı matematiksel kriterlerle ölçme imkânı ve hatta zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. (Tanyeli, 2011, s.191) Mimari üretimde ise mimar, kullanıcı, işveren, mühendis gibi yetkili isimlerin her birinin kendi zihinlerinin doğruları ve yanlıklarını, teknolojinin sistematik kavrayışı üzerinden yapılaraya yansıtmaya çalışmasıyla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla düşünen bir temelden oldukça uzak olan, bireysel zevk ve çıkarların ön planda olduğu standart sistemler çerçevesinde bir mimari üretim söz konusu hale gelmektedir.

Oysa Rawes’a göre inşa edilmiş çevrenin tasarımından kullanımına kadar geçen tüm süreçte, duyu temelli ve nitelikli düşünme biçimleri işin içine girmelidir. Bu nedenle matematiksel düşüncenin, mimarlığı tamamıyla teknolojik ilerleme çerçevesi içine yerleştirmekten çok, mimarlara yapıları inşa etme ve deneyimleme imkânı veren bilgileri sağlaması gerekmektedir. (Rawes, 2007, s.65) Tüm bunlara ek olarak Ökten, Heidegger’in tekniğe ilişkin sorusunda teknolojinin hüküm sürdüğü sistemlerin barındırdığı tehlikenin kendini sorgulamama ve sorgulatmaması olduğu yorumunda bulunmaktadır. (Ökten, 2004, s.78)

Makineyle endüstriyel ve seri olarak üretim gibi bir kavrayışla başlayan, günümüzde hızlı tüketim anlayışıyla etkisi sürekli artan ve tüm dünyaya yayılan küresel teknolojik üretim sistemlerinin kendini sorgulatmayan bu durumu da, mimarlık bilgisi üzerine düşünmeyi engellemektedir. Diğer bir yandan giderek dijitalleşen dünyada kentler, Bektaş’a göre “televizyon, radyo ve renkli basın yoğunluğunun altında, kültürel kirlenme ve bilgisizliğe yönlendirilmenin odakları” haline gelmektedir. (Bektaş, 2012, s.20) Böylece içerisinde bulunduğumuz teknobilim çağının düşünmeyen teknoloji anlayışında, yapmanın bilgisi sistematikleştirilerek bilgisizliğe dönüşmekte, tasarımın ardındaki mimari anlam ve öz ise yerini öznelere bireysel zevklerine bırakmaktadır.

Görsel 3.2. Sırasıyla New York ve Tokyo Benzer Kent Görünümleri -
'Dijitalleşme ve Tüketim Kültürü Etkilerinin Okunması' ([http-2](#) ve [http-4](#))

Üretim sistemlerine kendi koşullarını dayatan teknolojik, ekonomik, politik veya sosyal yeni olgularla birlikte, özellikle ilkel kavrayışta bahsedilen techne temelli mimarlık da yok olmaya başlamaktadır. Sonuçta, techne ile ele alınan mimarinin ilkel özünden esas alınması gereken fiziksel ve sosyal bağlam, kültür, deneyim gibi birçok bilgi, artık düşünmeyen toplum kültürü ve teknolojisi sonucunda göz ardı edilmektedir.

3.2.2.2. Doğanın kullanımının eleştirisi: “teknoloji doğaya hükmeder”

Teknolojinin birçok alanda etkisinin giderek artmasıyla birlikte, doğal çevrenin tüketilmesi de büyük bir hızla gerçekleşmeye başlamaktadır. Doğal kaynakların ve enerjilerin, teknoloji ve tüketici toplum kültürü etkisi ile bilinçsizce kullanımı doğaya ve mimarlığa dair bir takım ekolojik-sürdürülebilir ihtiyaçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Teknolojinin techne özünden uzaklaşması da, ilkel kavrayıştaki mimarlığın doğal çevresel bağlamla kurduğu ilişkilerin unutulmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte ortaya çıkan doğal ve mimari ihtiyaçlar ise yine teknolojiyle karşılanmaya çalışılarak topoğrafyaya yerleşim, yönelme, iklim koşullarına uygunluk, doğal ve yerel malzeme kullanımı gibi mimarinin özüne ait çevresel etkileşimler tamamen göz ardı edilmektedir.

Heidegger bu konuda, toprağın kullanılacak bir meta olarak algılanmasına karşı çıkarken, sürdürülebilirlik gibi akımlardan önce yeryüzüne saygı gösterilmesi, bozulmasına neden olacak eylemlerden kaçınılması ve zapt edilmemesi gerekliliğini savunmaktadır. Çünkü insanla uyum içerisinde olması gereken toprak, insanı yerleştiren bir etkidedir. (Sharr, 2007, s.45) Ona göre insanların nasıl yaşayacağını belirleyen ve

onları yerleştiren şey gece, gündüz, mevsim değişiklikleri, rüzgâr, yağmur, kar, güneş gibi çevrelerin değişken etkileridir. (Sharr, 2007, s.46)

Benzer bir şekilde Bektaş, gelişmişliğin teknolojik ilerlemeyle ölçüldüğü çağda, doğayla uyumun teknoloji ile aranması yerine, öncelikle kirlenmemekte ve dengesiz tüketmemekte aramak gerektiğinden bahsetmektedir. (Bektaş, 2012, s.22) Fakat mimari yapının doğasında var olması gereken çevresel etkileşimler unutulmakta ve çözümlerin teknoloji ile arandığı bir ortam meydana çıkmaktadır. Özü çerçeveleme olan yeni teknoloji kavrayışı, doğaya ve insana buyurgan bir şekilde yaklaşarak, tasarıma dair çevresel bağlamdan elde edilebilecek bilgileri göz ardı etmektedir. Dolayısıyla teknoloji hem mimari anlamdaki çevresel tasarım verilerini dikkate almamakta hem de doğanın bizzat kendisini meydan okuyan bir tavırla kullanmaktadır.

Bunun sebebi ise teknolojinin, antik techneden farklı olarak “meydan okuma anlamında bir saldırı karakterine” sahip olmasıdır. (Heidegger, 1953, s.58) Heidegger’e göre insana ve doğaya buyuran, baskın olan teknoloji, technede olduğu gibi bir varlığa getirmeye doğru yayılmamakta, tersine doğanın enerjilerini doğadan yakışıksızca isteyerek ve meydan okuyarak doğayı yükümlü kılmaktadır. (Heidegger 1962, s.22-23)

Dünyayı içerisinde yaşadığı ve parçası olduğu bir bütün olarak değil de karşısında duran bir nesne gibi gören teknolojik yeniçağ insanının düşünme tarzı hiçbir şeyin direnemeyeceği müdahaleleri düzenlemektedir. Bu da Heidegger’e göre doğayı, teknoloji için buyurgan bir tavırla tüketilecek devasa bir enerji kaynağına dönüştürmektedir. (Heidegger, 1955, s.14) Teknolojinin zorlayıcı istemlerini gerçekleştirdiği araçlarından biri haline gelen insan ise doğanın öz niteliklerine ve işleyişine saygı duymadan, kapasitesini göz ardı ederek doğanın kaynaklarını kullanmaktadır. Dolayısıyla bu kullanımlar amaçladıkları faydayı sağlamaktan çok, uzun vadede zarara yol açmakta ve doğayı da hızla tüketmektedir.

Teknolojinin buyurganlığı, yapılan tasarımların doğaya uyumlu ve çevresel bağlam verilerini temel alan üretimler olmasını engellemektedir. Mimari tasarım için teknoloji, yalnızca doğal ve yerel yapı malzemeleri gibi doğanın maddi kaynaklarının eksikliğine sebep olmamaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkacak olan yapının coğrafya, yer, iklim gibi çevresel koşullarının, tasarım kararlarında göz ardı edilmesine neden

olmaktadır. Çünkü kartezyen teknolojik çağda, artık teknolojinin modern yaklaşımlar ve akılcı kartezyen düşünce gibi anlayışlardan etkilenecek ilerlemesi söz konusudur.

Yırtıcı, özellikle modern düşünceyle endüstri devriminin, doğanın fethedilmesini amaçlayan ve teknolojiyle bunun araçlarının geliştirildiği bir durumu tariflediğini belirtmektedir. Ona göre endüstrileşmeyle birlikte doğa, kontrol edilebilen ve yönlendirilebilen bir nesne haline gelmektedir. (Yırtıcı, 2005, s.25) Böylece doğal çevreyi referans alarak varlığa getirilen mimari tasarımlarda, üretim sürecinin başından kullanımına kadar kendi koşullarını buyuran teknolojik araçların baskınlığı ortaya çıkmaktadır.

Bu da ilkel durumda gözlemlenen, yapmanın doğasında zaten var olan yönlenme, yerleşim kararları, bağlama ve iklime uygunluk, yerel malzeme kullanımı gibi pratik çevresel tasarım kararlarının yerini teknolojik yöntemler, araçlar ve malzemelerin almasına neden olmaktadır. Tüm bu etkiler sonucunda mimaride ortaya çıkan sürdürülebilirlik kaygısı ve ihtiyaçlarına karşı, doğal ekolojik yaklaşımlar göz ardı edilmekte ve yalnızca çatılara yeşil örtülerin eklendiği, kendi kendine yeterlilik anlayışının doğal ve yapılı çevreden uzaklaşarak kentsel mozaikleşme şeklinde ele alındığı yüzeysel ekolojik yapılar inşa edilmektedir. (Bkz: Görsel 3.3.) Böylece teknoloji, özellikle insan ve üretimleri aracılığıyla, doğanın kendisinde var olan sürdürülebilirlik olgusunu kavrayamamakta ve doğaya bilinçsizce hükmetmektedir.

Görsel 3.3. Gwanggyo Şehir Merkezi Yarışma Projesi, 2011, Seul (<http-5>)

Heidegger aynı zamanda, teknolojinin ortaya koyduğu bu kontrol ve yönlendirmeyi kapitalist sistemin getirdiği bakış açısıyla ilişkilendirmektedir. Ona göre teknolojinin zorlayıcı ve buyurgan yaklaşımı en düşük masrafla en yüksek verimliliği elde etme amacını gütmektedir. (Heidegger, 1962, s.23) Böylece ekonomik şartların

öncelikli olarak dikkate alındığı ve her türlü olgunun ticarileştirilerek bir tüketim ürünü haline getirildiği küresel ve kapitalist dünyada, yapısal üretimde de düşük masraf ve minimum iş gücü stratejileri amaçlanmaktadır.

Mimarlık pratiğinde bu stratejilerle birlikte doğanın ve kaynaklarının bilinçsizce tüketimi ile ortaya çıkan çevresel gereksinimlere karşı büyük bütçeli teknolojik önlemler alma durumu söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla tasarım sürecinde dikkate alınmayan doğal ekolojik yaklaşımlar, sonrasında teknoloji kullanımını dayatıcı bir hal alabilmektedir. Sonuçta mimaride yer edinme ve inşa gibi süreçlerin yanı sıra yapıların dünyada bulunma süreçlerinin de doğayı olumsuz bir şekilde etkilemesi söz konusu hale gelmektedir.

3.2.2.3. Yapmanın eleştirisi : “teknoloji var olanın üstünü örter”

Teknolojinin büyük bir hızla ilerlemesiyle birlikte, mimari alanda teknolojiye dayalı çeşitli yapma teknikleri ve yapı malzemelerinin üretimi de aynı hızla ortaya çıkmaktadır. Özellikle makineleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte beton, çelik, sentetik vb. malzemelerin yaygınlaşması sonucu yapılar, ilkel kavrayışta olduğundan çok farklı şekilde inşa edilmeye başlamaktadır. Kullanılacak malzeme ve yöntemler artık içinde bulunulan coğrafya gözetilmeksizin standart, hızlı, ucuz ve kolay üretim kavrayışıyla ele alınmaktadır. Bu kapsamda yeni teknolojik malzeme ve yöntemlerin, yapısal üretim biçimlerinin okunurluğunu gizlemesi, teknolojinin kendi ilkelerini mimariye dayatmasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Heidegger’e göre “kartezyen bilimsel çağ, şeylere oldukları gibi ortaya çıkma iznini vermemektedir.” Çünkü teknoloji, var olan şeyleri oldukları haliyle göstermek yerine onları gizlemeyi tercih etmektedir. (Heidegger, 1953, s.21) Bu da teknolojinin karakteristiğindeki hem matematiksel hem de buyurgan olma durumundan kaynaklanmaktadır. Heidegger, teknolojinin buyurgan gücünün, insanın var olanla ilişkisine hükmederek, bu ilişkiyi olduğundan farklı bir şekilde belirlediğinden bahsetmektedir. Ona göre teknoloji, şeyleri var olduğu şekliyle olmaya bırakmamaktadır. (Heidegger, 1955, s.14-18)

Böylece Heidegger'in özünü çerçeveleme olarak ele aldığı “modern teknoloji, var olanın çerçevenmesi olarak var olanın üstünü örtmektedir. (Genç, 2008, s.6)” Bu durum mimarlıkta öncelikle maddesel olarak yapma eyleminin gizlenmesi şeklinde ele alınabilir. Yeni teknolojik yapı malzemelerinin sağladığı birçok yapısal imkânın yanı sıra bu malzeme ve teknikler, maddi yapıları gereği tasarım ve yapma sürecinin üzerini örterek gizlemektedir. İlkel durumdaki yapmanın kendisine ait doğasının açıkça sergilendiği, tasarımlayan, inşa eden, kullanan herkesçe deneyimlenerek ve gözlemlenerek var olduğu süreç bu teknolojik yöntemlerle giderek yok olmaktadır.

Nalbantoğlu, modern teknolojiden farklı bir şekilde, antik çağın sanatı ve zanaatı technenin bu durumu bir oluş olarak ele aldığından bahsetmektedir. Böylece “şeyleri bir çerçevede kopyalamadan ve neyseler öyle buradaşlamalarının önüne duvar örmeden ele alınan bir doğuş ve akış söz konusudur.” (Nalbantoğlu, s.130-131)

Benzer bir düşünceyle Juhani Pallasmaa da bu durumu, “araçsallaştırılmış teknoloji ürünlerinin kendi inşa süreçlerini gizlemesi ve hayaletimsi tezahürler olarak görünmesi” şeklinde yorumlamaktadır. Ona göre mimarlıkta özellikle yansıtıcı cam gibi malzemelerin kullanımının artışı fiziksel ve sosyal bağlama yabancılaşmayı baskın hale getirmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.40)

Görsel 3.4. Yapılarda Yansıtıcı Yüzey Kullanımı – Amerika

([http-6](#) ve [http-7](#))

Bununla birlikte yeni teknolojik yapı malzemelerinin kullanımı sadece inşa eyleminin olduğu haliyle deneyimlenmesini değil, aynı zamanda fiziki olarak mekânın ve biçimin kurgusunu da etkilemektedir. Dolayısıyla ilkel kavrayışta bulunan tasarlama, kompozisyon, malzeme kullanımı ve yapma yöntemlerine ait eski geleneklerin ve kültürlerin üstü, yeni teknolojik yöntemler tarafından örtülmektedir.

Roth'un da belirttiği gibi “strüktür, yeni bir çerçeve ya da kılıf yaratmaktan daha fazla bir şeydir.” Mimari yapım sürecinde kullanılan malzemeler ve bir araya getirilme yöntemlerine bağlı olarak ortaya çıkan biçimler, yerin, kültürün ve tarihle ilişkisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. (Roth, 1993, s.72) Ona göre “nasıl inşa ettiğimiz neredeyse tam olarak ne inşa ettiğimizi söylemektedir. (Roth, 1993, s.73)”

Buna ek olarak Heidegger, teknik dünyanın yalnızca kendi dışında var olan şeylerin üstünü örtmediğini, aynı şekilde kendi dünyasının anlamının da üstünü örterek gizlediğini düşünmektedir. (Heidegger, 1955, s.18) Dolayısıyla sadece yapısal karakterin fiziksel olarak kendini gizlemesi söz konusu değildir. Bu gizlilik aynı zamanda maddesel olanın etkilerinin atmosfer, zaman ve yer üzerinden okunmasını da zorlaştırmaktadır.

Benzer bir ifadeyle Pallasmaa, doğal malzemelerin yaşlarını, tarihlerini, kökenlerini ve kullanım süreçlerini yansıttığını belirtmektedir. Ona göre teknolojik yöntemlerle üretilen, geniş cam paneller, emaye metaller ve sentetik plastikler gibi malzemeler, maddi özlerini, yapısal karakterlerini ve zamanın etkilerini göstermeden sadece katı yüzeylerini görünüşe getirmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.40) Bu materyallerin, günümüzde özellikle büyük ölçekli yapıları tamamen kaplayacak şekilde, kontrolsüzce kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır.

Kasıtlı olarak sürekli bir kusursuzluğu hedefleyen teknoloji çağının bu yapıları, zamanın ve Pallasmaa'nın deyişiyle “anamlı olan yaşlanma sürecinin” üstünü örtmektedir. Böylece yeni teknolojik yöntemlerle üretilen bu yapılarda zamanın etkileri gözlemlenememekte ve yere, kültüre, zamana ait olan atmosfer kavramı kaybedilmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.40)

Aynı şekilde Ötkünç de, “sürekli yenilenen teknolojinin kullanıldığı, çevresine dair bir bakış getirmeyen, küresel, tarafsız, tanımsız, homojen, alelade” gibi ifadelerle tanımlanabilecek bu yapıların, her geçen gün sayıca arttığını belirtmektedir. Ona göre anonimlik ve tanımsızlığın mimarlığa girmesine neden olan düşünce ise kapalı ve yalın cephe anlayışıdır. Özellikle modern sonrasında ortaya çıkan bu yapılar sürekli yeni kalmak ihtiyacıyla, kusursuz bir şekilde sınırlandırılmış ve işlevsel olarak kesin tanımlamalarla bitirilmiş homojen bir bağlamda ele alınmaktadır. (Ötkünç, 1997, s.20)

Sonuçta teknoloji aracılığıyla ortaya çıkarılan yapmaya ve malzemelere dair yeni imkânlar, yine teknolojinin kendisi tarafından olumsuz anlamda etkilenmektedir. Bununla birlikte Virilio'ya göre, giderek gelişen optik, elektro-optik ve sanal gerçeklik gibi yeni teknolojilerle temsil araçlarının sayısı artmakta ve böylece bu artışa imkân sağlayan “çağdaş bilimler gerçekliğin üzerinin örtülmesine yardımcı olmaktadır.” (Virilio, 1998, s.9)

Oysa teknolojinin asıl özündeki nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, yapmanın yeni imkânları günümüz mimarisinde faydalanılabilecek teknikleri içermektedir. Bu bağlamda çağdaş teknolojik yöntemler, ilkel kavrayıştaki yapmanın özüne dair bilgi ve deneyimlere entegre edilerek yorumlanabilecek niteliğe sahiptir. Fakat teknolojinin değişen özü ve mimarlığa yansıma biçimleri, yapma ediminin ve getirilerinin, kısacası var olanın üstünün örtülmesine sebep olmaktadır.

3.2.2.4. Deneyimin eleştirisi : “teknoloji gündelik hayat pratiklerimizi kısıtlar”

Mimari kavrayışta insan deneyiminin etkisini ve dolaysızlığını savunan Heidegger, (Sharr, 2007, s.2) bu deneyimin yerle, kültürle, doğal ve yapay çevreyle, kısacası insanın dünyada bulunma haliyle ilişkisini sıklıkla vurgulamaktadır. İnsanın pek çok olguyu bir arada deneyimlediği gündelik yaşam pratikleri, onun dünyada bulunma halinin maddileştiği alandır. Gündelik hayat süre giderken farkında olarak veya olmadan mimarlığa dair edinilen birçok deneyim söz konusudur. İnsanın yer, iklim, kültür, sosyal ve fiziksel bağlam gibi her an içerisinde bulunduğu veya gözlemleyebildiği farklı mimari deneyimler, tasarımların özgünlüğünü oluşturan etkenlerdir. İlkel kavrayışta da bu şekilde karşılaşılan mimarlığın gündelik hayat pratiklerinde deneyimlenmesi durumu, zaman içerisinde gelişen teknolojiyle birlikte giderek azalmakta veya farklılaşmaktadır.

Heidegger'in mimarlık modeli bu bağlamda, bitmiş herhangi bir üründen çok, günlük hayatı içinden kavramayı ifade etmektedir. Ona göre insan var oluşunun sezgisel yönleriyle edinilen, bilimsel dilin ulaşamadığı gündelik hayat deneyimleri, insanların yeri tanımlaması açısından çok önemlidir. Teknoloji ise buna karşılık olarak insanın çevresindeki dünyayı donuklaştırarak, deneyimleri ve günlük hayatta olmayı belirsizleştirmektedir. (Sharr, 2007, s.3-62-63) Dolayısıyla, Heidegger için “düşünce

alışkanlıklarımızı manipüle eden bir eğilim olarak” teknoloji, gündelik yaşam pratiklerine dair deneyim olanaklarımızı da kısıtlayarak üstünü örtmektedir. (Aşkın ve Durgun, 2011, s.42)

Benzer bir bakış açısıyla bu durumu duyular üzerinden ele alan Pallasmaa, teknolojinin hâkim olduğu çağdaş mimarlığa eleştirilerini, bedene ve duyulara ait farklı deneyimlerinin ihmal edilmesine bağlamaktadır. Ona göre, mimarlık dünyasında teknolojinin ilerlemesiyle birlikte beş duyudan yalnızca görmenin baskın hale gelmesi bağlamdan, gündelik hayat deneyimlerinden ve özden kopukluğa neden olmaktadır. (Pallasmaa, 1996, s.24) Bu, yeniçağda teknolojinin karakterinde olan bir yaklaşımdır. Aynı şekilde McLuhan ve Powers teknolojinin, insan duyularından yalnızca bir tanesini öne çıkmaya zorlayarak diğer duyuları zayıflatan veya geçici de olsa tümüyle ortadan kaldıran bir anlayışa sahip olduğunu vurgulamaktadır. (McLuhan&Powers, 1992, s.25)

Bu durum özne metafiziğinin başlaması olarak ele alınmaktadır. İnsanın doğayı karşısına alarak kendisiyle arasında ayırım yapması anlamına gelen modern bilimde insan, gerçekliği bir nesne gibi karşısına alarak tanımlamaktadır. Modern bilimin karşılığı olarak “teknoloji de nesne ile özne arasındaki bu kopukluk üzerine inşa edilmektedir.” (Genç, 2008, s.4-5) Dolayısıyla, nesne ve özne arasındaki kopuş, öznenin gerçekliği, yani mimarlık kapsamında yapıyı deneyimlemesini kısıtlayan bir olgudur. Böylece mimarlığın, kendi bağlamında ve atmosferinde deneyimlenmesi yerine, bir görsel ekran olarak dışarıdan kavranmaya çalışılması söz konusu olmaktadır.

Heidegger, 1938 yılında yaptığı bir konuşmanın ‘Dünya Resimleri Çağı’ metnini yorumlayan Ökten, teknolojinin yaptığı şeyin kesin bir biçimde belirlenen “dünya resimleri yaratmak” olduğunu söylemektedir. (Ökten, 2004, s.72-73) İçerisinde bulunduğumuz çağda insan, yalnızca görme duyusunun ve teknolojik çerçevenin egemenliğinde, doğayı ve mimarlığı onun bir parçasıymış gibi deneyimlemek yerine dışarıdan izlemektedir. Onların dünyayı ve mimarlığı bu deneyimleri doğrultusunda değil de, teknolojinin dayattığı belirli yüzeysel ve sistematik resimler ile algılamaları ve farklı deneyim olanaklarını kısıtlamaları böylece kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

Heidegger’in deyimiyle, kendisini doğadan ayıran ve doğayı kendi bilincine yabancı kılan modern insan, doğayı daha fazla öğrenmek için araştırmakta, fakat onunla dolaylımsız bir ilişkiye girmemektedir. (Heidegger, 1953, s.19) Yeri, kültürü, doğayı,

yapılı mimari çevreyi, mekânı, insanı ve kendisini deneyimlememekte, bir yapıyı deneyimleyerek yapımından kullanımına kadar onun bir parçasıymış gibi hareket etmemekte ve onu karşısında yalnızca görsel bir nesne olarak değerlendirmektedir.

Juhani Pallasmaa, “mimarlığın kendilik imgemizi dünya deneyimimizle kaynaştırması ve tüm duyulara birden seslenmesi” gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre sanatçı ve zanaatçıların kendi bedenlerini ve deneyimlerini doğrudan kullanarak çalışmaları gerekmektedir. (Pallasmaa, 1996, s.14-15) Bu durum, ilkel düzenlerde ve geleneksel yöntemlerde, mimari üretimleri gerçekleştiren yapı ustaları veya yapıların sahipleri tarafından ‘yaparak deneyimlenen’ doğal bir süreç olarak gerçekleşmektedir.

Buna karşılık, günümüzde tasarlama ve yapma süreçlerinin her adımında görev paylaşımları, belirli talimatlar ve uzmanlaşmalar ön plana çıkarak, yapmanın deneyimi göz ardı edilmektedir. Yapı ustası, mimarlar ve yöneticiler farklı katmanlardan hareket etmekte ve biçimlendirilmemiş materyallerle dolayimsız deneyler yapılmadan yapılar ortaya çıkarılmaktadır. (Ballantyn, 2007, s.98-99) Oysa bu, ilkel düzenlerden çıkarılan kavrayışlara referans verebilecek ve güncel yaklaşımlara yansiyarak yeni yorumlar getirilebilecek bir içerik olarak görülmektedir.

Fakat bunun yerine standart boyutlarda üretilen yapı malzemeleri, standart bir araya getirilme yöntemleri ve yapı formları çerçevesinde bir üretim söz konusu hale gelmektedir. Dolayısıyla, ilkel yapılarda da gözlemlenen deneysel düşünme devre dışı bırakılmakta ve önceki mimari üretimlerle birebir aynı sonuçları ortaya çıkaran anlayış tasarım süreçlerine hâkim olmaktadır. (Ballantyn, 2007, s.98-99) Böylece, yeni teknolojik dünyada insan, eski dönemlerdeki gibi doğayı deneyimleyememekte ve bütün duyuların bir arada kavrandığı doğrudan temas anlayışını kaybetmektedir. (McLuhan&Powers, 1992, s.157)

1949’da kaleme aldığı Der Feldweg/Kır Yolu metninde Heidegger, bilim ve teknolojinin neden olduğu bu kopuşlara karşı, insanın toprağa bağlı bir varlık olarak dünyayı deneyimlemesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. (Ökten, 2004, s.77) Bunun da Heidegger için yerin deneyimlenmesinden geçmekte olduğu söylenilebilir. Bu yüzden yer kavramı, insanın kendi varlığı ve dolayısıyla varlığa getireceği mimarlık açısından öncelikli bir anlam ifade etmektedir.

Heidegger'e göre mekânlar, teknolojiye dayalı matematiksel kavrayışla değil, insan deneyimleri yoluyla kavranan yerle varlık bulmaktadır. Dünyanın matematiksel ölçümünden çok, yerler olarak algılanması gerektiğini vurgulayan Heidegger'in düşünceleri doğrultusunda, inşa faaliyeti, insanların yer edinme çabasını zamanla fiziksel bir yapıya kavuşturması olarak ele alınmaktadır. (Sharr, 2007, s.2-53-64)

Tüm bu açılardan bakıldığında, insanın ve yapının dünyada var olma ve yer etme halinin, bedensel ve duyuşsal etkileşimlerle deneyimlenmesi artık söz konusu olmamaktadır. Heidegger, mimarlığın geçmişte böyle anlaşıldığını, fakat teknolojinin devamlı yükselişinin bu anlayışın üstünü örttüğünü belirtmektedir. Ona göre modern bilimsel teknoloji, insanlar için gündelik yaşam deneyimlerini anlamlandırırken yardım etmekte yetersiz kalmaktadır. (Sharr, 2007, s.3-25) Çünkü anlamın ve bilginin yok olduğu dünyada, daha önceden de bahsedildiği gibi, modern teknoloji artık 'yer edinme', 'yerleri deneyimleme', 'bir yere ait olma' gibi kavrayışları düşünmemekte veya kendi ilkelerine göre dönüştürmektedir.

Bu duruma sebep olan etkenlerden biri de, gelişen teknolojilere bağlı olarak değişen ve dönüşen çevresel, sosyal, ekonomik ve politik bir takım ideolojilerdir. Özellikle modern kavrayışla birlikte ön plana çıkan kapitalist ekonomi anlayışı 'yer' kavramının algılanışını da değiştirmektedir. Artık kendine özgü farklılıklar barındıran yerler, sadece yakın çevreleriyle değil, uzaklardaki toplumsal etkilerle belirlenen noktalara dönüşmektedir. (Yırtıcı, 2005, s.11) Heidegger'e göre kusurlu olan bu teknokratik dünya anlayışı iyi planlanmış, bakımı kolay, cazip fiyatlı gibi yeni üretilen kavramları ortaya çıkararak mimaride yer edinme gibi meseleleri göz ardı etmektedir. (Sharr, 2007, s.40)

Benzer bir şekilde Yırtıcı'ya göre geleneksel dünyada tek defaya özgü, özel koşullar içinde, belli bir yere ve kültüre ait olarak üretilen mimari yapılar artık, bu düşünceden uzaklaşmakta ve yeni küresel tek bir epistemolojik temelde yeniden kurgulanmaktadır. (Yırtıcı, 2005, s.14) Böylece küreselleşen kapitalist dünyada, yerlerin kendi koşulları içerisinde deneyimlenerek keşfedilmesi ve yapma eyleminin deneyimler sonucu şekillenmesi mümkün olmamaktadır. Sonuçta ortaya çıkan mimari tasarım coğrafyaya, iklime, yere özgü olma durumundan, tamamen bağlamdan uzak, bireysel zevklere ve çıkarlara göre biçimlenmiş, yüzeysel ve aynılaştırmış olma durumuna evrilmektedir.

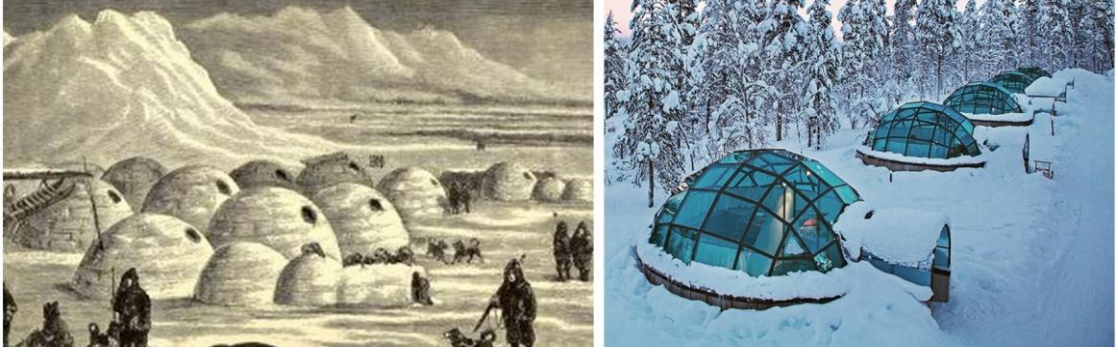
Mimari tasarım ve yapma kavrayışındaki dönüşüme neden olan bir diğer etken ise, dünyanın, varlığın, bağlamın ve yer gibi olguların deneyiminden yoksunluğun yanı sıra kültürün deneyimlenmesindeki eksikliktir denilebilir. Tıpkı yer kavramında olduğu gibi kültüre ait olma, gündelik yaşam ve toplum kültürünü deneyimleyerek mimarlığı üretme durumu teknolojinin dayattığı kendi koşulları ve ideolojileriyle birlikte yok olmaktadır.

Bunun başlıca sebeplerinden biri Rapoport'un da belirttiği gibi kültürün ifadelerinin ve bileşenlerinin toplumsal etkilerle sürekli olarak değişen dinamik bir yapıda olmasıdır. Özellikle modernleşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte ihtiyaçlar yerine hevesler, modalar, popülerlik amaçlı rekabetlerin etkilerinin hızla artmasıyla, kültürel değişim de hızlanmaktadır. (Rapoport, 2004, s.134) Nitelikli üretimin yerini hızlı tüketimin aldığı yeni teknobilimsel çağda, bu durum, artık kültürün kendisi haline gelmektedir. Geçmiş dönemlerde çeşitlenen kültürler, tüketim odağında birleşerek tek bir küresel kültüre dönüşmektedir.

Kitlesel medyanın yeni imkânlarına bağlı olarak kültürel farklılaşmalar değil, yakınlaşmalar ön plana çıkmaktadır. (Rapoport, 2004, s.115) Dünyanın her yerinde aynılan ve küresel hale gelen kültürün mimaride deneyimlenmesi söz konusu olamamakta, dolayısıyla toplumsal kültürle birlikte mimarlık da özgünlüğünü kaybetmektedir. Değişik kültürlerle ve yaşam tarzlarına bağlı olarak gerçekleştirilen gündelik hayat pratikleri artık tasarımın deneyimlenecek bir parçası olmaktan çıkmaktadır.

Bu bağlamda, kültüre dayalı gündelik hayat pratiklerinin ve çevresel koşulların oluşturduğu işlevlere bağlı mekân kurguları da aynılanmakta ve ilkel özündeki kavrayışları kaybetmektedir. İlkel düzenlerde mekânların büyüklüklerinin, işlevlerinin ve bir araya gelişlerinin, yaşam tarzlarına ve kullanıcıya bağlı olarak esnek bir kavrayışta ele alınması fikri giderek yok olmaktadır. Böylece günümüzde, kültürün küreselleşmesi, yerin ve doğal çevrenin etkilerinin göz ardı edilmesi gibi sebeplerle, mekânlar da belirli bir sistematik düzene göre kurgulanmaktadır. Gündelik hayat eylemlerinin programlanarak, mekânların belirli işlevlere göre uzmanlaştırılması, mimari mekânın değişen kullanıcı özellikleri açısından deneyimini kısıtlamaktadır.

Tüm bunların sonucunda yerin, kültürün ve diğer bütün parametrelerin deneyimini kısıtlayan teknolojiyle birlikte ilkelin düşüncesinin bir öz ve köken olarak süregelmesi durumu da unutulmaktadır. İlkel düşünceden çıkarılacak mimarlığa dair referanslar teknolojinin buyurgan, kısıtlayıcı, gizleyen, deneyime izin vermeyen ve düşünmeyen yapısından dolayı yüzeysel bir şekilde değerlendirilerek ele alınmaktadır.

Görsel 3.5. *İglo Barınmaları* (Hall, 1865, s.268) ve *Kakslauttanen İglo Köyü Otel*i ([http-8](http://8))

Özellikle modern mimarlıkla birlikte kullanılan yeni yapısal teknolojilerle, “mimarlık yalnızca üretim süreçlerinin basit bir aracı haline gelmekte ve biçimsel gerçekleştirime veya yöntembilime ait bir disipline dönüşmektedir.” (Colquhoun, 1981, s.13-14) Böylece ilkel düzenlerden nedenleri düşünülmeden alınan referans, günümüze biçimlerin direkt olarak aktarımı şeklinde yansımaktadır. Bu aktarımda matematiksel ölçekte ele alınan biçimin bilgisi ise karşımıza ilkel kültürlerde üretilmiş olan mimarlığın yeni teknolojik yöntemlerle kopyalanması olarak çıkmaktadır.

İlkel olgusunun aktarımında tasarım kavrayışını değil, yüzeysel bir bakışla biçim olarak aynen üretimi esas alan mimari yapılar inşa edilmeye başlamaktadır. Bununla birlikte, ilkel mimari biçimlerin aktarımı, tasarıma ait parametrelerin tekil olarak ele alınması şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Özsel duruma referans verilen aktarımlarda, çevreden edinilen bir olgunun, yapma teknik ve biçimlerinin, eylemlere bağlı mekânsal birimlerin veya kültürel öğelerin yüzeysel bir şekilde değerlendirilerek yansımaları da söz konusu olabilmektedir.

Tüm bu yaklaşımlardaki üretimlerde iklim koşullarına uygunluk, yerel malzeme kullanımı ve yapma yöntemleri, gündelik pratiklere ait mekânsal düzenlemeler, yere ve kültüre özgü deneyimler gibi ilkel özden gelen kavrayışlar, teknoloji odaklı çözümlerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Böylece, ilkel kavrayıştaki mimari tasarım yaklaşımları

gözetilmeksizin teknolojinin kullanımı Heidegger'in eleştirilerindeki ortamın açığa çıkmasına sebep olmakta ve yapısal formların görsel ve sistematik aktarımı şeklinde ele alınmaktadır.

Görsel 3.6. Sırasıyla Çin Geleneksel Kağıt Feneri ve Geleneksel Kağıt Fenerden Esinlenerek Tasarlanmış Han Show Tiyatrosu (<http-9> ve <http-6>)

Sonuç olarak, techne ile üretilen tek defaya özgü ilkel düzenlerin ardında yatan bilgi, deneyim ve fikirler günümüze referans olabilme ve yeni teknolojilerle yorumlanabilme imkânına sahiptir. Bu bağlamda, ilkel mimari düzenler incelenerek, çağdaş teknolojik imkânlarla desteklenebilen güncel tasarım yaklaşımlarına bir temel oluşturulabilecek akıl ve ipuçlarına ulaşılabilmektedir.

4. İLKEL MİMARLIK VE GÜNCEL TASARIM YAKLAŞIMLARININ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Techne İle Üretilen İlkel Mimari Düzenler

Sezgisel akılla, deneyimlerle, pratik yapma teknikleri ve ihtiyaca yönelik yaklaşımlarla mimari bilgiyi varlığa getirme olarak ‘techne’, çalışmanın kavramsal kısmında, ilkel düzenlerde ele alınan bir yöntem olarak yorumlanmaktadır. Bu bölümde, önceki bölümlerde değinilen “techne, ilkel, ilkel mimarlık” gibi olgular, ilkel barınma ve yerleşim örnekleriyle değerlendirilmektedir.

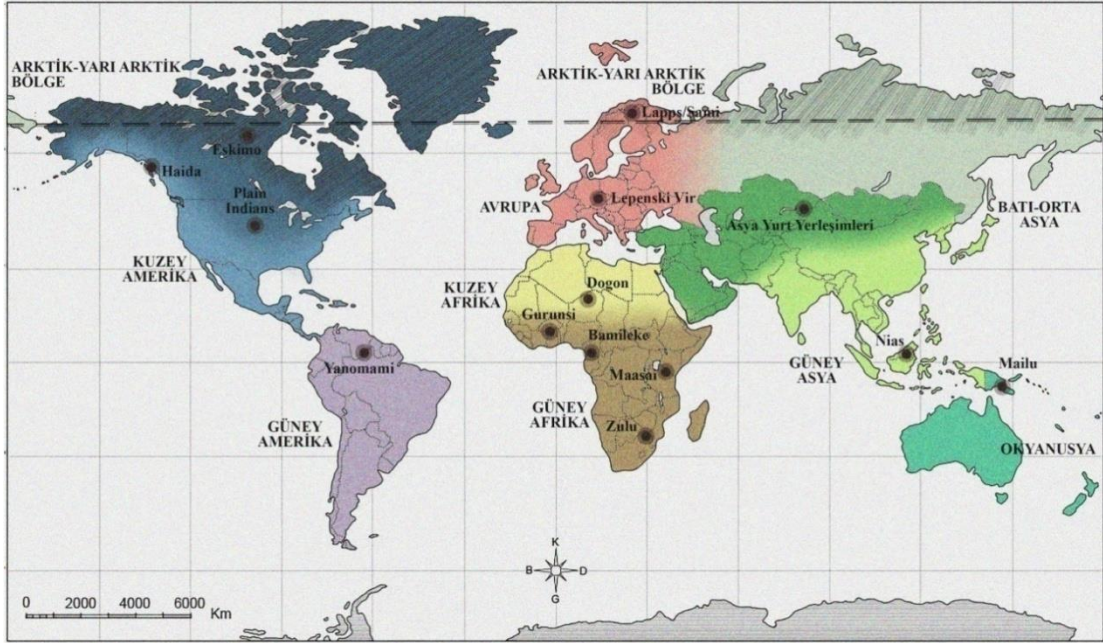
Tablo 4.1. İlkel Barınma ve Yerleşim Örnekleri Değerlendirme Parametreleri

Fiziksel Çevre	Doğal fiziksel çevreyle kurulan ilişkiler ve dış ortamın iklim, sıcaklık, topografya gibi çevresel koşullarının tasarıma yansımalarının değerlendirilmesi
Mekânsal Kurgu	Fiziksel çevre etkileri, kullanıcı ihtiyaçları ve kültüre bağlı olarak düzenlenen iç ve dış ortamın, barınma ve yerleşim ölçeğindeki mekânsal kurgularının incelenmesi
Yapma Deneyimi	Coğrafya, iklim bölgesi ve kültür gibi değişkenlere bağlı olarak; yerel materyal kullanımı, özgün yapma teknikleri, pratik kurgular, yapısal durumun okunurluğu, fiziksel ve sosyal bağlama ait karakteristik yaklaşımlar gibi yapmaya dair deneyimlerin ele alınması
Toplum Kültürü	İlkel toplumların yönetilme biçimleri, yaşam ve geçim tarzları, dini veya mitolojik inançları gibi mimariyi etkileyen kültürel olguların değerlendirilmesi ve sonucunda ortaya çıkan baskın yapı kültürünün okunması

Techne ile üretilen ilkel düzenlerde ortaya çıkarılan mimarlık ve tasarım kavrayışlarına ait parametreler, bu örneklerin değerlendirilme ölçütleri olarak ele alınmaktadır. Değişen fiziksel çevre etkileri, mekânsal kurgular, farklı yapma deneyimleri ve toplum kültürleri, bu bağlamda incelenen başlıkları oluşturmaktadır.

Değerlendirilen parametreler sonucunda, ele alınan ilkel barınma ve yerleşim örneklerinin coğrafya, iklim, topografya, kültür gibi etkilerle, farklı toplumlarda ve bölgelerde değişkenlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, ele alınan örneklerin farklılıklarını ve onları etkileyen faktörleri daha net ortaya koyabilmek için, benzer çevresel ve kültürel bağlamlar, kıtalar ölçeğinde gruplandırılarak incelenmektedir. Kıtaların, özellikle iklimsel olarak değişkenlik gösteren coğrafi bölgelerine göre; Arktik-Yarı Arktik Bölgeler, Kuzey ve Güney Amerika, Kuzey ve Güney Afrika, Batı-Orta ve Güney Asya, Avrupa ve son olarak Okyanusya kıtaları

bağlamında farklı coğrafya, iklim, kültür ve dolayısıyla farklı barınma ve yerleşim düzenleri görülmektedir.

Görsel 4.1. Kıtalarla Göre İlkel Barınma ve Yerleşim Örneklerinin Dağılımı (<http-10>)²

Bölgesel farklılıklar gösteren bu mimari düzenler, zamansal olarak da farklı dönemlere aittir. Günümüzde varlıklarını devam ettiren örneklerin yanı sıra, yalnızca geçmiş dönemlerde var olan örnekler de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, zaman kavramı, örneklerin ‘ilkel’ olarak değerlendirilmelerinde bir parametre olarak ele alınmamaktadır. İlkel kültürün varlığı ile birlikte, techneye ait tasarlama ve yapma olgularının ele alınışı, ilkel mimari düzenlerin değerlendirilmesinde ön planda olan unsurlardır.

Özetle fiziksel çevre, mekân kurguları, yapma deneyimi ve toplum kültürü açısından ele alınan ilkel mimari düzenler, techne ile üretimin özgün oluşumlarını yansıtmaktadır. Techne kavramına ait tek defaya mahsus, farklı deneyimlere dayalı varlığa getirme durumu, ilkel barınma ve yerleşimlerinde açıkça okunmakta ve buradan çıkarılacak tasarıma dair bilgilerin, güncel yaklaşımlar için yorumlanmasına imkân sağlamaktadır.

² (<http-10>) kaynağından alınan “dilsiz dünya haritası” görseli tez yazarı tarafından işlenmiştir.

4.1.1. Avrupa kıtası

Tablo 4.2. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-1, Avrupa, Lepenski Vir (<http-10>; Miloradovic, 2016, s.57-58; Jarzombek, 2013, s.79-81)³

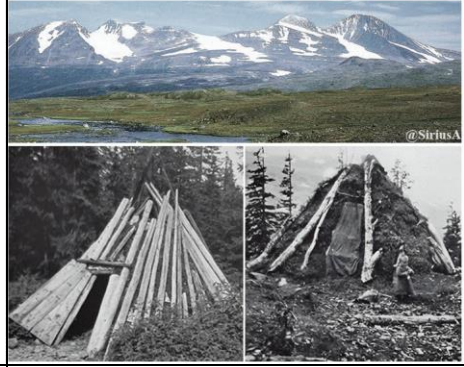
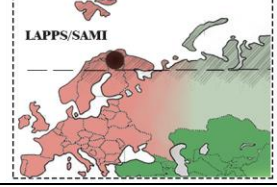
1. LEPENSKI VIR YERLEŞİMİ	
- Yerleşim, Tuna nehrinin Sırbistan tarafında yer alır. (Miloradovic, 2016, s.54) - M.Ö.5800 yılında var oldukları düşünülmektedir. (Jarzombek, 2013, s.77) - Lepenski Vir, günümüzde müze olarak sergilenen arkeolojik bir alandır. (Miloradovic, 2016, s.55)	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Tuna nehrinin güney kıyılarındaki yerleşim, konumu gereği, çok çeşitli hayvan, mineral ve ekosisteme sahip bir çevredir. (Jarzombek, 2013, s.77-78) - Güçlü rüzgârlara ve sıcaklık değişimlerine korunaklı bölge, ılıman bir mikro iklimdir. (Jarzombek, 2013, s.78) - Dışbükey trapez barınmalar, eğimli araziye teraslandırılarak yerleştirilirken, nehre ve gün ışığına yönlendirilirler. (Miloradovic, 2016, s.55, s.57) - Yerleşim-yönlendirme kararları, doğal havalandırmanın iç ve dış ortamdaki kontrolünü olanaklı kılar. - “Doğuya ve nehre doğru yönelme, zeminle kurulan ilişki, kompakt trapez biçim, yerel materyal kullanımı” rüzgârın aşırı etkilerinden korur ve ısı iletimini azaltır, doğal yalıtım sağlar. (Miloradovic, 2016, s.56-57)
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşim, ortak ritüel alanı olarak tasvir edilen merkezi bir boşluk etrafında dizilen yaklaşık 130 barınmadan oluşur. (Jarzombek, 2013, s.78) - Nehrin kenarına yönelen patikalar (Jarzombek, 2013, s.78) yerleşimin ilişkiler ağını oluşturur. - Benzer bir birime göre inşa edilen yapıların tek farkı değişen büyüklükleridir. (Jarzombek, 2013, s.78) - Her barınmada girişe yakın konumlanan ocak, soğuk hava ve hayvan saldırıları gibi etkenlere karşı koruma sağlar. (Miloradovic, 2016, s.55-56) - Ocağın arkasında, her barınmada bulunan, sınırları heykelsiciklerle ve zemin hareketiyle tanımlanmış bir kutsal tapınma alanı bulunur. (Jarzombek, 2013, s.81)
YAPMA DENEYİMİ	- Arazi eğimli olduğundan, yapıların arka bölümü, belirli bir seviyede gömülür. (Jarzombek, 2013, s.80) - Eşit aralıklarla ikişer direk yanlarda ve üç direk ön tarafta olacak şekilde trapez biçime yerleştirilir. - Ters V şeklindeki çatı dikmelerle desteklenen mertek girişine yaslanarak kompakt bir kapalılık sağlanır. - Çatı ahşaplarının kaymasını önlemek için kenarlara taş yerleştirilir. (Jarzombek, 2013, s.80) - Deri, çamur vb. ile örtülür. (Miloradovic, 2016, s.55) - Çevreden çıkarılan kireçtaşındaki bir harçla elde edilen sert zemin, yapıldığı dönem açısından önemli bir teknolojik başarıdır. (Jarzombek, 2013, s.81)
T. KÜLTÜRÜ	- Tuna nehri dolayısıyla balıkçılık ve tekne kültürü ön plandadır. (Jarzombek, 2013, s.77-78) - Geçici bir mimari kavrayışla ele alınması (Jarzombek, 2013, s.77) pratik yaklaşımları ortaya çıkarır. - Yapı kültürünün yansıtan en karakteristik özellik, bugüne kadar varlığını sürdüren zemin dokusudur.

³ “Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013” kaynağından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

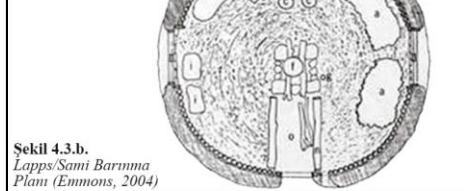
4.1.2. Arktik bölge

Tablo 4.3. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-2, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Lapps/Sami Toplulukları
(http-10; Jarzombek, 2013, s.123 - s.125; Emmos, 2004; Guidoni, 1975, s.36 - s.37)

2. LAPPS/SAMI TOPLULUKLARI	
- Tunç Çağı'nda (MÖ 3000-MÖ 1200) doğudan gelerek Finlandiya'ya yerleştikleri düşünülmektedir. (Modeen, 1999, s.133) - Kuzey İsveç, Norveç, Finlandiya ve Rusya'nın Kola Yarımadası'nın kutup bölgelerinde yaşarlar. (Jarzombek, 2013, s.121) - Yarı göçebe ren geyiği çobanları olarak tanımlanırlar. (Guidoni, 1975, s.190)	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Kuzey İskandinavya'nın Lapps/Sami topluluklarının konik kış kulüpleri, iyi gelişmiş birer soğuk iklim yapı tasarımıdır. (Cook, 1996, s.282) - İyi korunmuş tayga ormanlarının derinlerinde materyal, biçim ve yerleşim kararlarıyla birlikte yere ait çevresel bir uygunluk gösterirler. (Cook, 1996, s.282) - Yaz ve kış dönemlerinde mevsimsel değişkenlerin etkisiyle kubbeli veya konik formlu farklı tiplerde barınmalar inşa edilir. (Jarzombek, 2013, s.122) - Özellikle kış barınmaları; doğal yalıtkan malzeme kullanımı, iç ortam düzenlemeleri ve katmanlı yapısıyla soğuk iklime adapte olmuş bir yaklaşımı yansıtır.
MEKÂNSAL KURGU	- Kış barınmaları, tek odalı birimler halindedir. (Jarzombek, 2013, s.124). - Ocak taşlarıyla dairesel olarak tanımlanan merkezi şömine, ortamın ana ısı kaynağıdır. (Cook, 1996, s.282) - Çatıda, ocağın üzerine gelecek şekilde bir duman deliği bulunur. (Jarzombek, 2013, s.125) - Temiz hava sirkülasyonuna olanak sağlayan tahta kapıdaki küçük aralıklar ise (Cook, 1996, s.282), duman deliği ile birlikte içerideki havayı dengeler. - Ortam, işlev ve ihtiyaçlara göre, zemin farklılıkları ve sınırlamaları yapılarak bölgelere ayrılır. - Ocağın önünde bir odun depolama alanı, karşı tarafta mutfak eşyaları ile pişirme alanı bulunmaktadır. İki yan taraf ise, özelleştirilen zeminlerle, oturma ve uyuma alanları olarak tanımlanır. (Jarzombek, 2013, s.125)
YAPMA DENEYİMİ	- Benzer teknikler olmakla birlikte ufak değişikliklerle çeşitlenen yapma deneyimleri söz konusudur. - İki büyük kavisli ve kemer şeklindeki dikmenin yatay elemanlarla desteklendiği bir çerçeve strüktür kurulur. (Jarzombek, 2013, s.124) - Boşluklara duvarları oluşturmak için daha küçük dik ve yatay kütükler yerleştirilir. Kıl ve toprak tabakasıyla kaplanan yapıya, devamında kalın bir çim katman daha eklenir. (Jarzombek, 2013, s.124-125) - Yağmur sırasında toprağın çökmesine karşı korunmak için, çubuk ve dallar aralıklı olarak yapıya yaslandırılır ve bu, son destek katmanıdır. (Jarzombek, 2013, s.125)
T. KÜLTÜRÜ	- Kış aylarında grup daha yerleşik bir düzende ikamet etse de, yaz aylarında balıkçılık ve avcılık için haneler dağılır. (Jarzombek, 2013, s.121) - Yarı göçebe yaşam tarzı ve mevsim etkileriyle birlikte dönem dönem farklı yapısal özellikler gözlenebilir. - Ancak genel olarak, geçici ve yerelden elde edilen materyallerle kolay kurulabilir bir yapı kültürünün varlığı söz konusudur.

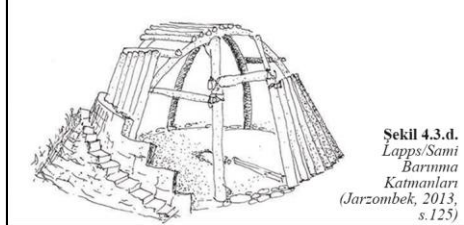
Şekil 4.3.a.
Lapps/Sami
Barınma Görünüşü
(Emmons, 2004)

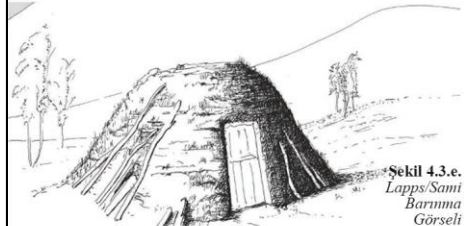
Şekil 4.3.b.
Lapps/Sami Barınma
Planı (Emmons, 2004)

Şekil 4.3.c. Lapps/Sami Diyagramatik Kesitler (Manker, 1944'ten aktaran Guidoni, 1975, s.37)

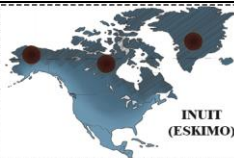
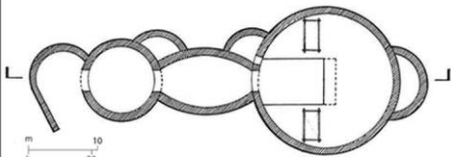
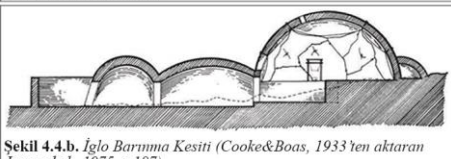
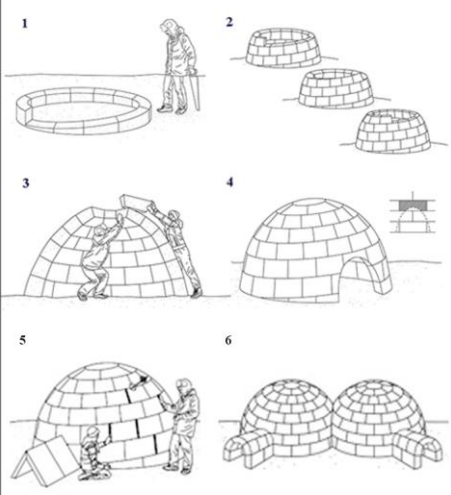

Şekil 4.3.d.
Lapps/Sami
Barınma
Katmanları
(Jarzombek, 2013, s.125)

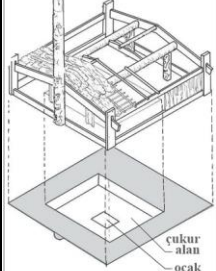
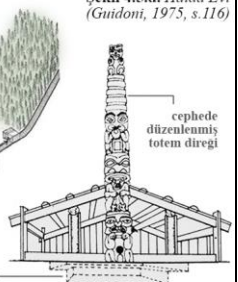
Şekil 4.3.e.
Lapps/Sami
Barınma
Görseli
(Jarzombek, 2013, s.125)

Tablo 4.4. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-3, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Inuit Eskimoları (<http-10; Hall, 1865, s.268; Jarzombek, 2013, s.187; http-11; Miles&Kalman, 2018>)

3. INUIT ESKİMOLARI		 INUIT (ESKIMO)
- Kuzey Amerika, (Yarı) Arktik Bölge, M.S.1000 (Silver&McLean, 2008, s.138) - Alaska, Kanada ve Grönland'da yaşamlarını sürdüren Inuit insanları, arktik bölgeye ilk yayılan insan toplulukları olan Eskimoların Thule kültürü ve avcı-balıkçı yaşam tarzını devam ettiren topluluklardır. (Jarzombek, 2013, s.183)		
FİZİKSEL ÇEVRE	- Düz bir topografyada ve soğuk iklim koşullarında beslenme biçiminin de etkisiyle geçici, göçebe ve kendi içine kapalı bütüncül bir mimari söz konusudur. - Kış yerleşmeleri, avlanma için kolay erişime imkân veren kıyı boyunca, küçük barınma kümelerinden oluşan kar iglolarıdır. (Guidoni, 1975, s.28, 191) - İglolar, iklim koşulları sebebiyle grubun birbirine yakın yaşamasını gerektiren, soğuktan ve rüzgârdan korunaklı bir düzende yerleştirilir. (Guidoni, 1975, s.28) - Yapıların yönlendirilmesi rüzgârın yönüne ek olarak kıyının ve güneşle yıldızların konumlarına göre belirlenir. (Guidoni, 1975, s.28)	
MEKÂNSAL KURGU	- İglolar, göç ve avlanma sırasında geçici barınmalar olarak küçük dairesel formlarda kullanılsa da, kış mevsimi boyunca birden fazla aile için çok odalı karmaşık bir düzende kurgulanabilirler. (Guidoni, 1975, s.191) - Yapılar mümkün olduğunca, girişi kıyıya bakacak şekilde hafif bir eğimdedir. (Jarzombek, 2013, s.185) - Girişin önünde kar bloklarından yapılmış bir koridor vardır ve bu koridor depolama ve köpekler için barınak olarak kullanılan daha alçak kubbe şeklinde devam eden odalar dizisini içerir. (Guidoni, 1975, s.191) - Ana odanın arka bölümüne, yükseltilmiş platformlarda yerleştirilen yataklar (Jarzombek, 2013, s.185), sıcak havanın zemindeki dolaşımından faydalanır.	 Şekil 4.4.a. İglo Barınma Planı (Cooke&Boas, 1933'ten aktaran Jarzombek, 1975, s.187) Şekil 4.4.b. İglo Barınma Kesiti (Cooke&Boas, 1933'ten aktaran Jarzombek, 1975, s.187)
YAPMA DENEYİMİ	- Sert kar bloklar halinde kesilir ve bloklar sarmal olarak yığılır, en son kilit taşı dışarıdan takılarak (Guidoni, 1975, s.28) kendi kapalılığını oluşturabilen bir kubbe biçimi oluşturulur. - Kalan boşluklar karla doldurulur. (Guidoni, 1975, s.28) - Bazı durumlarda, iç kısım, kirişler üzerinde gerilen derilerle kaplanarak duvar ile deri arasında iç mekân sıcaklığını dengeleyen bir yalıtım bölgesi oluşturulur. (Guidoni, 1975, s.28) - Sıcaklık donma noktasının üzerine çıkarsa erimeye başlayan igloya içeriden buz yaması yapılır veya dışarıdan delikler açılır. (Jarzombek, 2013, s.185) - Kar, yoğunluğu düşük bir malzeme olduğundan iyi bir doğal yalıtıcıdır. (Silver&McLean, 2008, s.138) - İglolarda, duman deliği karakteristik bir özellik olsa da, çok fazla duman yaymayan yağ lambası kullanımının başlamasıyla birlikte bu deliğe ihtiyaç duyulmaz. (Jarzombek, 2013, s.185)	 Şekil 4.4.c. İglo Barınmaları Yapım Aşamaları (http-11)
T. KÜLTÜRÜ	- Göçebe kültürü, yapıların geçici, kolay ve hızlı inşa edilebilir olmasına yansır. - Kış gün dönümü gibi gökyüzü hareketlerine bağlı olarak yapılan festival, tören ve danslar için farklılaşan şekil ve büyüklükte iglolar kullanılır. (Jarzombek, 2013, s.181-188) - Eskimo yerleşimlerinde, igloların kubbesel formu, yapı kültürünü oluşturan imgesel özelliştir.	

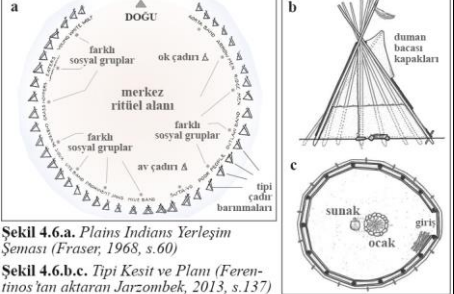
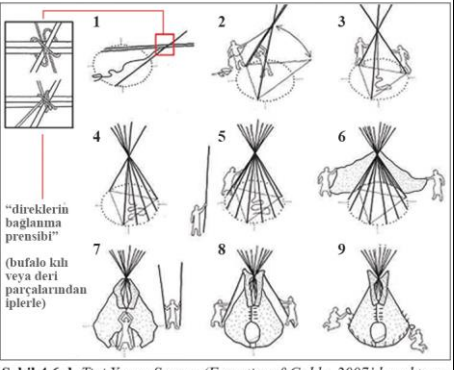
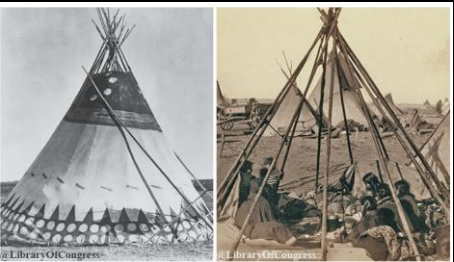
4.1.3. Amerika kıtası

Tablo 4.5. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-4, Kuzey Amerika, Haida (http-10; Jarzombek, 2013, s.169, s.171; Fraser, 1968, s.65; Guidoni, 1975, s. 116, s.113)⁴

4. HAIDA TOPLULUKLARI	- Haida toplulukları ile kaydedilen ilk temaslar, 1700lü yıllarda olsa da, arkeolojik kanıtlar, adalarda en az 6.000 ila 8.000 yıl boyunca sürekli yaşandığını doğrulamaktadır. (Kennedy&Bouchard&Gessler, 2018, s.2-3) - Kanada Pasifik kıyıları boyunca Queen Charlotte adalarına dağılan yerleşimlerin hiçbirisi artık varlığını sürdürmemektedir. (Jarzombek, 2013, s.169)	 HAIDA TOPLULUKLARI
FİZİKSEL ÇEVRE	- Pasifik sahili boyunca yoğun yağışlar ve ılıman havanın etkisiyle, sık sedir ormanlarının olduğu bir çevredir. (Jarzombek, 2013, s.169) - Bu nedenle yerleşim, açık Pasifik'in rüzgâr ve dalgalarından korunan bir koyda konumlandırılır. (Jarzombek, 2013, s.169) - Köyler, yüksek gelgit dönemi hesaba katılarak, bu sınırın 8-10 metre gerisinde, koyun kenarındaki teraslanmış bir yüzeye yerleştirilir. (Jarzombek, 2013, s.171) - Kıyı şeridinde paralel yerleştirilen evler, suya dönük ön cepheleriyle, Kuzeybatı Kıyısı Pasifik halklarının denizel yönelimini yansıtır. (Fraser, 1968, s.23) - Rüzgâr hızı ve yoğun yağış, yerleşimde birbirine yakınlık ve kompaktlığı teşvik eder. (Fraser, 1968, s.25)	 @BCMuseumArchives
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşimler, kıyı boyunca doğrusal olarak düzenlenir ve tekil kare evlerden oluşur. (Jarzombek, 2013, s.171) - Bu evler, toprağa kazılmış bir çukurun etrafında tasarlandıklarından, teknik olarak "çukur ev" geleneğinin uzantısı olarak kabul edilir. (Jarzombek, 2013, s.171) - Ocak, taban seviyesinin altında oyulmuş dikdörtgen alanın merkezine yerleştirilir. (Guidoni, 1975, s.194) - İç mekân, çatıdan sarkan hasırlarla ayrılan bölmelerde, birkaç aile tarafından kullanılan tek bir oda şeklindedir. (Guidoni, 1975, s.194) - Yerleşim kurgusu, herhangi bir tanrıya tapınmayan Haida inancını ortaya koyarak, bir tapınma veya toplanma evi bulundurmaz. (Fraser, 1968, s.25)	 Şekil 4.5.a. Haida Evi Şeması (Jarzombek, 2013, s.171) Şekil 4.5.b. Haida Topluluğu Yerleşim Planı (Fraser, 1968, s.65)
YAPMA DENEYİMİ	- Haida kabinleri, çevredeki yoğun sedir ağaçlarından elde edilen kütük ve kalaslarla inşa edilir ve hafif eğimli tavanlara sahiptir. (Guidoni, 1975, s.194) - El işçiliği ve ustalık oldukça gelişmiş olduğu için yapı artistik bir obje olarak görülür. (Guidoni, 1975, s.116) - Topluma ait yapma deneyiminin en karakteristik özelliği, evin önüne veya cephesinin merkezine yerleştirilen totem direkleridir. (Guidoni, 1975, s.194) - Mevsimsel göç ihtiyacı, mimarlığı tak-çıkart-taşı mantığında kavramalarını sağlar. (Guidoni, 1975, s.119)	 Şekil 4.5.c. Haida Evi Yerleşim Diyagramı (Ferentinos& McDonald, 1983'ten aktaran, Jarzombek, 2013, s.171) Şekil 4.5.d. Haida Evi (Guidoni, 1975, s.116)
T. KÜLTÜRÜ	- Mitolojiyi soyları veya önde gelen soy liderlerini yüceltmek için kullanırlar. (Fraser, 1968, s.25) - Bu nedenle, totem direkleri, oyma ve süslemeler, klan kimliklerini temsil eden armalar şeklinde tasarlanan (Jarzombek, 2013, s.174), imgesel bir yapı kültürüdür. - Klan ve şeflik kültürü baskın olmadığı için, mimari kurguda öne çıkan bir yapı yoktur. (Fraser, 1968, s.25)	

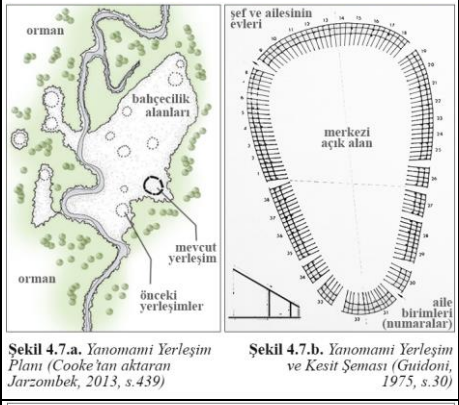
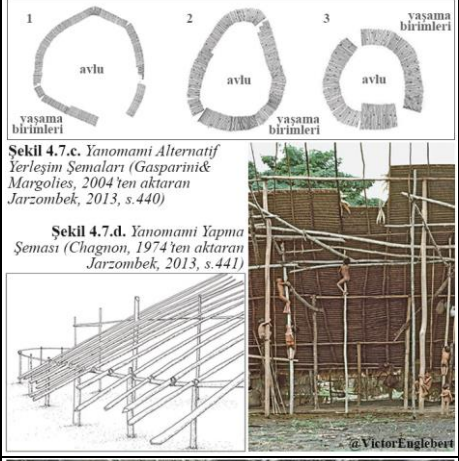
⁴ "Village Planning in the Primitive World, Fraser, 1968" ve "Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013" kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

Tablo 4.6. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-5, Kuzey Amerika, Plains Indians (http-10; http-12; Fraser, 1968, s.60; Jarzombek, 2013, s.136-139)⁵

5. PLAINS INDIANS – KIZILDERİLİ TOPLULUKLARI			
- Göçebe kültürünün kökeni, M.Ö. 12.000 civarında Alaska'nın en eski kamplarına ulaşan av geleneğine dayanır. (Jarzombek, 2013, s.135) - Tipi çadırları ise farklı coğrafyalardaki prototiplerinden elde edilen ve M.Ö. 2000 civarında şeklini alan yerel bir gelişmedir. (Jarzombek, 2013, s.135) - M.S. 1600 civarında atların kullanılmaya başlanmasıyla, yerleşik kabileler de savaşçı-avcı-göçebe hayat tarzına geçer. (Jarzombek, 2013, s.135) - Kabilelerden bazıları şunlardır: Blackfoot, Cheyenne, Sarsi, Comanche vb.			
FİZİKSEL ÇEVRE	- Açık ovalarda materyal elde edilecek ormanların nadiren bulunması nedeniyle, göçebe tipi çadırları sadece taşınabilir değil, dayanıklı ve nispeten kalıcı da olmak durumundadır. (Jarzombek, 2013, s.138) - Düz ve geniş ovalarda olmanın getirisiyle bir arada ama seyrek ve dağınık bir yerleşim söz konusudur. - Dini ve kültürel ritüeller için tek bir kabile olarak toplandığında, yerleşim ve çadırlar, güneşin ilk ışıklarını içeri almak amacıyla doğan güneşin yönüne göre konumlandırılır. (Fraser, 1968, s.20-21) - Barınma ve yerleşimlerin tasarımına dair çözümler, ağırlıklı olarak, korunmasız açık ovalardaki yoğun rüzgârlara karşı önlemler şeklinde ele alınır.		
MEKÂNSAL KURGU	- Bir aradaki yerleşim, doğuya doğru açılan C şeklinde bir halkadan oluşur. (Fraser, 1968, s.20) - Kamp, birkaç eş merkezli sıraya yerleştirilmiş bine yakın tipi çadırını içerebilir. (Guidoni, 1975, s.35) - Çadır sıraları kendi içerisinde farklı grupların bir araya gelmesiyle bölümlendirilir. (Guidoni, 1975, s.192) - Çadırlar, plan düzleminde, yapma yöntemlerine bağlı olarak dairesel değil, ovaldır. (Jarzombek, 2013, s.135) - Ocak ortada, duman deliğinin altındadır; uyuma şilteleri ise duvar boyuncadır. (Guidoni, 1975, s.192)	Şekil 4.6.a. Plains Indians Yerleşim Şeması (Fraser, 1968, s.60) Şekil 4.6.b.c. Tipi Kesit ve Planı (Ferentinos'tan aktaran Jarzombek, 2013, s.137)	
YAPMA DENEYİMİ	- Yağışlı ve rüzgârlı havalarda duman deliğinin kanatlarla kapatılabilmesi için, koni biçimi eğimli bir şekilde inşa edilir. (Jarzombek, 2013, s.135) - Yapısal bütünlük ve sağlamlık, direklerin üzerine sıkı bir ceket gibi oturan deri yüzeyle sağlanır. (Jarzombek, 2013, s.135-136) - Bir kişi tarafından hızlı ve kolayca monte edilebilen tipi, çatki-bağlama yöntemleri kullanılarak elde edilir. - Kış aylarında, iç kısım kürk veya derilerle astarlanır. İki yüzey arasındaki hava boşluğu izolasyon görevi görür. (Jarzombek, 2013, s.137) - Taban, taşlarla sağlamlaştırılır. (Jarzombek, 2013, s.137) Kullanılan bu materyaller, çevreden elde edilir.		
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- At kullanımının başlangıcı, avlanma ve taşınma imkânı sağlayarak, göçebe kültürü destekler. - Yapma deneyiminin okunurluğu ve açıklığı, göçebe kültürünü ve buna bağlı olarak taşınabilir yapının geçiciliğe dayalı karakterini yansıtır. - Klanları ve tarihçeleri tanımlayan bir takım şekiller çadırların yüzeylerinde boyanarak (Jarzombek, 2013, s.137), toplum kültürünü yapılarla aktarır.		

⁵ “Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013” ve “Village Planning in the Primitive World, Fraser, 1968” kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

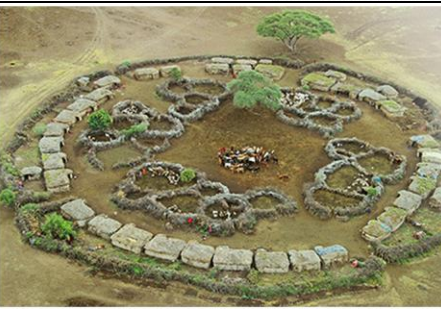
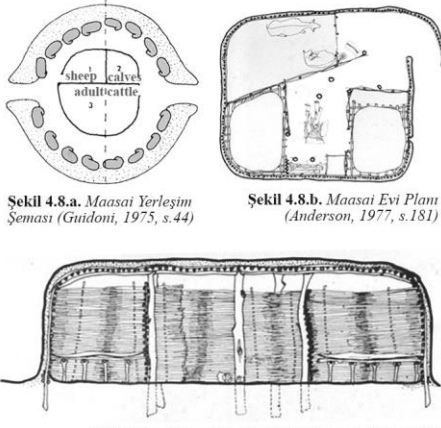
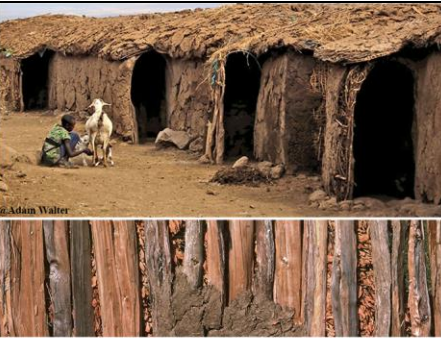
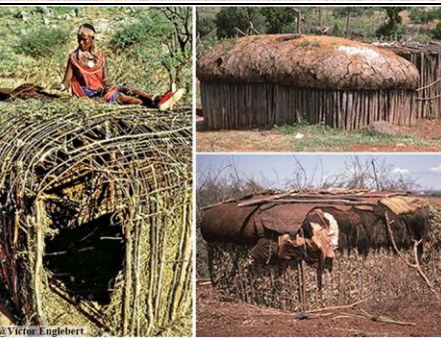
Tablo 4.7. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-6, Güney Amerika, Yanomami (<http-10>; Jarzombek, 2013, s.439-445; Guidoni, 1975, s.30)⁶

6. YANOMAMI KABİLESİ		
FİZİKSEL ÇEVRE	- Yoğun orman dokusundan oluşan bölgede hâkim rüzgâr ve yağmurlar, taşma tehlikesi, içilebilir su varlığı ve dışarıdan gelen saldırılara karşı koruma ihtiyacı yer seçimini etkiler. (Biocca, 1968'den aktaran, Guidoni, 1975, s.31) - Her bir yerleşim kendi mikro kozmosunu oluşturur. Merkeze doğru açılan bu kolektif yapılar, çevresine kapalı bir tasarımı destekler. (Jarzombek, 2013, s.438) - Ilıman iklim, büyüklüğün belirlenmesinde rol oynar. Merkezi alanın çapı bölgeye ve yağış oranına bağlı olarak büyüyüp küçülebilir. (Jarzombek, 2013, s.442)	
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşim, açık bir avlu etrafında daire veya oval olarak tasarlanır. (Jarzombek, 2013, s.438) - Her barınma alanı birkaç aileyi barındırır. (Guidoni, 1975, s.31) Her ailenin kendine ait iyi tanımlanmış bir yeri ve ocağı vardır. (Jarzombek, 2013, s.438) - Yapının destek direklerine tutturulan uyuma hamakları bulunur. (Jarzombek, 2013, s.438) - Kutsal ve ortak mülk olarak kabul edilen merkezi alan tüm sosyal işlevler için kullanılır. (Guidoni, 1975, s.31) - Yemek pişirilen, çocukların oynadığı, dini ve sosyal ritüellerin gerçekleştirildiği merkezi alanın büyüklüğü, topluluğun nüfusuna, iklime ve savunma koşullarına göre değişir. (Jarzombek, 2013, s.442-448)	
YAPMA DENEYİMİ	- Barınma birimleri, birbirine yakın sıralanır ve merkezi açık, tepesi kesilmiş bir koni biçimi ortaya çıkar. (Guidoni, 1975, s.194) Bu, ortak bir duvara yaslanan bütüncül çatılı bir yapıdır. (Jarzombek, 2013, s.438) - Yapısal çerçeveleme, ince dallar ve sert ağaç direklerinden oluşur. Palmiye, saman vb. ile örtülür. (Jarzombek, 2013, s.438) - Yapı, dış çeperde dikey olarak yerleştirilmiş direklerden oluşan bir çit ile korunur. (Jarzombek, 2013, s.438) -Yaklaşık iki yıl sonra sızıntılar başlar ve böceklenir. Bu yerleşim, yakınlarda yeni birinin inşasıyla birlikte yakılır veya terk edilir. (Jarzombek, 2013, s.446) - Merkezi açık alan, yağmur suyunun akması için yükseltilir ve ocakların önüne drenaj ağları kazılır. (Guidoni, 1975, s.194)	
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Her kolektif yerleşim, özerk bir ekonomik ve siyasi varlıktır. (Jarzombek, 2013, s.438) - Yılın belirli dönemlerinde avcılık-toplayıcılık için uzun turlar düzenleyen yarı göçebe bir kültüre sahiptirler. (Jarzombek, 2013, s.443) - Eğimli, bütüncül ve tek çatılı sığınaklardan oluşan bu bileşikler, geçici yerleşim kültürünü büyük boyutlarda ele alan önemli örneklerdir. (Guidoni, 1975, s.31)	

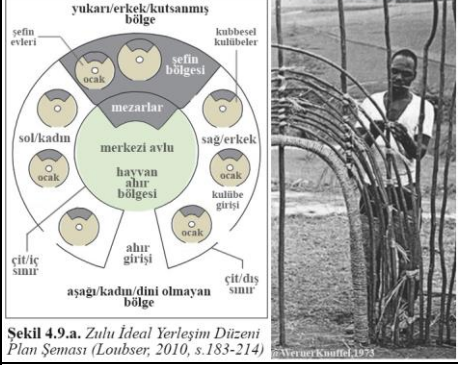
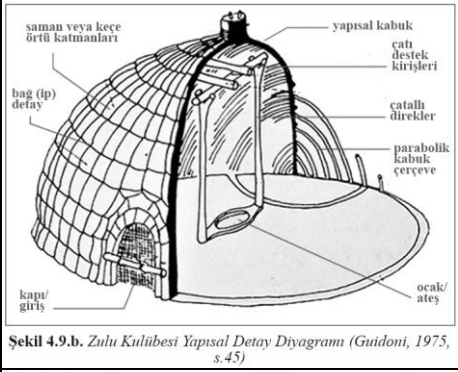
⁶ "Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013" ve "Primitive Architecture, Guidoni, 1975" kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

4.1.4. Afrika kıtası

Tablo 4.8. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-7, Güney Afrika, Maasai Kabilesi (<http-10>; <http-14>; Guidoni, 1975, s.44; Anderson, 1977, s.181; Jarzombek, 2013, s.114, s.466; <http-15>)

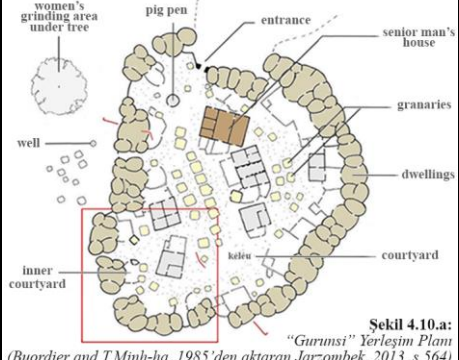
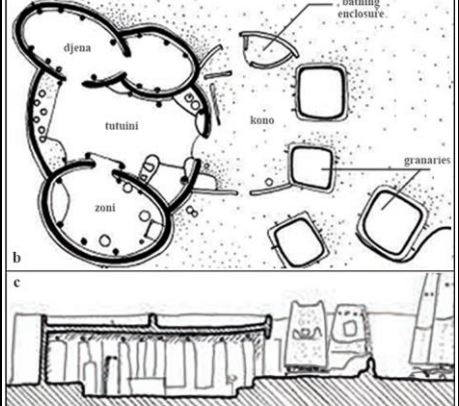
	7. MAASAI KABİLESİ - Afrika kıtası, orta Kenya, kuzeybatı Tanzanya bölgesi (Guidoni, 1975, s.200) - M.S. 500'de Kenya'ya yerleşen topluluklardan Maa dilini konuşanlar, 17.yüzyılda güneye göçer ve kendi kültürünü oluşturlar. (Jarzombek, 2013, s.462) - Günümüzde de varlıklarını sürdüren bir topluluktur.	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Afrika düzlüklerinde sıcak iklimin etkisi ve korunma amacıyla çitle çevrili, dışa kapalı bir yerleşim düzenidir. - Sıcak iklime bağlı olarak yapısal açıklıklar çok az ve yalnızca küçük bir giriş açıklığı şeklinde gözlenir. - Hayvanlardan koruma sağlamanın yanı sıra aşırı güneş ışığını kesmek amacıyla, girişler, spiral şeklinde bir kıvrım yapar. (Guidoni, 1975, s.200) - Yapıların üretiminde yerel malzemelerin kullanımı, iklim ve sıcaklık gibi çevre şartlarına karşı elverişli ve nefes alabilir bir ortama olanak verir.	
MEKÂNSAL KURGU	- Merkezinde toplumun önemli parçası hayvanlar için çevrili alanlar ve bu hayvan ağılları etrafında her aileye ait barınma birimlerinin çevrelendiği özgün bir yerleşim kurgusu söz konusudur. (Guidoni, 1975, s.42) - Hayvan ağılları türlere göre bölmelere ayrılır. - Çitle sınırlandırılan yerleşime, barınma dizilerini iki veya dört yerden bölen giriş boşlukları açılır. (Guidoni, 1975, s.44) - Tekil barınma birimlerinin dikdörtgen ve köşeleri yuvarlatılmış plan düzeni vardır. (Guidoni, 1975, s.200) - Kadın ve erkeklerin kullanımına ayrılmış alanların yanı sıra her birimde hayvanların yavruları için ayrılmış bir alan ve ocak için taşlarla belirginleştirilen pişirme bölümünün olduğu, odalaşmaya başlayan bir iç mekân düzeni kullanılır. (Jarzombek, 2013, s.464-465)	 Şekil 4.8.a. Maasai Yerleşim Şeması (Guidoni, 1975, s.44) Şekil 4.8.b. Maasai Evi Planı (Anderson, 1977, s.181) Şekil 4.8.c. Maasai Evi Kesiti (Anderson, 1977, s.181)
YAPMA DENEYİMİ	- Duvarların ve çatının yapı iskeletini, toprak zemine sıkıca oturtulan esnek dallar, ahşap çubuklar oluşturur. - Duvarlardaki dikmeler çatı kısmında dayanıklılık için kafes sistem şeklinde birbirine geçirilerek örülür. - Kapı görevi gören tek açıklık da esnek dalların imkân verdiği şekilde kemerli bir yapıda kurgulanır. - Duvar ve çatı çerçeveleri ot ve yapraklarla doldurulur ve tüm yapı su geçirmez, hafif bir malzeme olan inek gübresinden kalın sıva ile kaplanır. - Yoğun yağmur dönemlerinde ise, çatı derilerle kaplanarak desteklenir. (Jarzombek, 2013, s.464)	
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Sert, savaşçı temele dayanan bir sosyal örgütlenme (Jarzombek, 2013, s.463) bağlamın koşullarına adapte olabilmek için bir arada yaşamı gerektirir. - Sığır yetiştiriciliği ve hayvancılık, mimari düzende okunan baskın kültür ögesidir. - Sıklıkla göçebe olarak anılan Maasai, yakın dönem politik düzenlemeler sonucunda, kesin olarak göçebe sayılmasa da (Bekure and Grandin, 1991'den aktaran Jarzombek, 2013, s.464), bu kültürün izleri mimari kurgu ve yapma biçimlerinde; geçicilik, basit yapma teknikleri ve hafif strüktürler şeklinde gözlenir.	

Tablo 4.9. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-8, Güney Afrika, Zulu Kabilesi (<http-10>; <http-16>; Guidoni, 1975, s.45; Jarzombek, 2013, s.552; Loubser, 2010, s.183-214)⁷

8. ZULU KABİLESİ		
FİZİKSEL ÇEVRE	- Zulu kabileleri, tarım ve hayvancılık için en uygun çevrelere yerleşirler. (Jarzombek, 2013, s.549) - Bu bağlamda, kökeni Bantu olarak bilinen kırsal tarım toplulukları, güney yağmur ormanlarının açık mera alanlarını tercih ederler. (Jarzombek, 2013, s.549) - Çevrenin tasarıma etkisi, yağış dönemlerine ve rüzgârlara bağlı olarak üretilen çözümler ölçeğindedir. - Kulübeler genellikle kuzeydoğu yönüne bakar, böylece kuzeybatıdan esen kış rüzgârlarını arkasına alır. (Jarzombek, 2013, s.551) - Yoğun yağmur sızıntılarını önlemek amacıyla, kubbenin tepesine, suyu emen nitelikte, özel olarak tasarlanmış matlar yerleştirilir. (Jarzombek, 2013, s.551)	
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşme ve barınmaların ortam kurguları cinsiyetler, öncelikler ve hiyerarşilere bağlı olarak belirlenir. - Tek bir girişi olan yerleşimin etrafı, çevresel etkilere karşı korunma amacıyla, bir savunma duvarı şeklinde çitle çevrilir. (Guidoni, 1975, s.44) - Orta bölüm, kabilenin hayvanları ve erzakları için çevrilmiş merkezi bir kapalılık şeklindedir ve bu alanın etrafına kulübeler sıralanır. (Guidoni, 1975, s.201) - Yerleşmede sağ bölüm erkek, sol bölüm kadınlar için ayrılırken üst bölge şefe aittir. (Guidoni, 1975, s.201) - İç ortamın merkez elemanı ocak, kulübenin ortasındaki direkler arasında uzanır. (Guidoni, 1975, s.201)	 Şekil 4.9.a. Zulu İdeal Yerleşim Düzeni Plan Şeması (Loubser, 2010, s.183-214)
YAPMA DENEYİMİ	- Kubbesel barınma yapıları, üst kısmı destekleyen çatallı iki direk ve kirişlerden oluşan bir ana çerçeveye taşınır. (Guidoni, 1975, s.201) - Yapısal kabuğu oluşturan ikincil çerçeve ise radyal ve parabolik örgüler şeklindedir. (Guidoni, 1975, s.201) - Dallar ve sazlarla birlikte örülen yapı, anız ve saman gibi çevreden elde edilen materyallerle kaplanır. (Guidoni, 1975, s.201) - Kullanılan materyallerin çok hafif bir strüktür oluşturması, yapısal bileşenlerin birbirinden ayrılma-dan, bir bütün şeklinde taşınabilmesine imkân tanır. (Guidoni, 1975, s.201)	 Şekil 4.9.b. Zulu Kulübesi Yapısal Detay Diyagramı (Guidoni, 1975, s.45)
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Zulu yerleşimleri, göçebe yaşam biçime yakın bir kavrayıştadır. (Guidoni, 1975, s.44) Bu nedenle, yapı kültürlerinde taşınabilir karakterde bir geçicilik anlayışı gözlemlenir. - Şeflikle idare edilen kabile yaşamında, kullanılan aletler, aksesuarlar ve mimari öğeler sosyal statünün göstergeleri olarak yansır. (Jarzombek, 2013, s.8-9) - Yapı kültüründe imgesel olarak ön plana çıkan kabuk fikrinin dokuma tekniği, fonksiyon ve süslemenin bir aradalgını ifade eder. (Jarzombek, 2013, s.551)	

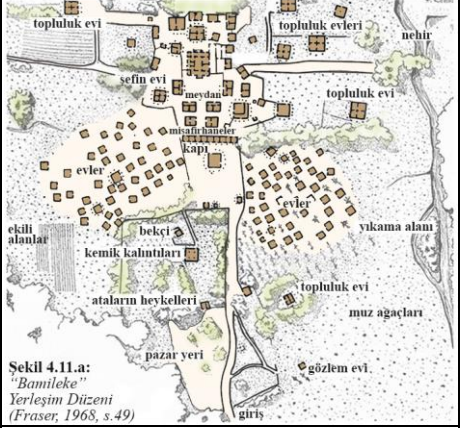
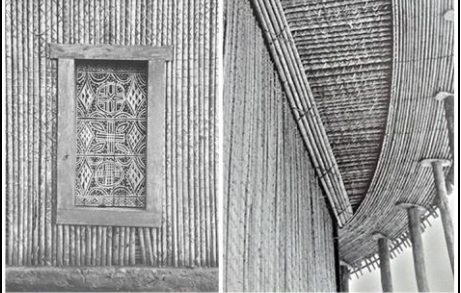
⁷ “Primitive Architecture, Guidoni, 1975” ve “Prefigured in the Human Mind and Body, Loubser, 2010” kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

Tablo 4.10. *İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-9, Güney Afrika, Gurunsi Kabilesi (http-10; Jarzombek, 2013, s.562-568; http-17)⁸*

9. GURUNSI KABİLE TOPLULUKLARI	
- Afrika kıtası, Burkina Faso'nun güneyi - M.S. 1000 yılı Batı Sudan'dan gelen, Nunuma, Léla, Winiama, Sisala, Kaséna, Nankana ve Kusaké halklarından oluşan, günümüzde de varlıklarını sürdüren kabile topluluklarıdır. (Jarzombek, 2013, s.565)	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Düz topografya, sıcak iklim gibi coğrafik zorluklara ve diğer kabilelerle hayvan saldırılarına karşı korunma amacıyla dışa kapalı bir yerleşimdir. (Bischof,2013,s.3) - Tasarım, bu kapalılığın sağlanabilmesi için dairesel ve birbirine eklemlenen akışkan bir formda ele alınır. - İç ve dış çeperlerde yalnızca bir giriş açıklığı şeklinde küçük açıklıklar ve ağırlıklı olarak teras çatı kullanılır. - Kalın duvarlar, gündüz gün ışığını tutarak aşırı ısınmayı önlerken, gece çöl soğuduğunda da ortamın ısınıp dengede tutar. (Bischof, 2013, s.3) - Toprağın doğal ısı akışından faydalanmak amacıyla iç ve dış ortamda zemin hareketleri gözlenir. Şekil 4.10.a: "Gurunsi" Yerleşim Planı (Buordier and T.Minh-ha, 1985'den aktaran Jarzombek, 2013, s.564)
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşim kurgusu, birbirine eklemlenen silindirik birimlerden oluşur ve dairesel bir düzende ele alınır. (Fiedermutz-Laun, 2005, s.247) - Sosyal statülere, kullanım farklılıklarına göre değişen mekânsal geometriler ve farklı yapma biçimleri vardır. - Sosyal aktivitelerin meydana geldiği avlu, dairesel barınma birimleriyle çevrilidir. Burada kare planlı tahıl ambarları ve sığırlar için yarı açık alanlar bulunur. Girişin yakınında yer alan kabile liderinin barınma yapısı köşeli plan-biçim kurgusuyla farklılaşır. (Jarzombek, 2013, s.566-568) - Merkezde bir tapınak yapısı vardır.(Bischof,2013,s.2) - Çeperdeki barınmalar, çok işlevli ana mekânlarına eklemlenmiş pişirme-depolama birimleriyle, yaşantının uzantısı iç avlulardan oluşur. (Jarzombek, 2013, s.568) Şekil 4.10.b,c: Gurunsi Barınma Birimi Plan ve Kesiti (Buordier and T.Minh-ha, 1985'den aktaran Jarzombek, 2013, s.564, s.565)
YAPMA DENEYİMİ	- Kil, saman, inek gübresi karışımından oluşturulan toprak duvarlara ek olarak kerpiç tuğla ve taş temel gibi modern teknikler kullanılır. (Bischof, 2013, s.2) - Yapısal güçlendirme, ahşap kalıp-dikme-kiriş strüktürü ile sağlanır. (Jarzombek, 2013, s.568) - En son duvarı ve süslemeyi koruma amaçlı 'nere' adında yerel bir cila kullanılır. (Bischof, 2013, s.4) - Aynı toprak karışımı merdiven, oturma birimi, yatak, ocak vb. tüm elemanları oluşturarak (Fiedermutz-Laun, 2005, s.247) tasarımda bütünlük sağlar.
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Kabile, yaşlı üyelerinden oluşan bir konseyle yönetilir, en yaşlı erkek olan kabile lideri yerleşim düzenini belirler. (Jarzombek, 2013, s.566) - Tarım-hayvancılık kültürü yerleşim düzenine yansır. - Her klanın, kulübelerinde mistik objeler, maskeler ve hayvan figürleri bulunur. (Jarzombek, 2013, s.565-568) - Yapıların dışına kadınlar tarafından sosyal bir aktivite desenler ve kabartmalar (Bischof, 2013, s.3, s.5), kabilenin yapı kültürünün en karakteristik ögesidir.

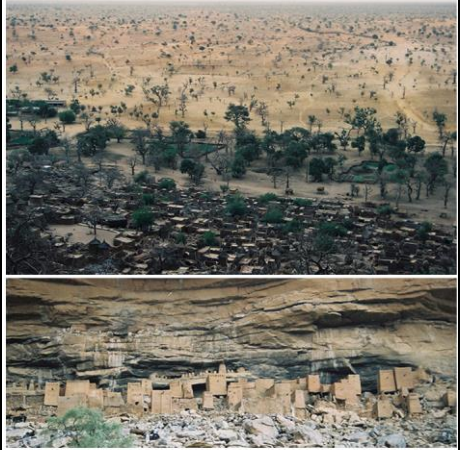
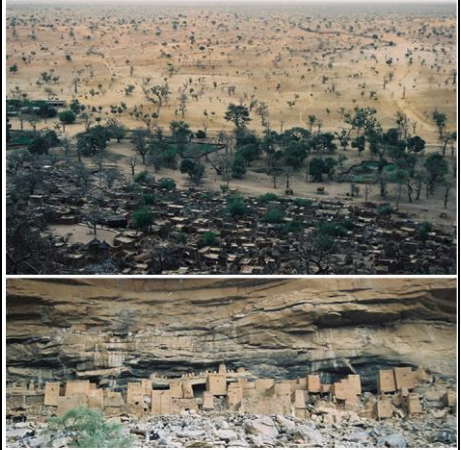
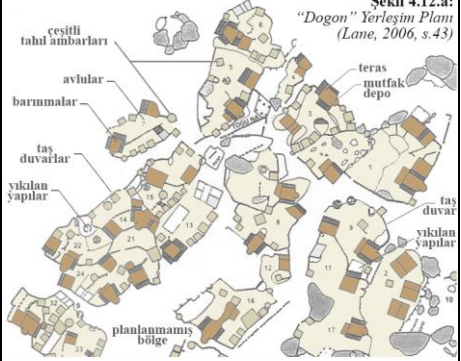
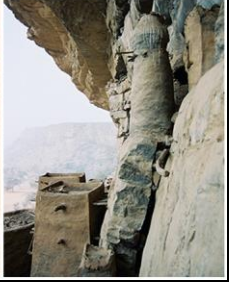
⁸ "Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013" kaynağından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

Tablo 4.11. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-10, Güney Afrika, Bamileke (http-10; Fraser,1968, s.49-50; Guidoni, 1975, s. 125, s.129; Malaquais, 1994, s.30; http-18)⁹

10. BAMİLEKE TOPLULUKLARI		
- Afrika kıtası, batı Kamerun'un dağlık bölgelerinde, günümüzde de varlıklarını sürdüren, ormanlık alanlar içerisindeki dağınık küçük gruplardır. (Adedokun, 2014, s.12) - 18.yy ile 19.yy arasında kurulmuş yüzlerce şeflikten oluşur. (Malaquais, 1994, s.22)		
FİZİKSEL ÇEVRE	- Dağ etekleri, su kenarları ve kırsal bölgenin zengin alanlarına yerleştirilen yapı bileşikleri dağınık kümeler halinde organize edilir. (Malaquais, 1994, s.22) - Bölgede yoğun yağışlarla birlikte oluşan ormanlık bitki örtüsü yapıların malzeme ve inşa teknikleriyle birlikte (Adedokun, 2014, s.12) karakterini de belirler. - Sıcak iklimde gölgelik sağlamak, yoğun yağışı uzak tutarak duvarları korumak, akışı sağlayarak sızıntıları engellemek için çatılar, yapılardan iki kat daha büyük ve eğimlidir. (Adedokun, 2014, s.16, s.17) - İklim-sıcaklık şartlarına ek olarak, haşerelerin içeri girmesini engellemek için giriş açıklıkları çok küçük olup, pencere açıklığı yoktur. (Adedokun, 2014, s.16)	
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşim kurgusu simetrisi ve hiyerarşilerden oluşurken, toplumsal katmanlaşmayı ve sınıf düzenini yansıtır. (Guidoni, 1975, s.124) - Barınma yapıları, ana yürüyüş yolunun her iki tarafına dağılmış bir şekilde orta kısımda konumlanır. (Adedokun, 2014, s.15) - Seremonilerin yapıldığı meydana hâkim bir şekilde konumlandırılan kabile şefinin ve ileri gelenlerin büyük evleri ön plandadır. (Guidoni, 1975, s.124) - Yerleşimdeki avlu ve teraslar doğal havalandırma, dolaşım ve rekreasyonu sağlar. (Adedokun, 2014, s.18) - Çoğu Bamileke evi tek odalı (Adedokun, 2014, s.15), kare planlıdır. Büyük konik çatılar, aynı zamanda tahıl ambarı olarak kullanılır. (Guidoni, 1975, s.198)	 Şekil 4.11.a: "Bamileke" Yerleşim Düzeni (Fraser, 1968, s.49)
YAPMA DENEYİMİ	- Yapılar; yerelden edinilen bambu, ahşap, çamur, otlar ve taşlardan inşa edilir. Duvarların yapımındaki teknik örme-sıvama şeklindedir. (Adedokun, 2014, s.16) - Kafes örgülü bambudan çift cidarlı duvar ile çatı ahşap direklerle desteklenir. (Guidoni, 1975, s.198) - Kapılarda lento, pervaz ve eşik gibi gelişmiş teknikler dikkat çeker. (Malaquais, 1994, s.22) - Toprak, bambu, saman gibi nefes alan materyaller, sıcaklığın düzenlenmesini ve iç mekânın doğal havalandırmasını sağlar. (Adedokun, 2014, s.17)	
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Topluluk bir şef tarafından denetlenir ve bu sosyal statü yerleşim düzenine yansır. (Malaquais, 1994, s.22) - Kullanılan motif, heykel ve oymalar kültürlerinin ve inanışlarının ifadesidir ve her biri farklı bir anlamı işaret eder. (Malaquais, 1994, s.21-35) - Mimarlık ve sosyal kimlik bir arada değerlendirilir. Kullanıcının toplumdaki sosyal statüsüne göre, barınma yapısının strüktür, malzeme veya süsleme gibi özelliklerinde farklılıklar gözlenir. (Malaquais, 1994, s.22) - Çatıların karakteristiği, toplumun yapı kültürü ve kimliğinde öne çıkan imgedir. (Adedokun, 2014, s.18)	

⁹ "Village Planning in the Primitive World, Fraser, 1968" kaynağından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

Tablo 4.12. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-11, Kuzey Afrika, Dogon Kabilesi (http-10; Lane, 2006, s.43; http-19)¹⁰

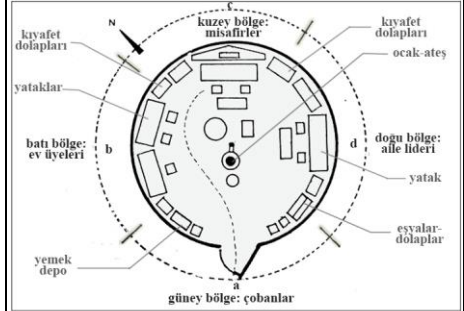
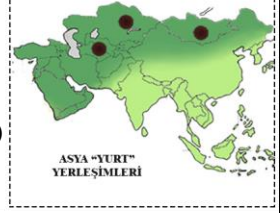
11. DOGON KABİLESİ			
- Afrika kıtası, kuzey kurak iklim bölgesindeki Dogon toplulukları, 15. ve 16.yy'da Mali İmparatorluğunun parçalanmasıyla Bandiagara bölgesine yerleşir. (http-20) - İlk kuruluşları hakkında kesin bir tarihi bilgiye ulaşılamamıştır. - Kabile yerleşimleri, dağlık ve kayalık bir bölge olan Bandiagara ve onun altındaki düzlüklerde (Guidoni, 1975, s.138) günümüzde de varlıklarını sürdürür.			
FİZİKSEL ÇEVRE	- Aşırı kurak olan bölgedeki yerleşimler, tarımsal arazi yüzeyini ve verimini arttırmak amacıyla dikeydeki sarp kayalıklara doğru yayılır. (Guidoni, 1975, s.154) - Yapılar çevresiyle benzer doğal renk ve dokuları koruyarak (Douny, 2007, s.106) materyal, biçim ve yerleşim gibi tasarım kararlarıyla bir bütünlük içerir. - Birbiriyle bitişik bir devamlılık içerisindeki yapısal formlar yüzeylerin yıllık yağışlar için su yalıtımı imkânını artırır. (Guidoni, 1975, s.147) - Tahıl ambarları, tapınaklar ve depoların yerleştiği dik yamaçlar ve sarkan kayalıklar, kurak iklimin etkilerinden doğal korunma sağlar. (Guidoni, 1975, s.154) - Kil, ahşap, taş, saman gibi doğal malzemeler ve yerden yükseltiletilen yapılarla, az açıklık kullanımı gibi yapma teknikleri yoğun güneş ışığından yapıları korur.		
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşimin bütünü ve barınma yapıları antropomorfik (insanbiçimci) inançlarına uygun bir forma göre düzenlenir. Her mekân veya alan insan vücudunun bir parçasını sembolize eder. (Guidoni, 1975, s.197) - Yerleşim kurgusunda tahıl ve kişisel eşyalar için ambarlar, çeşitli kutsal alan ve sunaklar gibi öne çıkan yapılar, yapım tekniklerinden üzerlerindeki desenlere kadar bir hikâyeyi, inancı veya miti yansıtacak şekilde kurgulanır. (Guidoni, 1975, s.197-145) - İç mekan kurgusunda ise evler; hayvanlar için çevrili alanlar, tahıl ambarları, depo, mutfak, avlu, teras gibi özelleşmiş mekânlara sahiptir. (Guidoni, 1975, s.147)	Sekil 4.12.a: "Dogon" Yerleşim Planı (Lane, 2006, s.43) 	
YAPMA DENEYİMİ	- Dogon yapılarının biçimlerinde, yapma tekniklerinde, yönlendirilmelerinde vs. mitolojileri ve inanışları ön plandadır. (Guidoni, 1975, s.142) - Yapıların strüktürünü kil duvarlar, genellikle temelde kullanılan taşlar ve destek elemanı olan ahşap dikme ve giriş sistemi oluşturur. (Guidoni, 1975, s.152) - Yapıların çatılarını tutan ahşap giriş sistemi, tahıl ambarı tabanında taşlarla birlikte kullanılarak yerden yükselme sağlar ve yağmurun strüktüre veya içerideki tahıllara zarar vermesini önler. (Douny, 2007, s.268)		
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Köyün yönetimi, kabilenin en yaşlı üyesine aittir. Erkeklerin ve yönetici kurulun toplandığı meclis yapısının yerleşimin en baskın bölgesine inşa edilmesi (Guidoni, 1975, s.138, s.142) toplum kültürlerinin yerleşim kurgusuna yansımalarının bir örneğidir. - Boyamalar, kabartmalar, yapma teknikleri, yerleşim kurguları gibi bütün detayların antropomorfizm, mitoloji ve inanışların sembolü olması ise en belirgin yapısal kültürel unsurdur. (Guidoni, 1975, s.197)	 	

¹⁰ "Household Assemblages, Lifecycles And The Remembrance Of Things Past Among The Dogon Of Mali, Lane, 2006" kaynağından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

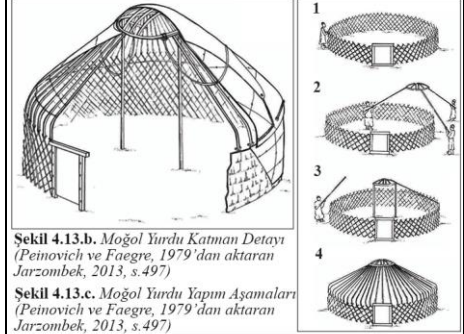
4.1.5. Asya kıtası

Tablo 4.13. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-12, Orta Asya, Yurt Yerleşimleri (<http-10>; <http-21>; Guidoni, 1975, s.38-40; Jarzombek, 2013, s.497-498)¹¹

12. ASYA “YURT” YERLEŞİMLERİ - Orta Asya’nın geniş bozkır bölgelerinde, Moğollar ve Türk kavimlerinden oluşan göçebe ve yarı-göçebe çobanlardır. (Guidoni, 1975, s.203) - Bugün halen Orta Asya’da, Türkistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Afganistan’da kullanılan en yaygın çadır yerleşimleridir. (Onuk, 1998, s.23) - Bu çadırlar, hemen hemen aynı biçimlerde olup; yurt, kibitka veya ger gibi çeşitli şekillerde adlandırılır. (Guidoni, 1975, s.203)	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Dayanıklılık ihtiyacını öne çıkaran açık bozkırlardaki güçlü rüzgârlar (Jarzombek, 1975, s.495), yurt barınmalarını etkileyen en belirgin fiziksel çevre faktörüdür. - Kurulumu, kaldırılması ve taşınması kolay olan çadırlar, hem kış hem de yaz koşullarına adapte olabilen bir yapıdadır. (Guidoni, 1975, s.39) - Bu durum, üst kaplamasındaki keçelerin katmanlı kullanılış şekliyle sağlanır. (Onuk, 1998, s.23) - Barınmaların yönelimi de, hava durumu ve rüzgârın esiş yönüne bağlı olarak ayarlanır. (Onuk, 1998, s.23)
MEKÂNSAL KURGU	- Bir kış yerleşimi birkaç yurt çadırından oluşur ve yerleşimler birbirinden uzaktır. (Guidoni, 1975, s.38) - İhtiyaca göre, hiçbir eklenti veya parçaya gerek olmadan, iç taban genişlikleri değiştirilerek kullanım alanlarının genişletilip daraltılabilmesi (Onuk, 1998, s.23), mekânsal esneklik kavramına vurgu yapar. - Geniş tek bir mekânı tanımlayan iç ortam, cinsiyet ve hiyerarşilere göre ayrılır. (Jarzombek, 1975, s.499) - Merkezde ateş yakılacak bir ocak ve buna bağlı olarak, tepede ışık almak ve hava akışı sağlamak için bir duman deliği bulunur. (Onuk, 1998, s.25-27)
YAPMA DENEYİMİ	- Yurt çadırı, sıkıştırma ve germe kuvvetleri arasındaki dengeyle tasarlanmış kubbeli, silindirik bir yapıdır. (Jarzombek, 1975, s.495) - Silindirik duvarlar ve kubbesel tavan olmak üzere iki bölümden oluşur. (Onuk, 1998, s.24) - Duvarlar, hiçbiri sabit olmayan ve akordeon gibi açılan panolardan meydana gelir. (Onuk, 1998, s.24) - Panolar kapandığında, katlanmış bir çıta demeti oluşturarak kurma ve nakli kolaylaştırır. (Onuk, 1998, s.24) - Çerçeve strüktür, sosyal konumu belirten çeşitli keçe katmanları ile kaplanır. (Guidoni, 1975, s.203)
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Hayvancılık kültürüyle birlikte gelen göçebe bir yaşam tarzı söz konusudur. (Guidoni, 1975, s.37-38) - Göçebe kültürünün geçiciliğe dayalı kurguları, yerleşim ve tekil barınmaların taşınma ve kurulumlarında pratik çözümleri gerektirir. - Göçebelik dışında yapı kültürünü etkileyen diğer etkenler kozmolojik inanışlar ve sosyal hiyerarşilerdir. - Bir merkezden yayılan kirişler, büyük gökyüzünü; ortadaki direk ise, kozmosun üç seviyesini birleştiren kozmik ağacı temsil eder. (Jarzombek, 1975, s.499)

Şekil 4.13.a. Moğol Yurdu Şematik Planı (Guidoni, 1975, s.38)

Şekil 4.13.b. Moğol Yurdu Katman Detayı (Peimovich ve Faegre, 1979’dan aktaran Jarzombek, 2013, s.497)

Şekil 4.13.c. Moğol Yurdu Yapım Aşamaları (Peimovich ve Faegre, 1979’dan aktaran Jarzombek, 2013, s.497)

¹¹ “Primitive Architecture, Guidoni, 1975” kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

Tablo 4.14. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-13, Güney Asya, Nias Ada Halkları (<http-10; Hertzberger, 2000, s.125, s.123; Jarzombek, 2013, s.540, s.541, s.542, s.543>)¹²

13. NIAS ADA HALKLARI	
- Endonezya'nın Nias adasında yaşayan topluluklardır. (Guidoni, 1975, s.205) - Yaklaşık olarak M.Ö. 2500 yılına uzandığı tahmin edilen Nias halkları (Jarzombek, 2013, s.538), günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedir.	
FİZİKSEL ÇEVRE	- Ormanlarla kaplı tepeler, kayalıklar, insan boyundaki sık otlardan oluşan sert fiziksel çevre koşulları sonucu, köyler, izole olmuş durumdadır. (Fraser, 1968, s.35) - Savunma ve sembolik amaçlarla birlikte sert çevre koşulları, yerleşimlerin ulaşılması güç yüksek tepelere inşa edilmesine neden olur. (Fraser, 1968, s.37) - Tropikal yağmur ormanlarıyla çevrili yüksek ve düz bir höyük üzerinde kurulan yerleşimin büyüklüğü ise bu höyüklerin boyutlarına bağlı olarak değişir. (Hertzberger, 2000, s.122)
MEKÂNSAL KURGU	- Köy, toplumsal düzenin mekânsal bir yansıması oluşturur. (Jarzombek, 2013, s.540) - Şefin evinin hâkim olduğu merkezi bir sokak aksının kenarlarında dikdörtgen bölgeler halinde konutlar sıralanır. (Guidoni, 1975, s.205) - Yerleşimin ucundan geniş sokak aksına çıkan taş basamaklarla köye ulaşım sağlanır. (Fraser, 1968, s.37) - Özel, kamusal ve toplu kullanımın iç içe geçtiği sokak kurgusu, pürüzsüz cilalı taş levhalardan oluşturulmuş bir yüzeyle ayrışır. (Hertzberger, 2000, s.123) - Bu sokak; köy meydanını, çocukların oyun alanını, bitkiler için kurutma yüzeylerini, antik taş heykellerin bulunduğu ve köylülerin sosyal ilişkiler kurduğu bir bütünü tanımlar. (Hertzberger, 2000, s.123) - Evlerin arasındaki merdivenli dar geçitlerden bitişik evin yaşama alanına geçiş vardır. (Jarzombek, 2013, s.540) Bu erişim, tüm oturma odalarının içinden geçen ikinci bir sokak şeklinde, evi iki bölgeye ayırır: özel arka kısım ve sokağın bir parçası sayılabilecek daha kamusal ön kısım. (Hertzberger, 2000, s.124)
YAPMA DENEYİMİ	- Yer döşemeleri, merdivenler, sunaklar ve heykeller gibi megalitik konstrüksiyonlar oldukça fazla gözlemlenir. (Guidoni, 1975, s.205) - Evleri destekleyen büyük ahşap kütükler (Jarzombek, 2013, s.540) ve daha anıtsal yapıların ön cephelerinde yer alan V şeklindeki dikey destekler, Nias mimarisinin tipik yapısal elemanlarıdır. (Guidoni, 1975, s.205) - Yaşama alanlarının yüzeylerine, hava dolaşımı sağlamaya yarayan ve sokağın görsel olarak takip edilebildiği yatay yarıklar açılır. (Hertzberger, 2000, s.123)
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Mitsel ve kozmolojik inançlarla yerleşim planları arasındaki uyum, bir dizi hiyerarşik prensipler ve simetriklerle ifade edilir. (Guidoni, 1975, s.205) - Şeflik ve savaş kültürü yerleşim kurgusuna yansır. - Yapı kültürünün sembolik-karakteristik ögesi çatıdır. - Evin yüksekliğinin üçte ikisini oluşturan çatıda hiçbir şey depolanmaz, bu boş alan tanrılara adanmış ilahi bir mekânı temsil eder. (Jarzombek, 2013, s.542)

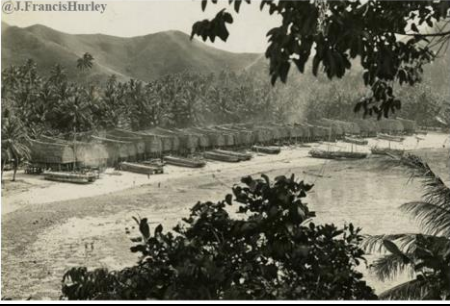
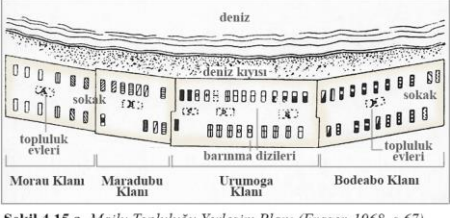
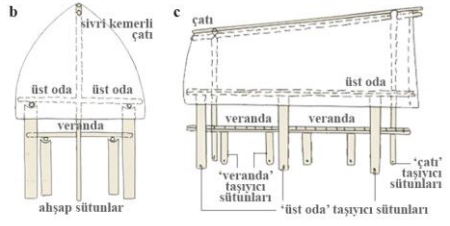
Şekil 4.14.a. Nias Topluluğu Yerleşim Planı (Cook and Viaro, 2008'den aktaran Jarzombek, 2013, s.540)

Şekil 4.14.b.c Nias Evi Kesit ve Planı (Cook and Viaro, 2008'den aktaran Jarzombek, 2013, s.541-542)

¹² "Architecture of First Societies, Jarzombek, 2013" kaynağından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

4.1.6. Okyanusya kıtası

Tablo 4.15. İlkel Mimari Düzenler Örnek Föyü-14, Okyanusya Kıtası, Mailu (<http-10>; <http-22>; Fraser, 1968, s.67; Malinowski, 1915, s.524, s.525)¹³

14. MAILU TOPLULUKLARI		
FİZİKSEL ÇEVRE	- Yüksek dağlar, bataklıklar ve sağanak yağışlar gibi zorlu çevre şartları sebebiyle Mailu yerleşimleri, civar bölgeler kadar merkezileşemez. (Fraser, 1968, s.27) - Bu yüzden kendi kendine yeterli, doğal çevresel oluşumlarla kapalı ve korunaklı yerleşimlerdir. - Bir kısmı, iç bölgedeki tepelere yerleşse de, çoğu nehir kenarları veya açık deniz kıyılarında konumlanır. (Saville, 1926'dan aktaran Fraser, 1968, s.27) - Evler birbirine bakarken arkaları deniz ve bahçelere yaslandırılır. (Malinowski, 1915, s.513)	
MEKÂNSAL KURGU	- Yerleşim, paralel iki sıra halinde dizilmiş evler ve aralarındaki sokak aksından oluşur. (Fraser, 1968, s.28) - Sokak, dolaşımı sağlayan bir geçiş yolu olmasının yanı sıra, seremonilerde dans etmek ve yemek hazırlamak için kullanılan sosyal bir alandır. (Fraser, 1968, s.28) - Klanlara ayrılan toplulukta her klan, sokağın bir bölümüne sahiptir. (Guidoni, 1975, s.207) - Ana yerleşim kurgusunda iki yapı türü baskındır: barınma yapıları ve erkek bireylerin toplanma evleri. Sıra evler sokağa dik bir şekilde dizilirken, toplanma evleri sokak aksının ortasına yatay bir şekilde konumlandırılarak ayırt edilir. (Malinowski, 1915, s.514) - Mailu evi, aralarında keskin bir işlev dağılımı olmayan iki bölümden oluşur: kapalı üst oda ve dört taraftan açık veranda. İki bölüm de uyuma, yemek yeme, pişirme gibi eylemler için mevsime göre kullanılan gündelik yaşam alanlarıdır. (Malinowski, 1915, s.522)	 Şekil 4.15.a. Mailu Topluluğu Yerleşim Planı (Fraser, 1968, s.67)
YAPMA DENEYİMİ	- Yapılar, büyük sütunlar üzerinde yükselerek, hafif içbükey ve sivri kemerli bir çatı-duvar kesitiyle tamamlanır. (Guidoni, 1975, s.207) - Saman ve yerel malzemelerle bütünüyle kapalı üst odada herhangi bir açıklık bulunmazken (Malinowski, 1915, s.522), veranda yarı açık bir alanı tanımlar. - İç ortama erişim, zemindeki küçük bir açıklıktan uzanan bir merdivenle sağlanır. (Malinowski, 1915, s.522)	 Şekil 4.15.b.c. Mailu Evi Kesitleri (Malinowski, 1915, s.524, s.525)
TOPLUM KÜLTÜRÜ	- Sosyal örgütlenme ve ekonomik faaliyet hiyerarşisi, yerleşim planıyla paralellik gösterir. (Fraser, 1968, s.28) - Ada halkının geçim kültürü olan deniz yoluyla ticaret, yerleşimlerin kıyıda konumlanmasını gerektirir. - Klan ve şeflik kültürü, bütüncül yerleşim kurgusunun alt bölümlere ayrılması üzerinden okunur. - Sütunlar üzerinde yükselen sivri kemerli yapısal biçim, yapı kültürünü oluşturan imgesel öğedir.	

¹³ “Village Planning in the Primitive World, Fraser, 1968” ve “The Natives of Mailu, Malinowski, 1915” kaynaklarından alınan görseller tez yazarı tarafından işlenmiştir.

4.1.7. İlkel mimari düzenler örnek föylerinin değerlendirilmesi

Techne ile üretilen ilkel mimari düzenler incelendiğinde, her birinin kendi fiziksel ve sosyal bağlamı içerisinde, tek defaya özgü barınma ve yerleşimler oldukları gözlemlenmektedir. Farklı kıtaların farklı çevrelerinde, ihtiyaç, deneyim ve kültürlerini yansıtarak elde ettikleri mimari oluşumlar, özgün çözümler olarak yorumlanmaktadır.

Fiziksel çevre, mekânsal kurgu, yapma deneyimi ve toplum kültürü başlıkları altında incelenen örneklerin, ilkel özlerinden gelen tasarıma dair kavrayışlar okunabilmektedir. Bu bağlamda, farklı coğrafya ve iklimlerin doğal çevrelerinde yer edinen ilkel düzenlerin özgünlüğü, öncelikle fiziksel çevreleriyle kurdukları ilişkiler doğrultusunda ele alınmaktadır. Kıtalar ve iklim bölgelerine göre değişkenlik gösteren doğal çevreler, mimari tasarım ve yapma düzenlerini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bu anlamda, farklı iklimlere sunulan çözümlerin, bu iklimlerin gerektirdiği ihtiyaçlarla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, ilkel mimari düzenlerde yönlenme ve yerleşim kararları; yoğun yağışlar, güçlü rüzgârlar, sıcaklık değişimleri, aşırı kurak veya soğuk hava koşulları gibi çevresel etkilere bağlı olarak belirlenmektedir. Nehir kıyılarına, dağ eteklerine yerleşim, suya ve gün ışığına yönlenme, geçim imkânları için en uygun bölgelerin seçimi, sıcak veya soğuk iklim etkilerinden korunaklı alanlara yerleşim gibi kararlar, çevre koşullarının tasarıma yansımaları olarak gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte, çevresel veriler, yerleşim büyüklüklerinin belirlenmesinde, yüzey açıklıklarının kontrolünde ve yapma kurgularında rol almaktadır. Özellikle, soğuk iklimlerde katmanlar arası yalıtım bölgesi oluşturulması veya sıcak iklimden korunma amaçlı duvar kalınlıklarının arttırılması gibi ön plana çıkan çözümler, çevre koşullarının etkilediği yapısal detaylardır. Doğal yalıtkan materyal kullanımı da bu durumu desteklemektedir. Malzeme etkilerinin yanı sıra, çevreden edinilen yerleşim ve yönlenme gibi tüm bilgiler, iç ve dış ortamda doğal havalandırma, ısılandırma, sıcaklık kontrolü ve kullanım konforu gibi teknolojinin dâhil olmadığı pasif yöntemlere bağlı sürdürülebilir çevresel tasarım kavrayışlarını da içermektedir.

Fiziksel çevre etkilerine ek olarak, kurgulanan iç ve dış ortam düzenlemeleri de, ilkel yerleşimlerden mekâna dair bilgilerin edinilebileceği yaklaşımlar tanımlamaktadır. Yerleşimin ve tekil olarak barınma birimlerinin sınırları, gündelik hayat pratiklerine

bağlı işlevlere göre belirlenmektedir. İlkel yerleşimlerdeki yapılar, benzer birimlerin tekrarı gibi görünse de, kullanıcının değişen ihtiyaç ve yaşam tarzlarına bağlı olarak farklı detaylar göstermektedir. Bu durum, kullanıcının, yapı inşa sürecine dâhil olmasının bir yansımasıdır. Böylece, kullanıcı ihtiyaçları ve gündelik hayat pratiklerine bağlı olarak belirlenen mekânlar, farklı işlevlere imkân verecek şekilde esnek bir kavrayışla düzenlenmektedir. Çoğunlukla, sınırları keskin hatlarla belirli olmayan, uzmanlaşmamış birimlerin bir araya geliş kurguları, ilkel barınmaları oluşturmaktadır.

İhtiyaç ve gündelik hayat pratiklerinin yanı sıra, ilkel barınma ve yerleşim düzenleri, inançlar, yönetim biçimleri, öncelikler, cinsiyetler, hiyerarşiler, sosyal statüler ve geçim tarzlarından oluşan farklı ilkel kültürlerle kurgulanmaktadır. Tüm bu alanlar, mekânsal kurgu, geometriler, plan ve biçim düzenlerindeki detayların farklılaşmasıyla ayırt edilebilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, ilkel toplumlarda göçebe kültürünün baskınlığı, mekânsal kurgularla birlikte, yapma deneyiminde de geçicilik kavrayışını ön plana çıkarmaktadır. Çevreden elde edilen ve teknolojik olmayan materyal ve tekniklerle sağlanan yapısal biçimlerde, strüktürün hafifliği ve geçiciliği bir gereklilik olarak ele alınmakla birlikte, yapılarda açıkça okunabilmektedir.

Kendi kapalılığını sağlayarak ayakta durabilen ilkel yapılar, dikme-kiriş çerçeve strüktürler, çatki sistemleri, örme tekniği, kaplama, yığma ve sıvama gibi farklı yapma deneyimlerine bağlı, basit ve pratik yapma tekniklerine ait bilgileri içermektedir. Aynı zamanda, değişen coğrafya ve iklim bölgeleri de, bu deneyimlerin farklılaşarak çeşitlenmesini sağlamaktadır. Çevreden elde edilen doğal materyallerle inşa edilen yapılar, benzer çevrelerde aynı malzemeler kullanılarak yapılsa bile farklılık göstermektedir. Var olan materyallerin deneme-yanılma yolu ile bir araya gelişlerinin bir kapalılık oluşturacak şekilde kurgulanması ilkel düzenlerde gözlemlenen ortak yaklaşımlardan biridir. Bu da, her toplum ve kültürün kendine özgü deneyimlerinin, tasarımın yapma kurgularına yansiyarak biçimi özgün kıldığını göstermektedir.

Sonuçta, tüm bu başlıklar altında incelenen ilkel düzenlerin ardında yatan kavrayışlar, kesin sınırlarla ayrılmayan ve bir bütün olarak ele alınan mimari tasarım anlayışını ortaya koymaktadır. Farklı fiziksel çevreler, deneyimler, ihtiyaçlar ve kültürlerden edinilen bilgiler, teknolojiden uzak bir bağlamda, techne özüyle ele

alınmaktadır. Bu kavrayışlar, güncel mimari tasarım yaklaşımlarına temel bir altlık oluşturarak yorumlanmaya imkân tanıyan ilk akıllar olarak değerlendirilmektedir.

4.2. İlkel Mimari Kavrayışın Güncel Tasarım Yaklaşımlarına Yansımaları

Techne ile üretilen ilkel barınma ve yerleşimlerden çıkarılan, mimari tasarıma ait kavrayışlar, güncel yaklaşımlar için tasarlama ve yapmanın özüne dair bilgileri içermektedir. İlkel mimari örneklerin incelendiği önceki bölümde fiziksel çevreyle etkileşim, mimari ortam kurguları, yapma deneyimleri ve sosyal-kültürel bağlamın yansımaları üzerinden ele alınan kavrayışların, bu bölümde, güncel mimari yaklaşımlardaki yorumu değerlendirilmektedir.

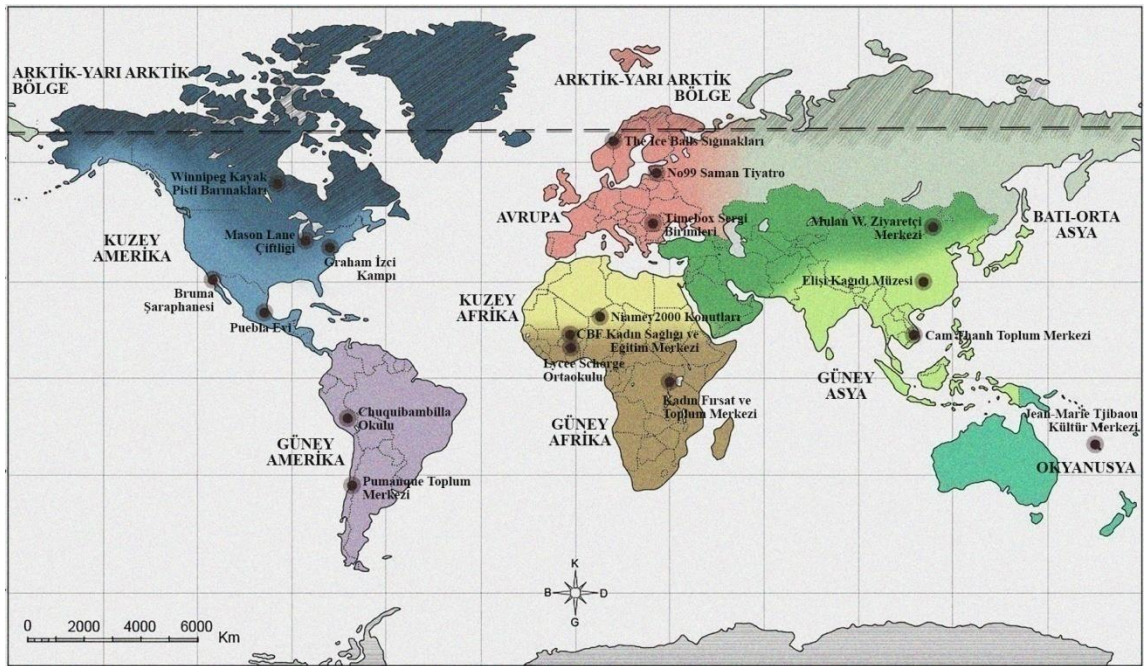
Dolayısıyla, incelenen mimari tasarımların, içerisinde bulunduğu çağın yeni teknolojik imkânları ve tasarıma dâhil olma miktarları, bu değerlendirmenin genel kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın kavramsal kısmında, Heidegger'in çağdaş teknoloji kavramı üzerinden derlenen eleştirileri, güncel mimarlık yaklaşımlarının değerlendirilme parametreleri olarak ele alınmaktadır.

Tablo 4.16. *Güncel Mimarlık Yaklaşımları Değerlendirme Parametreleri*

Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1.	Topoğrafyaya yerleşim, yönlenme, iklime uygunluk gibi konular bağlamında tasarımın doğal çevre ile olan etkileşiminin değerlendirilmesi
	2.	Sürdürülebilirlik kavramı üzerinden yerel, dönüştürülebilir ve yenilenebilir geleneksel veya teknolojik sistemler ve materyallerin kullanımının değerlendirilmesi
Yapmanın Eleştirisi	1.	Tasarıma ait yapma eyleminin, yerel ve güncel tekniklerin kullanımı üzerinden değerlendirilmesi
	2.	Malzeme ve yapısal üretimin, teknik ve detaylarının okunurluğu ile meydana gelen fiziksel görünürlük durumunun değerlendirilmesi
Deneyimin Eleştirisi	1.	Var olan yapı fiziksel ve sosyal bağlam deneyiminin, yer ve kültüre özgü olma durumu üzerinden değerlendirilmesi
	2.	İç ve dış ortam kurgularının, gündelik hayat pratikleri, ihtiyaçlar ve işlevler üzerinden değerlendirilmesi
	3.	Biçimin, tüm tasarlama ve yapma deneyimleri üzerinden özgünlüğünün değerlendirilmesi
Bilginin Eleştirisi	Sonuç	Tasarımın ardında yatan kavrayışların ilkel düşünce ve güncel imkânlarla ilişkisinin yorumlanması

Doğanın kullanımı, yapma, deneyim ve bilginin eleştirileri kapsamındaki görüşler, güncel yapı örneklerinde, ilkel kavrayışlardan çıkarılan techneye ait bilgiler temelinde yorumlanmaktadır. Bu anlamda, incelenen örnekler, Heidegger'in eleştirileri doğrultusunda, günümüz mimarlığında olumlu yaklaşımlar barındıran tasarımlardan oluşmaktadır.

Değerlendirme parametreleri belirlenen güncel mimari örnekler, ilkel düzenlerde olduğu gibi, farklı coğrafya ve iklimlerde değişen tasarım kararlarının daha net ortaya koyulabilmesi için kıtalar ölçeğinde ele alınmaktadır. Bu, aynı zamanda, ilkel kavrayışın güncel yaklaşımlara yansımalarının takibini olanaklı kılar. Bununla birlikte, zaman ölçeği, teknolojinin etkisi açısından önemli bir tasarım verisi durumunda olduğu için, belirlenen örnekler zamansal olarak sınırlandırılmaktadır. Teknolojinin gelişim süreci göz önüne alındığında 1990, 2000 ve 2010'lu yıllardaki yaklaşık otuz yıllık dönem değerlendirilmektedir.

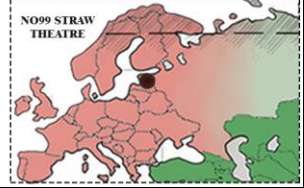
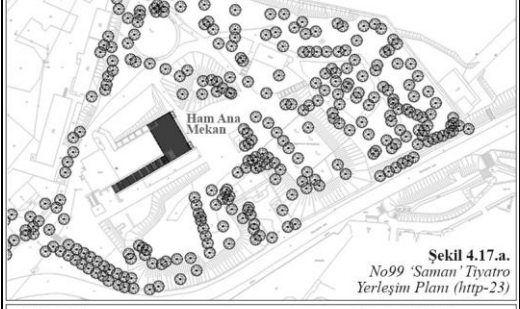
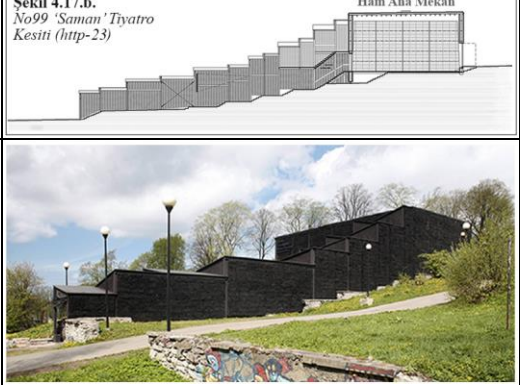
Görsel 4.2. Kıtalarla Göre Güncel Örneklerin Dağılımı (<http-10>)¹⁴

Sonuçta, ilkel kavrayıştan çıkarılan, techneye ait tasarım bilgisi ve yapma tekniklerinin, yeni teknolojik imkânlarla sahip çağımızın mimari yaklaşımlarıyla ilişkisi değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ele alınan yapı örnekleri, ilkel ve güncel kavrayışların “bir aradalığı” üzerinden yorumlanmaktadır.

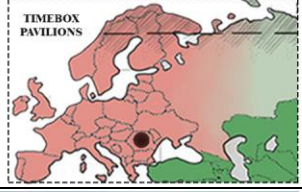
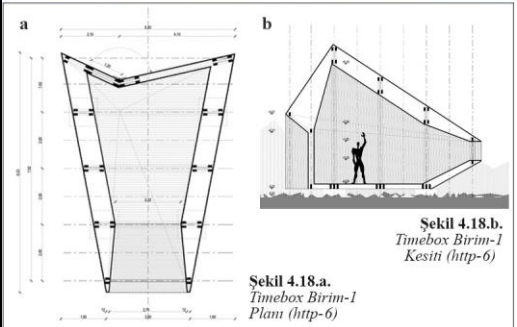
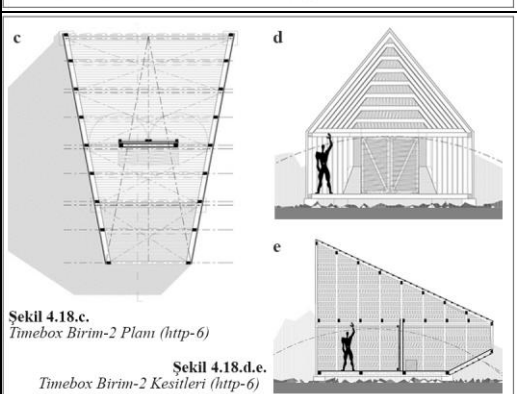
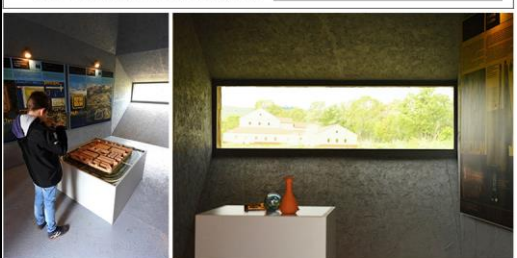
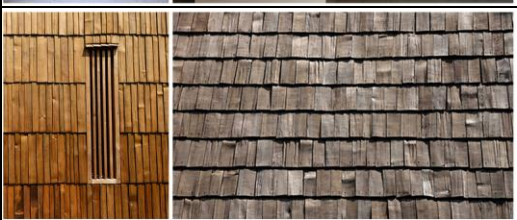
¹⁴ (<http-10>) kaynağından alınan “dilsiz dünya haritası” görseli tez yazarı tarafından işlenmiştir.

4.2.1. Avrupa kıtası örnekleri

Tablo 4.17. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-1, Avrupa, No99 Saman Tiyatro (<http-10>; <http-23>)

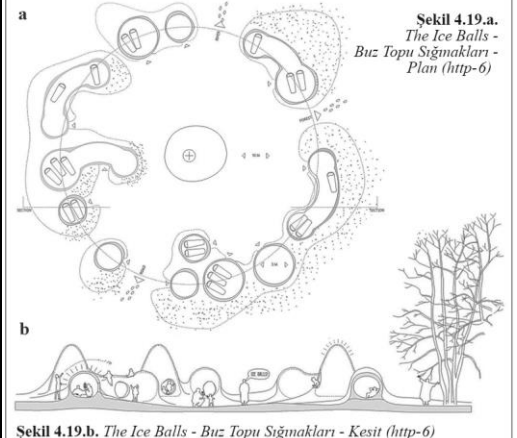
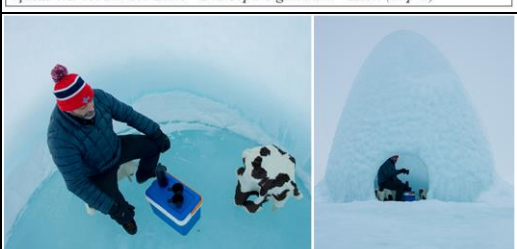
1. NO99 “SAMAN” TİYATRO Yer: Tallinn, Estonya Mimar: Salto Architects Yıl: 2011 Ek Bilgiler: Yılın belli bir bölümünde kullanılmak üzere; belirli bir amaç ve program için yapılmış geçici bir tiyatro yapısıdır.			
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Doğal fiziksel çevreyle etkileşim, yapının yerle kurduğu ilişkide ve yönlendirilmesinde baskın olarak gözlemlenir. - Eğimli topografyaya teraslanarak yerleşen yapı, çevreyle uyumlu bir tasarım yaklaşımını yansıtır. 2. Sürdürülebilirlik açısından yapının temel rolü, saman materyalin olanaklarını sunmak ve yenilenebilir malzemeleri tanıtmaktır. (http-23) - Bununla birlikte, kendinden önce yer alan başka bir yapının, merdiven ve yürüme yolları gibi yapısal kalıntıları kendi varlığına entegre ederek kullanması da, sürdürülebilir düşüncenin bir başka vurgusudur. (http-23)		
	1. Çelik konstrüksiyonun aralıklarının saman balyalarıyla doldurulması tekniği sonucunda elde edilen yapısallık, geçici olarak kullanıma ve taşınabilme gibi imkânları destekler. - Yerel malzeme olan saman balyalarına, çağdaş bir teknik olan özel siyah spreyle yangın güvenliği için bir koruma işlemi uygulanır. (http-23) 2. Saman malzemenin dokusal niteliklerini deneyimlemek ve malzemenin yaşam döngüsünün gözlemlenebilmesini sağlamak amacıyla çeperlerde fiziksel görünürlük amaçlanır. (http-23)		
	1. Kendinden önceki yapının fiziksel kalıntıları ve sosyal işlevinin devam ettirilmesi, yere ve kültürel özelliklere ait bağlamsal aktarımı sağlar. 2. Tasarımın ortam kurgusuna dair yaklaşımı, tiyatro işlevine bağlı olarak, çeşitli performans ve etkinlikler için ham bir fonksiyonel konteyner oluşturmaktır. (http-23) - Bu ham mekân, programın gerektirdiği kütüphane, oyun alanı, sebze bahçesi, kafe gibi diğer sosyal ve ortak kamusal öğelerle çevrilerle desteklenir. (http-23) 3. Topografyanın hareketi, saman-çelik konstrüksiyon mantığı ve ham bir ana mekân oluşturma düşüncesiyle şekillenen yapma deneyimi, özgün bir biçimin ortaya çıkmasını sağlar.	 Sekil 4.17.a. No99 'Saman' Tiyatro Yerleşim Planı (http-23)	
	Bilginin Eleştirisi Sonuç: Sürdürülebilir bir materyal olan “saman” ve dönemin çağdaş tekniklerinin bir arada kullanımı, yapmanın açıklığı, eğimli topografyayla uyumlu yerleşimi, geçicilik-taşınabilirlik prensibi-ne uygun yapısı, biçimsel özgünlüğü ve mekân kurgusunun sosyal gereklilikleri karşılamaya imkân tanıyan atmosferiyle, tasarımı ilkel kavrayışa yakın bir çağdaş yaklaşım sergilenmektedir.	 Sekil 4.17.b. No99 'Saman' Tiyatro Kesiti (http-23)	

Tablo 4.18. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-2, Avrupa, Timebox Sergileri (http-10; http-6)

2. TIMEBOX SERGİ BİRİMLERİ Yer: Calugareni, Romanya - Mimar: Gergely Sagi - Yıl: 2016 Ek Bilgiler: Slovenya'da düzenlenen bir mimarlık konferansı için seçilen, sergilenen ve hayata geçirilen öğrenci projelerinden biridir. (http-24) - Calugareni'deki Roma kalıntılarının yakınında bulunan tasarım, iki adet geçici etkinlik ve sergi pavyonundan oluşur. (http-24)		
Doğanın Kullanımının E.	1. Doğal çevreyle etkileşim, ağırlıklı olarak, kullanılan yerel materyaller üzerinden ele alınır. - Bununla birlikte tasarım, büyüklük olarak çevrenin doğal akışına uyum gösterir niteliktedir. - Yerleşim ve yönlenme gibi faktörler, tasarım konseptiyle de ilişkilendirilerek, çevredeki Roma dönemi kalıntılarını referans alır. 2. Yerel ahşap malzeme ve geleneksel ahşap çatma tekniklerinin kullanımı, tasarımın maddesel olarak sürdürülebilirliğinin yanı sıra, yapı kültürünün devamlılığını da sağlar.	
Yapmanın Eleştirisi	1. Yapı, ahşap çerçeve strüktür kurulduktan sonra iç ve dış çeperlerin farklı doğal ve çağdaş materyallerle oluşturulduğu, geleneksel teknikler ve yerel iş gücüyle desteklenen bir sistemde kurgulanır. - Sergileme işlevinin ihtiyaçlarına yönelik olarak ahşap panellerle oluşturulan iç cidara karşılık, dış cidar yerleşim ölçeğindeki dış ortam atmosferine uyum sağlayan bir dokuda ele alınır. 2. Maddesel açıklık, özellikle, dış çeperin ahşap dokusunun ve birleşim detaylarının okunabilirliği üzerinden değerlendirilebilir.	 Sekil 4.18.a. Timebox Birim-1 Planı (http-6) Sekil 4.18.b. Timebox Birim-1 Kesiti (http-6)
Deneyimin Eleştirisi	1. Tasarım, zaman ve mimarlık arasındaki ilişkiye odaklanır. (http-24) - Bu açıdan, tarihsel olarak kullanılagelen yerel materyalin dokusu, özgün yorumlara eklenir. - Yerleşim ve yapma kültürüne ait ahşap dokunun devamlılığı tasarımı yere ve kültüre özgü kılar. 2. İşlev ve iç ortam kurgusu da çevrede bulunan tarihsel Roma dönemi kalıntılarının konumuna ve anlamsal olarak ifade ettiği değere göre şekillenir. - Yapılardan birinin çeperdeki açıklığı, komuta merkezi ve hamam kalıntılarını bakarken, iç kısımda ise bu tarihi alanın yeniden oluşturulmuş görüntüsü gösterilir. (http-24) - Her iki yapı da, orijinal kalıntıların koleksiyonlarını ve yaklaşık 1800 yıl öncesinden kalma günlük yaşamın bir sergisini sunar. (http-24) 3. Biçimsel özgünlük, fiziksel bağlam içerisinde alınan dokusal öğenin çağdaş yaklaşımlarla yorumlanmasından ve sergileme işlevinin ihtiyaç duyduğu iç ortam atmosferine uygun, farklılaşan formlardan gelir.	 Sekil 4.18.c. Timebox Birim-2 Planı (http-6) Sekil 4.18.d.e. Timebox Birim-2 Kesitleri (http-6)
Bilginin E.	Sonuç: Tasarımın karakteristik özelliği olan, tarihsel bağlamından ve yapı kültüründen aldığı referanslar, mimari yaklaşımının özünü oluşturur. - Tasarımın kendi dönemine ait teknikleri, yerel iş gücünün deneyim ve bilgileriyle desteklenir. - Bunlar, ilkel kavrayışın ardında yatan ilk akıllara ait bilgilerin birer yorumu olarak ele alınabilir.	

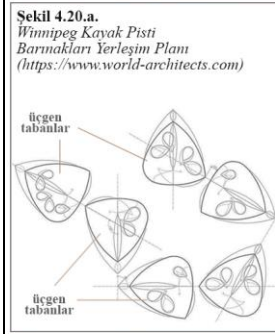
4.2.2. Arktik bölge örnekleri

Tablo 4.19. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-3, Arktik-Yarı Arktik Bölge, The Ice Balls-Buz Topu Sığınakları (<http-10>; <http-6>)

3. THE ICE BALLS – BUZ TOPU SİĞINAKLARI Yer: Hardangervidda Ulusal Parkı, Norveç Mimar: Mjöl Architects - Yıl: 2017 Ek Bilgiler: Kanada’da pist kayakçıları için sığınaklar tasarlamak amacıyla düzenlenen Warming Huts yarışmasının kazanan projesidir. (http-25) - Yapma tekniğinin farklı ülkelerde ve zamanlarda denenmesinden sonra tasarımı, en son Norveç’te bir iglo köyü oluşturularak nihai halini alır. (http-25)		
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Doğal çevreyle etkileşim, soğuk iklimin hava şartlarına bağlı olarak gerçekleşir. - Buz köyünün oluşumu, -6 derecedeki don seviyesinde daha olanaklı hale geldiği için (http-25), yer seçimi öncelikli tasarım kriterlerinden biridir. - Bu nedenle tasarım, ulusal parkın merkezindeki donmuş göllerin biri üzerinde inşa edilir. (http-25) - Buna ek olarak, soğuk hava ve rüzgârdan korunma ihtiyacıyla, sığınakların yerleşimi içe dönük dairesel bir düzende ele alınır. 2. Püskürtme teknolojisiyle elde edilen buzdan barınakların ana materyali sudur. - Belirli bir zaman sonra sıcaklık artışı gerçekleştiğinde, tasarım doğanın gücüyle sona erer ve tekrar doğaya karışarak yok olur. (http-25)	
Yapmanın Eleşt.	1. Buz topları teknolojisi, şişirilen hava balonlarına püskürtülen suyun donması prensibine dayanır. Buz kabuğu oluşturulduktan sonra, bu balonlar söndürülüp başka bir buzlu cisim oluşumunda kullanılabilir. (http-25) 2. Ana malzeme olan suyun, kabuk oluşumundan erime dönemine kadar geçirdiği değişimler, tasarımın yaşam süresi boyunca açıkça deneyimlenir.	
Deneyimin Eleştirisi	1. Materyal olarak suyun kullanılması sonucu buz sığınakları açık mavi bir renk alır (http-25). Bu durum, kendine özgü yorumuyla, buzul bölgelerdeki iglo kültürünün devamlılığını sağlayarak kültürel ve çevresel bağlamının karakterini yansıtır. 2. Buz köyü, kros kayakçıların ve balıkçıların hava koşullarından saklanması, geceyi geçirmele-ri, gökyüzü ışıklarını izlemeleri gibi işlevler için tasarlanmış bir noktadır. (http-25) - Farklı boyutlardaki iç hacimler arasında, bu mekânları bağlayıcı işlev gören, silindirik biçiminde bağ mekânları da bulunur. (http-25) 3. Tipik iglolara biçimsel açıdan birebir benzemeyen buz sığınakları, statik açıdan iglo mantığı ile çalışan basit formlardır. (http-25)	Şekil 4.19.a. The Ice Balls - Buz Topu Sığınakları - Plan (http-6) Şekil 4.19.b. The Ice Balls - Buz Topu Sığınakları - Kesit (http-6)
Bilginin Eleştirisi	Sonuç: Buz köyü, püskürtme teknolojisi gibi yeni teknolojik imkânlarla desteklenmesinin yanı sıra; kendi bağlamında yer edinme tarzı, soğuk iklimlerin kültürel bir ögesi olan igloları yorumlayarak elde ettiği özgün biçimi, geçici ve sürdürülebilir bir kavrayışla ele alınması gibi özellikleriyle, ilkel düşüncenin techne ile üretimindeki özü yansıtmaktadır denilebilir.	

Tablo 4.20. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-4, Arktik-Yarı Arktik Bölge, Winnipeg Kayak Pisti Barınakları (<http-10>; <http-26>)

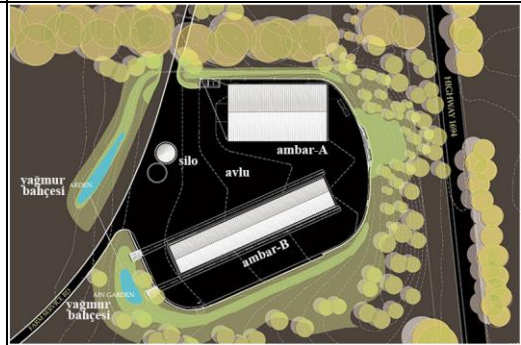
4. WINNIPEG KAYAK PİSTİ BARINAKLARI	
Yer: Winnipeg, Canada Mimar: Patkau Architects Yıl: 2011 Ek Bilgiler: Kanada ovalarının uzun kayak pistlerindeki kullanıcılar için tasarlanan, sığınak konseptinde küçük ölçekli barınma yapılarıdır. (http-26)	
Doğanın Kullanımının Eleşt.	1. Kışın havanın eksi 40lara kadar düştüğü Winnipeg’de, güçlü rüzgârlar uzun süre etkisini gösterir. (http-26) - Soğuk hava ve yoğun rüzgârlardan korunma gereksinimi, kayak pisti için sığınak tasarımının ana fikrini oluşturan doğal çevresel etmendir. - İklim koşulları nedeniyle birbirlerine çok yakın bir şekilde kümelenen barınaklar, sırtlarını rüzgâra karşı dönen bir düzende kurgulanır. (http-26) 2. Barınakların yapımında yerelden elde edilen bir materyal olan ahşap, işlenmiş kontrplak levhalar kullanılır.
Yapmanın Eleştirisi	1. Her bir sığınak, mekânsal ve yapısal karakterini belirleyen, ince ve esnek kontrplaktan bükme/deformasyon tekniğiyle oluşturulur. (http-26) - Üçgen bir tabana oturtularak bükülen kontrplağın eğrilme gerilmeleri, atölye ortamında denenecek hesaplanır. (http-26) - Belirlenen gerilme noktaları, yüzeyde bir dizi kesik ve açıklıkla giderilir. (http-26) 2. Kullanılan kontrplak malzemenin kendisi, bükülmenin etkileri ve birleşim detayları tasarımın son halinde açıkça gözlemlenir.
Deneyimin Eleştirisi	1. Tasarım, soğuk iklimlerin ilkel yapı kültürünü oluşturan iglo barınmalarının farklı bir materyalle yorumlanması olarak değerlendirilebilir. - Yerle kurulan ilişkide ise, özellikle yakın bağlamındaki ormanlık dokuyla, malzeme ve yerleşim kararları açısından sağladığı bütünlük ele alınır. 2. Bir seferde yalnızca birkaç kişiyi barındırabilen sığınakların dizilimi, ikiyeşerli gruplar halinde belirlenir. (http-26) - Rüzgâr yönüne zıt bir şekilde birbirlerine yönlendirilen barınmalarda, giriş açıklıklarının boyutu ve iç ortama erişilebilirlik, mekânsal kurgunun belirleyici etmenleridir. (http-26) 3. Biçimin özgünlüğü, rüzgâr yönüne göre düzenlenen bükme işlemi ve sonrasında oluşan gerilimi serbest bırakma tekniğinin sonucudur. (http-26)
Bilginin Eleştirisi	Sonuç: - Barınakların bir araya gelme ve biçimlenmelerinde rüzgârın etkisi - Ahşap kontrplak malzemenin strüktürel özelliklerinin deneyimlenerek en uygun hale getirilmesi ve bunun tasarıma yansması - Biçimin, çevresel bağlam koşullarına bağlı olarak şekillenmesi gibi yaklaşımlar, ilkel kavrayışa ait yaklaşımların yorumu olarak değerlendirilebilir.

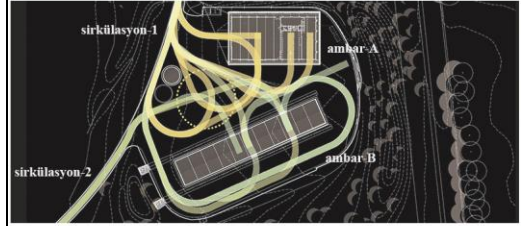
4.2.3. Amerika kıtası örnekleri

Tablo 4.21. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-5, Kuzey Amerika, Mason Lane Çiftliği (http-10; http-6)

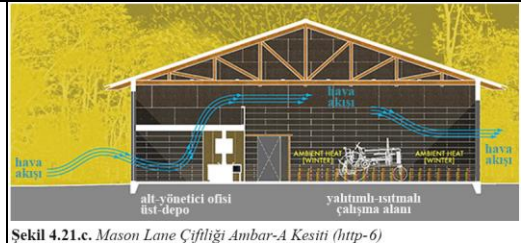
5. MASON LANE ÇİFTLİĞİ Yer: Goshen, KY, Amerika Birleşik Devletleri Mimar: De Leon & Primmer Architecture Yıl: 2009 Ek Bilgiler: Birkaç yapının bir arada kurgulandığı bir çiftlik kompleksidir.	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Çevreyle etkileşim; yerel bambu kullanımı, geçirgen yüzeyler, çeperlerdeki açıklık düzenlemeleri, hava dolanımına izin veren 2 parçalı yerleşim kurgusu gibi tasarım kararları üzerinden ele alınır. - Bu kararlar doğal ışık, doğal havalandırma, rüzgâr ve sıcaklık kontrolü gibi bölgesel iklimi ve doğal çevreyi anlamaya dayalı basit, pasif, sürdürülebilir yaklaşımlardan oluşur. 2. İçerisinde depolanacak saman balyaları gibi çiftlik ürünlerinin havalandırılması, aynı zamanda ekonomik bir yapısal eleman olan yerel bambu kullanımı ile sağlanır. (Cope, 2013, s.88) - Doğal bitki örtüsünden oluşturulan yağmur bahçeleri ise, beton kanallı bir oluk sistemiyle desteklenerek suyun sürdürülebilirliğini sağlar. (http-6)
Yapmanın Eleştirisi	1. İşleve bağlı olarak, iki farklı yapısalılık bulunur. - Depolama ve çalışma alanlarıyla ofisleri içeren ambar-A, oluklu metal panellerle kaplı ahşap çerçeve kullanan kapalı bir kütledir. (http-6) - Saman ve ekipmanları saklamak için kullanılan geniş bir açık hava yapısı şeklindeki ambar-B ise, yerel olarak toplanmış bambudan yapılan kafes ızgara strüktürden oluşur. (http-6) 2. Malzemelerin, kaba halleriyle olduğu gibi bırakılarak kullanımı sonucunda, ham materyal ve detaylar dokusal estetik görünüm sağlar. (Cope, 2013, s.88)
Deneyimin Eleştirisi	1. Bölgedeki diğer çiftlik yapılarının sadeliği ile uyumunun yanı sıra (http-6), yerel yaşamın çiftlik kültürü deneyiminin aktarımı söz konusudur. 2. Böylece, bölgede deneyimlenen çiftlik hayatı gereksinimleri iç ve dış ortam kurgularına yansır. - Program, iki ambar ve bir tahıl silosunda birleştirilir. İki ana yapı, bir dış mekân çalışma avlusunu çerçevelemek üzere düzenlenir. (http-6) - Yerleşimin çoğu, büyük çiftlik ekipmanlarının dolaşım ve erişimine ayrılır. (http-6) 3. İhtiyaçlar ve kullanılan malzemeler odağında elde edilen biçimin özgünlüğü yerelin sadeliğinin, çağdaş tekniklerle birleşiminden gelir.
Bilginin Eleştirisi	Sonuç: Tasarımda pasif sürdürülebilir yaklaşımlarla birlikte, düşük teknolojili mekanik sistemlerin ve malzemelerin bir arada kullanımı, ilkel ve çağdaş kavrayışların bir arada değerlendirildiği en baskın noktadır. Çiftlik yapısının, işlevsel ihtiyaçlarıyla şekillenen kendi fiziksel ve kültürel bağlamında yer edinme şekli ise, ilkel bilginin farklı bir kapsamdaki yorumu olarak düşünülebilir.

Şekil 4.21.a. Mason Lane Çiftliği Yerleşim Planı (http-6)

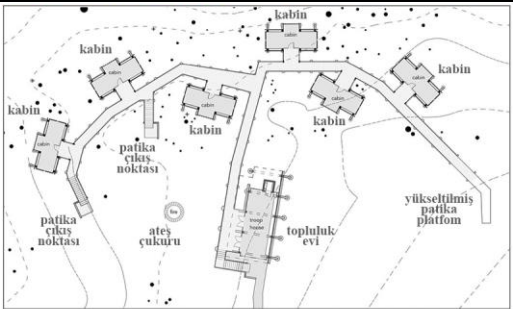

Şekil 4.21.b. Mason Lane Çiftliği Ekipman Sirkülasyon Şeması (http-6)

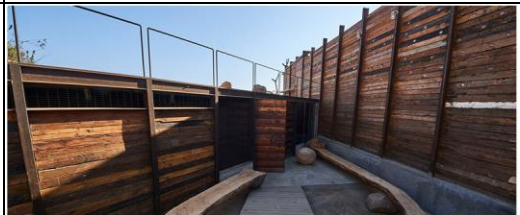
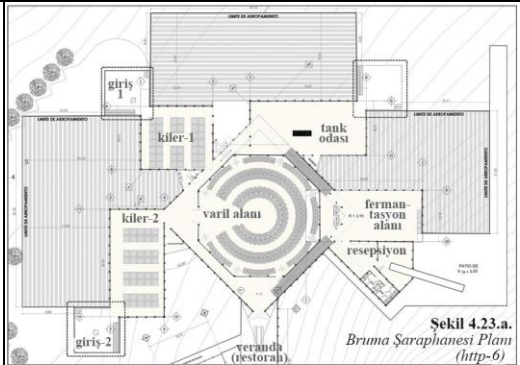
Şekil 4.21.c. Mason Lane Çiftliği Ambar-A Kesiti (http-6)

Tablo 4.22. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-6, Kuzey Amerika, Graham İzci Kampı (http-10; http-6)

6. GRAHAM İZCİ KAMPI	
Yer: Henderson, Amerika Birleşik Devletleri Mimar: Weinstein Friedlein Architects Yıl: 2015 Ek Bilgiler: Kamp yapmak için çeşitli olanakların bulunduğu ormanlık bir bölgede, kız çocukları için tasarlanmış bir izci kampı yerleşkesidir. (http-6)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Orman içerisindeki tasarımın çevreyle kurduğu ilişkide, doğal ağaç dokusuna zarar vermemek, öncelikli yerleşim kararlarından biridir. (http-6) - İzci kampı barınma birimleri, var olan ağaçların konumuna göre dağınık bir düzende yerleştirilir. - Barınaklar ve onları birbirine bağlayan patika şeklindeki platform, tasarımın ağaç ev yaklaşımının yanı sıra; orman zeminin iklim etkilerinden korunmak amacıyla da yükseltilir. - Özellikle yapı döşemelerinin kenarlarında ve diğer yüzeylerinde bırakılan açıklıklarla her yönden doğal havalandırma sağlanır. (http-6) 2. Tasarımın yerden yükseltilmesini sağlayan ana taşıyıcı dikmeler, doğal ahşap kütüklerden oluşur.
Yapmanın Eleştirisi	1. Tasarlanan kamp alanındaki bütün barınma yapıları, yerle hafifçe temas eden bu uzun ahşap dikmelerden bir strüktürle oluşturulur. (http-6) - Doğal ve işlenmiş ahşap çerçeve strüktürden oluşan yapılar; çelik, plastik, cam levhalar ve beton gibi çağdaş malzemelerle desteklenerek örtülür. 2. Kullanılan tüm bu materyaller ve bir araya geliş detayları, yapıların özellikle iç ortamından açıkça okunur ve tasarımın ağaç ev atmosferini güçlendirir.
Deneyimin Eleştirisi	1. Ahşap kütük dikmelerden oluşan strüktürü, doğal orman dokusunun bir parçası gibi yerleşimi, ağaçlarla ve zeminle temasının niteliği ve işlevsel anlamda barındırdığı kültürel öğelerle tasarım, fiziksel ve sosyal bağlamıyla bütünleşme gösterir. 2. Yerleşimde, uyuma birimlerine ek olarak duş, depolama gibi bir takım işlevler için ortak bir topluluk evi bulunur. (http-6) - Bu yapılara ulaşımında kullanılan yükseltilmiş patika platforma, aralıklarla merdivenler eklenerek, orman zeminini seviyesine inilir ve kamp kültürünün önemli bir ögesi olan ateş çukuruna ulaşılır. 3. Yerden yükseltilen tasarımın barındırdığı mekânsal genişlemeler ve giriş açıklığını tanımlayan saçaklı yapısı, prizma şeklindeki formun farklı materyallerle birlikte özgünleştirilmesine olanak sağlar.
Bilginin Eleşt.	Sonuc: Kampın barınma birimleri, ilkel Kızılderili çadırında olduğu gibi çatki sistemiyle inşa edilir. Bu anlamda tasarım; yeni çağdaş materyaller ve tekniklerle, fiziksel ve sosyal çevresini referans alan yaklaşımlarıyla ve kamp kurgusuna ait barınma işleviyle, Kızılderili çatki sisteminin farklı bir bağlamdaki yorumudur.

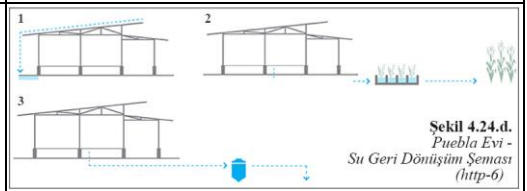
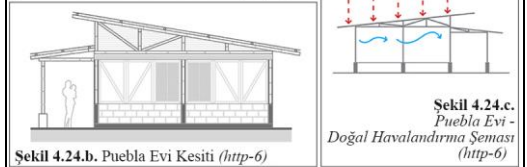
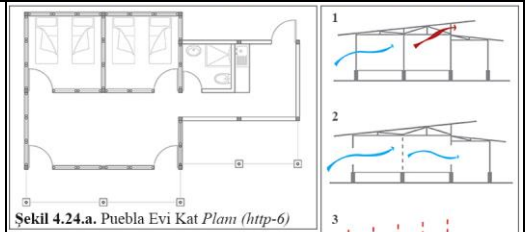
Tablo 4.23. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-7, Kuzey Amerika, Bruma Şaraphanesi (http-10; http-6)

7. BRUMA ŞARAPHANESİ	
Yer: Aşağı Kaliforniya, Meksika - Yıl: 2015 Mimar: TAC - Taller de Arquitectura Contextual Ek Bilgiler: Bruma şaraphanesi; otel, etkinlik alanı ve restoran gibi birimleri de içeren bütüncül bir kompleksin parçası olarak tasarlanır. (http-5)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Doğal çevreyle kurulan ilişki, daha çok toprak zeminle temasın güçlendirilmesi üzerinedir. - Tasarımda, şarap imalathanesinin bir bölümü, yeryüzünün sıcaklık değişimlerine karşı koruma sağlayan termal kütlelerin olanaklarından faydalanmak için yer altına gömülür. (http-5) - Gömülü olan bu kısımların çatıları, yerel ve doğal bitki örtüsüyle örtülür. - Dış toprak yüzeye eklenilen yansıtıcı havuz, aynı zamanda doğal bir ısı yalıtkanı olarak hizmet eder. (http-5) 2. Tasarımda, sıkıştırılmış toprak, geri dönüştürülebilir ahşap ve çelik kullanımı, malzemenin sürdürülebilirliği açısından baskındır. (http-5) - İç ortamda ise, doğal işlenmemiş ahşap kütükler, oturma birimleri veya dekoratif objeler olarak değerlendirilirken (http-5), tasarımın işlevine bağlı atmosfer özelliklerini de güçlendirir.
Yapmanın Eleştirisi	1. Bu bağlamda yapma kurgusu, ağırlıklı olarak, çelik strüktürlere bağlanan ve yüzeylerin doluluk miktarını belirleyen ahşap parçalarla düzenlenir. - Bu ahşap malzeme, doğal etkilerle kendiliğinden yıpranarak, değişik tonlardaki toprak benzeri dokusunu alır. (http-5) - Ahşap çitallerden oluşan duvarların bazı kısımları, iç ortam atmosferini destekleyecek şekilde küçük delikli açıklıklarla kurgulanır. 2. Ahşap çitallerin dokusu, çelik dikmelerle birleşme detayları, sıkıştırılmış toprak duvarlar ve yer altına gömülme yüzeyleri gibi yapmaya dair birçok deneyim gözlemlenerek okunabilir.
Deneyimin Eleştirisi	1. Tasarımın bir bölümünün toprağa gömülerek düzenlenmesinin yanı sıra, ahşap çitaller ve toprak materyalin dokusu fiziksel bağlamla ilişki kurar. - Büyük ve kompleks bir yapı olan şaraphane, içinde bulunduğu doğal çevresel bağlamda görsel olarak kaybolur (http-5) ve yerle bütünleşir. 2. Bölgedeki şarap kültürü deneyimlerini yansıtan tasarımda, işlev olarak, birimler şarap üretim ve depolanmasının gerekliliklerine göre düzenlenir. 3. Tasarımın biçimsel özgünlüğü, tüm bu yapma kurguları ve işlevsel gerekliliklerin bir yansıması olarak gelişir.
Bilginin Eleşt.	Sonuç: Değişken iklim ve şaraphanenin işlevsel gerekliliklerine bağlı olarak çevreyle kurulan etkileşim, toprak zemin hareketleri, strüktürün oluşturulma mantığı, detayların okunabilirliği ve tüm bunların iç ve dış ortam atmosferine yansımaları, ilkel kavrayışın bilgisine yakın bir yaklaşım göstermektedir.

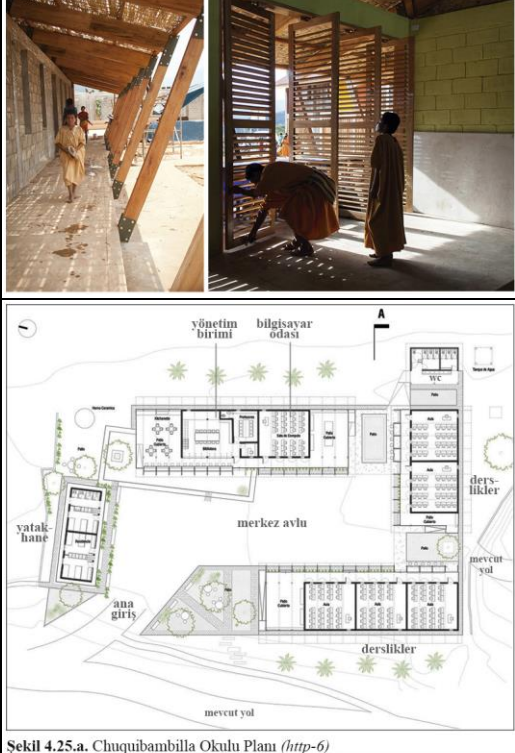
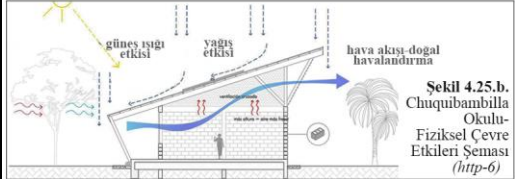

Tablo 4.24. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-8, Kuzey Amerika, Yerel Puebla Evi (http-10; http-6)

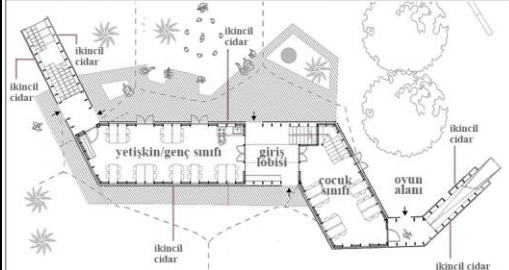
8. YEREL PUEBLA EVİ Yer: Ciudad de Cuetzalan, Meksika Mimar: Comunal Taller de Arquitectura Yıl: 2016 Ek Bilgiler: Puebla'nın dış bölgesindeki küçük bir kasabada üretilen, düşük maliyetli sosyal konut yapısı prototipidir. (http-5)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Doğal fiziksel çevreyle kurulan ilişki, baskın olarak, kullanılan yerel materyaller ve yapma kurguları üzerinden okunur. - Tasarım, maliyeti düşüren yerel malzemelere ek olarak, optimum çevresel performansa sahiptir ve bölgedeki yüksek sıcaklıklarla mücadele için temel biyoklimatik stratejiler uygulanır. (http-6) - Nefes alabilir yerel bambu, ahşap, taş gibi malzemelerle birlikte, kırmızı tuğladan ızgaralı bir düzende elde edilen duvarlar, evin genelinde doğal bir havalandırma sağlar. (http-5) 2. Malzemelerin sürdürülebilirliğinin yanı sıra; yağmur suyu hasadı ve gri atık suların arıtılması gibi yaklaşımlarla suyun geri dönüşümü de yapılır. (http-6)
Yapmanın Eleştirisi	1. Tasarım, yerel bir bambu türünden çerçeve ve panellerle oluşturulan modüler-prefabrik bir sistemle üretilir. (http-6) - Yine yerel bir materyal olan ve 'ixtle' adı verilen çuval dokulu bir materyal bambu panellerin dış etkenlere karşı daha iyi korunması amacıyla kaplanmasında kullanılır. (http-5) - Bölge sakinleriyle bir arada çalışılarak elde edilen yapı, yerel malzemelerin yanı sıra, endüstriyel bir üretim olan ince metal sacdan yapılmış eğimli bir çatıya sahiptir. (http-5) 2. Kullanılan tüm bu materyaller ve birleşim detaylarının açıkta bırakılmasıyla yapmaya dair kurgular, tasarımın bütününde okunabilir.
Deneyimin Eleştirisi	1. Kendi fiziksel ve sosyal bağlamından elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan tasarım, yerel olanın deneyimlenmesi ile yere ve kültüre özgü bir hale gelir. 2. Ev, iç ortam kurguları açısından da yerel halkın geleneklerine ve deneyimlerine cevap verir. - Sanağın bulunduğu ve kahve-mısır kurutma işlemlerinin gerçekleştirildiği bir merkez alan mekânsal olarak baskındır. (http-6) 3. Biçimin özgünlüğü ise yerel malzeme, teknik ve işleve bağlı geleneklerin, çağdaş mekân çözümleri ve yapma kurgularına dair güncel yaklaşımlarla yorumlanmış olmasından gelir.
Bilginin E.	Sonuc: Özellikle, çevreden elde edilen imkânlarla, düşük maliyetli bir şekilde üretim ve geleneklerin deneyimlenerek tasarımın oluşturulması, ilkel barınma örneklerindeki kavrayışa yakın bir konut yaklaşımını sergilemektedir.

Tablo 4.25. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-9, Güney Amerika, Chuquibambilla Okulu
(http-10; http-6)

9. CHUQUIBAMBILLA OKULU Yer: Chuquibambilla, Peru - Yıl: 2013 Mimar: Marta Maccaglia , Paulo Afonso, Bosch Arquitectos Ek Bilgiler: Peru'nun yüksek orman bölgelerindeki yerel Chuquibambilla topluluğu için yapılan, kültürel ve toplumsal eğitim amaçlı bir okul tasarımıdır. (http-6)	Doğanın Kullanımının Eleştirisi 1. Ilıman okyanusal bir iklimde yer alan tasarımın çevresiyle ilişkisi, enerji gereksinimlerini en aza indirmek için kullanılan pasif yöntemler üzerinden kurulur. - Bu bağlamda, yoğun güneş ışığı etkilerini azaltan eğimli ve saçaklı üst örtü aracılığıyla doğal gölgelendirme sağlanarak sıcaklık kontrol edilir. - Tasarımın parçalı ve avlulu yerleşimine ek olarak, eğimli çatı örtüsünün duvarlarla birleştiği kısımlarda bırakılan açıklıklar, iç ve dış ortamda doğal havalandırma sağlar. 2. Bu kapsamda yapı, ahşap, hasır gibi yerel malzemeler ve çelik, beton gibi çağdaş malzemelerin birleşimiyle elde edilir. - Gri su artırılarak yeşil alanların sulanması için tekrar kullanılırken, bilgisayar odası ise güneş panelleri tarafından desteklenir. (http-6) - Böylece, yerel malzeme kullanımı ile suyun ve elektrik enerjisinin sürdürülebilirliği de sağlanır.	
Yapmanın Eleştirisi	1. Ortak bir avlu etrafına yerleşim ve büyük bir saçak altında mekânların bir araya gelmesi gibi yerelden gelen bilgiler, çağdaş mekânsal çözümler ve teknik detaylarla yapma kurgularına yansır. 2. Tüm bu teknik detay ve malzemelerin açıklığı, tasarımın yapma kurgularını okunabilir kılar. - Yalnızca, ana strüktürün kapalılığını sağlayan dolgu materyalin, toprak görünümünü alacak şekilde boyanmış olması, yapma yöntemi ve malzemenin açıklığı ve doğru okunabilirliğini engeller.	
Deneyimin Eleştirisi	1. Fiziksel ve sosyal bağlamın, yerel işgücü kullanılarak tasarıma dâhil edilmesi, bilginin yerinde deneyimle aktarılmasını sağlar. (http-6) - Aynı zamanda, yerleşimin sakinleri arasında bir aidiyet duygusu yaratma amaçlanarak (http-6), tasarım yere ve kültüre özgü bir hale getirilir. 2. İşlevsel olarak da tasarım, yalnızca bir eğitim merkezi olmanın yanı sıra, tüm toplum için bir gelişim ve değişim yeri olmayı hedefler. - Sınıf, yönetim birimi, bilgisayar ve yurt odasından oluşan modüllerin dışında, öğrencileri doğaya ve geleneklerine bağlayan aktiviteler için geniş bir dış mekân programına da sahiptir. (http-6) 3. İç ve dış sınırların belirsizleştiği biçimsel kurgu, yerel bilgilerin çağdaş yorumuyla özgünleşir.	
Bilginin E.	Sonuç: Yanomami yerlilerinin ilkel barınmalarındaki avlu ve büyük saçaklar gibi öğelerin; yeni materyal, teknik ve kurgularla yorumu gibi gözüken tasarım, benzer iklim ve coğrafyalarda, tasarım probleminin çözümünün aynı öz ve bilgidен geldiği çıkarımını desteklemektedir.	 Şekil 4.25.b. Chuquibambilla Okulu- Fiziksel Çevre Etkileri Şeması (http-6)

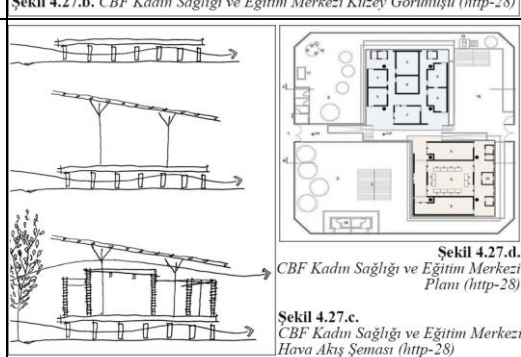
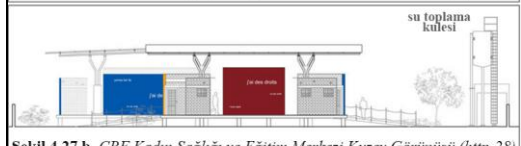
Tablo 4.26. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-10, Güney Amerika, Pumanque Toplum Merkezi
(<http-10>; <http-6>; <http-27>)

10. PUMANQUE TOPLUM MERKEZİ	
Yer: Pumanque, Şili - Yıl: 2014 Mimar: The Scarcity and Creativity Studio Ek Bilgiler: The Scarcity and Creativity stüdyosu ve Oslo okulu öğrencileri tarafından oluşturulan; toplum gelişimi, zanaat eğitimi ve sosyal etkinlikler için kullanılacak bir topluluk merkezidir. (http-6)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	
	1. Çevreyle etkileşimde, yoğun güneş ışığı ve rüzgarın etkilerini azaltarak, çapraz havalandırmaya imkân sağlayan ikincil ahşap cidar (http-6), tasarımın sıcak iklim koşullarına en belirgin yanıtıdır. - Bununla birlikte, tasarıma eklenen membran üst örtü, yapının ön cephesi ve terasında sıcaklık kontrolünü sağlayarak gölgelendirme işlevi görür. - Bu membran sistemin, bağlayıcı metal çubuk elemanları, rüzgârlı iklimde aşınmayı önlemek için koruyucu bir emülsiyonla boyanır. (http-27) - Aynı zamanda, tasarımın ahşap levhalardan oluşan iç cidarına, su ve rüzgârdan koruma için çeşitli yalıtım katmanları eklenir. (http-27) 2. Bölgede yakın zamanda gerçekleşen deprem yıkıntıları, tasarımın bazı bölümlerinde dönüştürülerek yeniden kullanılır. - Yerel taşlar dışındaki materyallerin çoğu ise, işlenmiş malzemeler olarak dışarıdan temin edilir.
	
	1. Tasarım, geleneksel ahşap yapma kurgularının, yeni materyal ve sistemlerle işlendiği bir yorumu yansıtır. Özellikle, ikincil ahşap cidar ve membran gölgelik, tasarımın yapma kurgusundaki baskın çağdaş yaklaşımlardandır. - Bu bağlamda ahşap çerçeveli ana strüktüre, betonarme temel, metal birleşim detayları ve asma germe sistemiyle oluşturulan membran gölgelik eklenerek yapı inşa edilir. (http-27) 2. Tasarımın, çerçeveli ana strüktürü dışındaki diğer materyal ve detayların açıkta bırakılması, yapma kurgusunun okunabilirliğini destekler. Ahşap dikme ve kirişlerden oluşan çerçeve strüktür, yüzeylerin kapalılığı için OSB levhalarla örtülür.
Yapmanın Eleştirisi	
	 Şekil 4.26.a. Pumanque Toplum Merkezi Planı (http-27)
Deneyimin Eleştirisi	1. Yerel ustaların yardımıyla desteklenen inşa süreci, yapma deneyiminin yere ve kültüre özgü olmasını sağlamanın yanı sıra; işlevsel olarak da toplum kültürüyle ilişki kurar. 2. Farklı işlevlere imkan sağlayabilecek iki ana sınıf biriminden oluşan mekansal kurguda, dış mekan aktivitelerinin teşvik edilmesi amacıyla düzenlenen gölgelikli alanlar baskındır. (http-27) 3. Biçimin özgünlüğü, farklı yapma kurgularının kendi bağlamıyla yorumlanmasından gelir.
	Bilginin E. Sonuc: Tasarımın çift cidarlı yapısının ve doğal fiziksel çevreyle etkileşiminin, ilkel kavrayışa referans olabilecek yaklaşımları barındırdığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, asma germe sistemler gibi çağdaş yapma tekniklerinin, tasarıma entegre edilerek yorumlanması, yapının güncelliğini yansıtmaktadır.
	

4.2.4. Afrika kıtası örnekleri

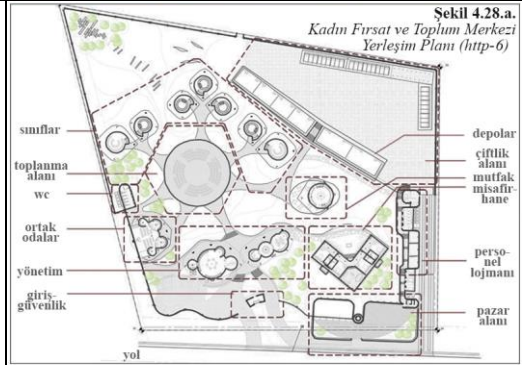
Tablo 4.27. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-11, Güney Afrika, CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi (http-10; http-6; http-28)

11. CBF KADIN SAĞLIĞI VE EĞİTİM MERKEZİ Yer: Ouagadougou, Burkina Faso Mimar: FARE Studio - Yıl: 2005-2007 Ek Bilgiler: Yerel bir sosyal toplum örgütüyle birlikte çalışılarak varlığa getirilen yapı kompleksi, kadınlar için bir sağlık ve eğitim merkezidir. (http-28)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Bölgede, yıl boyunca sıcak iklim koşulları baskındır. Özellikle kurak mevsimde, kum fırtınaları ve tozlu rüzgârlar hâkimdir. - Bu bağlamda, sıcaklık kontrolü, tasarımı şekillendiren öncelikli çevresel etkidir. - Sıcak rüzgârın etkilerini azaltmak, güneş ışığı ve aşırı ısınmaya karşı korunmak için uygun yönelim ve gölgelendirme çözümleri uygulanır. (http-28) - Yapısal öğeler ve parçalı hacimler arasındaki boşlukların kontrolü, doğal havalandırma sağlar. - Tasarımın kendi mikro iklimini düzenleme işlemi bitki örtüsüyle desteklenir. (http-28) 2. Sıkıştırılmış yerel tuğla kullanımı, doğal havalandırma ve ısı yalıtımını destekler. - Çağdaş materyallerden elde edilen eğimli üst örtü ise gölgelendirme sağlamanın yanı sıra, yağmur suyu toplama sisteminin bir parçasıdır. - Klima kullanımının en aza indirgenmesi (http-28), suyun geri dönüşümü ve yerel malzemenin tasarıma dâhil edilmesiyle sürdürülebilir bir yaklaşım gözlemlenir.
Yapmanın Eleştirisi	1. Tasarıma ait yapma kurguları, yerel alışkanlıkların gözlemine dayanır. (http-28) - Çelik, branda, fotovoltaik panel gibi çağdaş, teknolojik teknikler, yerel tekniklere entegre edilir. - İç ortam hijyeniyle birlikte toza, yağmura ve neme karşı korumayı amaçlayan, zeminden yükseltilmiş alt platform ise, yerel kültürde gözlemlenmeyen yeni bir pratik çözümdür. (http-28) 2. Tüm bu çözümler, materyal ve detayların açıkta bırakılması ile okunabilir bir yapıdadır.
Deneyimin Eleştirisi	1. Yapılı çevreyle uyumu, yerel tuğladan duvarların tasarımı eklemlenmesi, iklim ve yerle ilişkisinin yanı sıra, üstlendiği toplumsal görevle, fiziksel ve sosyal bağlama aitlik yansıtılır. 2. Yerleşim kurgusu, eğitim ve hizmet verilen mekânlar şeklinde işlevine göre ayrılmış iki ana parçadan oluşur. (http-28) 3. Bu parçalı biçimin özgünlüğü, denenerek kullanılan entegre malzeme ve tekniklerin yanı sıra, barındırdığı sosyal-kültürel mesajları işlev ve biçim açısından tasarıma dahil etmesinden gelir.
Bilginin E.	Sonuç: Tasarım tarafından kurak iklime, su ve elektrik enerjisi gibi temel kaynakların yoksunluğuna, yerel halkın sosyal ihtiyaçlarına karşı sunulan doğal, pratik, teknolojik, sosyal ve kültürel çözümler, yerel yapı uygulamalarına yenilikçi bir yaklaşım getirmektedir.

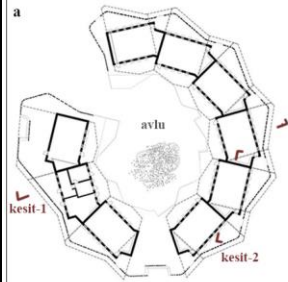
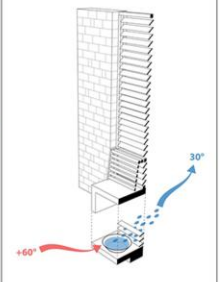
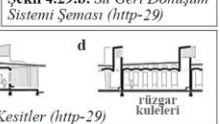

Tablo 4.28. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-12, Güney Afrika, Kadın Fırsat ve Toplum Merkezi (http-10; http-6)

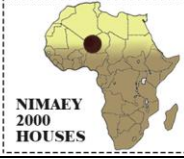
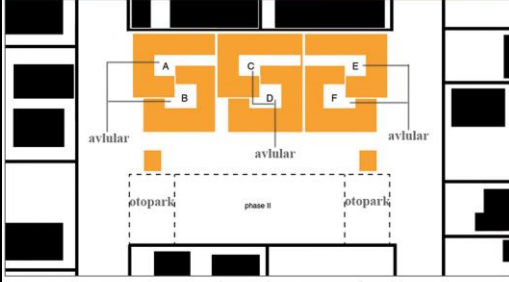
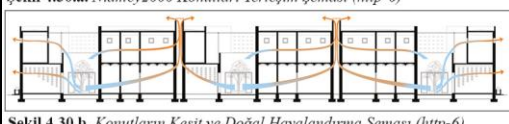
12. KADIN FIRSAT VE TOPLUM MERKEZİ	
Yer: Kayonza, Ruanda Mimar: Sharon Davis Design Yıl: 2013 Ek Bilgiler: Kadınlar için geçim, sosyalleşme ve toplanma imkânı sağlayan, sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde yapılmış küçük bir “köy” tasarımıdır. (http-6)	
Doğanın Kullanımının E.	1. Kümelenmiş dairesel birimlerden oluşan tasarım, yarı kırsal bir çevrede, verimli bir vadi üzerinde teraslanarak konumlanır. (http-6) - Tuğlaların delikli bir yüzey oluşturacak şekilde kurgulanmasıyla elde edilen dairesel kapalılık, pasif soğutma imkânı ve güneş kırıcı bir nitelik sağlar. (http-6) - Yağış, sıcaklık gibi iklim etkilerinden korunmak için, ikinci bir yüzey olarak eklenilen çelik üst örtü, doğal havalandırmayı destekler. 2. Duvarları oluşturan kil tuğlalar, gelecekteki kullanıcıları tarafından yerinde bulunan malzeme ve yerel tekniklerle elde edilir. (http-6) - Aynı zamanda tasarımda, su toplama sistemi, güneş pompaları, kompost tuvaletler ve solar sıcak su edinimi gibi birçok sürdürülebilir özellik de yerel kaynaklıdır. (Raxworthy, 2016, s.90)
Yapmanın Eleşt.	1. Yerel tuğla materyalin üretim ve kullanımı, çağdaş çelik strüktürle bir arada kurgulanır. - Özellikle, dairesel birimlerin yapma kurgusu, bölgenin tamamen kaybettiği eski geleneksel konutlardan referansla yorumlanır. (http-6) 2. Yapının yüzeylerini oluşturan tuğla-çelik malzemeler ve bir araya geliş detayları, üstleri örtülmeksizin açık bırakılarak okunur kılınır.
Deneyimin Eleştirisi	1. Tasarımda, yerel bir Ruanda köyü referans alınarak yorumlanır. Yere ve kültüre ait tasarım geleneği, mekânsal ve sosyal katmanlarla canlandırılır. (http-6) 2. Bir çiftlik olarak kurgulanan yerleşimde, ekim alanlarının yanı sıra hayvan ağılları ve bir pazar yeri bulunur. Bu bağlamda yapılar, kendi ürününü üretme, depolama, işleme ve pazarlama olanakları için özelleşir. (http-6) - Dairesel birimlerin boşluk ve büyüklüğü, kadınların zeminde oturma, el işlerini yapma ve sosyalleşmelerine imkân sağlar. (Raxworthy, 2016, s.88) 3. Tasarım ekibi, özellikle dairesel birimlerin formunu oluşturmak için Ruanda’nın yerel mimarisinden referans alır. (Raxworthy, 2016, s.88) Bu anlamda biçimin özgünlüğü ise, yerelin çağdaş yaklaşımlarla yorumlanmasından kaynaklanır.
Bilginin E.	Sonuç: Geleneksel Ruanda köyleri ve barınmalarına ait yerel kaynaklı bilgiler, tasarımın kendi çevresel ve kültürel bağlamında yorumlanmaktadır. Bunun sonucunda, ilkel kavrayışta olduğu gibi, yerin ve kültürün deneyimi, bu tasarımı oluşturan başlıca etmen olarak gözlemlenmektedir.

Tablo 4.29. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-13, Güney Afrika, Lycee Schorge Ortaokulu (http-10; http-6; http-29)

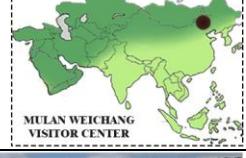
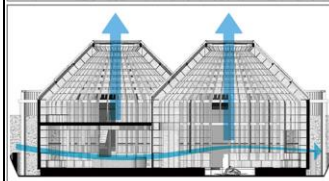
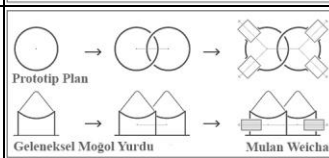
13. LYCEE SCHORGE ORTAOKULU Yer: Koudougou, Burkina Faso Mimar: Kéré Architecture - Yıl: 2016 Ek Bilgiler: Tasarım; öğrenciler, öğretim elemanları ve çevresindeki topluluk üyeleri için “katalizör” görevi gören bir ortaokul yapısıdır. (http-29)	
Doğanın Kullanımının E.	 1. Bir çeşit özerk “köy” kavrayışıyla ele alınan tasarımın radyal düzeni, kamuya açık alanlardan gizlilik sağlamanın yanı sıra, iç avluyu rüzgâr ve toz gibi çevre şartlarından korur. (http-29) - Hacimlerin etrafını saran, ikincil bir ahşap cephe de, rüzgârdan koruma sağlamakla birlikte, sıcak iklimde gölgelendirme işlevi görür.(http-29) - Hava akışını sağlayan rüzgâr kuleleri ile saçaklı ve dalgalı çatı düzeni ise, doğal havalandırma sağlayarak ortam sıcaklığını dengeler. (http-29) 2. Yapının inşasında yerel olarak topraktan çıkarılan laterit taşı, malzemenin sürdürülebilirliğine ek olarak, termal kütle özelliği sayesinde sıcaklık kontrolü sağlar. (http-29) - Tasarımın bütünlüğünü oluşturacak bir akışla elde edilen oturma birimleri, aynı zamanda suyun geri dönüşümü için kullanılan sistemin parçasıdır.
Yapmanın Eleştirisi	 1. Yerel laterit taşı, kesilip tuğla haline getirilerek duvarların inşasında tasarıma katılır. - Bir perde sistemi şeklinde davranan ikincil cidar ise yerel okaliptüs ağacından oluşturulur.(http-29) - Yerelden elde edilen materyallere; çelik, alçı, beton gibi çağdaş malzemelerden rüzgâr kuleleri, dalgalı çatı örtüsü ve tavan döşemesi eşlik eder. - Doğal havalandırma ve sıcaklık kontrolünün yanı sıra; dalgalı tavanda kullanılan beyaz renk, gün ışığını soğurup yayarak doğal aydınlatma da sağlar. (http-29) 2. Tüm bu malzemeler ve bir araya geliş detayları, içeriden ve dışarıdan açıkça okunabilir.
Deneyimin Eleştirisi	 1. Bağlamla kurulan ilişki; çevresindeki fiziksel dokuya uyumu, yerel teknik-iş gücünün tasarıma dâhil edilmesi ve işlevsel olarak toplum kültürüne sağladığı katkı üzerinden gözlemlenir. 2. Bir dizi derslik ve yönetim odasını barındıran dokuz modülden oluşan okulda, modüllerden biri de, öğrenciler için bir dış kliniği olarak işlev görür. (http-29) - Bir sosyalleşme alanı olan avluya ek olarak, dış ahşap cidarın oluşturduğu boşluk da, gayri resmi ikincil bir toplanma alanını tanımlar. (http-29) 3. Biçimin özgünlüğü, yerelden ve çevresel koşullardan edinilen bilgilerin, çağdaş yaklaşımlarla yorumlanmasından gelir.
Bilginin E.	 Sonuç: Tasarımın dairesel bir kapalılıkta ele alınması, özellikle sıcak iklimlerin ilkel yerleşim örneklerinde de incelenmiş bir kavrayıştır. - Böylece, ilkel düşünceyle güncel bir yaklaşımın, tasarım problemini çözmek amacıyla benzer bilgi ve edimlere ulaştığı gözlemlenmektedir.

Tablo 4.30. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-14, Kuzey Afrika, Niamey 2000 Konutları (<http-10>; <http-6>; <http-30>)

14. NIAMEY 2000 KONUTLARI	
Yer: Niamey, Nijer - Mimar: United4design Studio - Yıl: 2016 Ek Bilgiler: Bölgedeki, artan konut ihtiyacına yönelik olarak, yerel gereksinim ve kültürel geleneklere referansla, şehrin orta sınıf sakinleri için tasarlanan bir konut prototipidir. (http-30)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	 NIAMEY 2000 HOUSES
	1. Tasarım, kurak iklimin sonucu olarak çoğunlukla tek katlı konutlardan oluşan Niamey’de yeni bir model önerisidir. Büyüyen kent bağlamına karşılık, mevcut konut tipolojisine bir veya iki kat eklenerek, yoğunluğu artırmayı amaçlar. (http-31) - Aşırı kurak ve sıcak iklime karşı koruma için, yerel olarak toprak materyal ve pasif soğutma teknikleri kullanılır. (http-31) Bu bağlamda, bacalar ve avlulu düzenin sağladığı doğal havalandırma, iç ortamdaki sıcaklık etkilerini azaltır. 2. Toprak materyalin baskın olduğu Nijer’de, endüstriyel olarak üretilen malzemelerin çoğu dışarıdan ithal edildiği için, tasarımda mümkün olduğunca yerel malzeme kullanılır. (http-30) - Yerel olarak elde edilen düşük teknoloji toprak materyallerin yanı sıra, yerel metal işçileri tarafından geri dönüştürülerek üretilmiş yapısal profiller, pencere, kapı ve mobilyalar da kullanılır. (http-31)
	1. Tasarım yerel bağlamda desteklenmiş çağdaş bir çözüm bulmayı amaçlar. Yerel kaynaklar ve ekiplerle yapılan işbirlikleri, modern arketipleri başka yerlerden yeniden üretmeyerek, mimarının kendi kimliğini yansıtmayı sağlar. (http-31) 2. Toprak tuğla materyalle oluşturulan yüzeyler, toprak harçla sıvanır ve iç yüzeyler boyanır. Bu, iç ve dış ortamın farklı sıcaklık ve atmosfer etkileri için yapılmış olsa da, yapma yönteminin okunabilirliğini görece azaltmaktadır.
	1. Bölgenin geleneksel şehirlerinden referans alan tasarımda, kültürün bir yansıması olarak Mahremiyet, sağlanması gereken bir tasarım verisidir. (http-31) Bu durum iklimle birlikte, içe dönük kurgunun etmenlerinden biri olarak gözlemlenir. 2. Mekânsal kurgu da, karmaşık ve iç içe geçmiş geleneksel konutların organik düzenlerini referans alır. Buna ek olarak, sıcak iklimlerde sıkça karşılaşılan avlulu düzen, birden fazla kattan oluşan, altı birimli yeni konut yaklaşımına aktarılır. 3. Biçimin özgünlüğü, yerel ve kültürel bağlamın referans alındığı konutun, yeni teknik ve ihtiyaçlarla yorumlanmasıyla sağlanırken, bu özgünlüğün seviyesi tartışılabilir bir niteliktedir.
Yapmanın Eleşt.	
	 Şekil 4.30.a. Niamey2000 Konutları Yerleşim Şeması (http-6)
Deneyimin Eleştirisi	 Şekil 4.30.b. Konutların Kesit ve Doğal Havalandırma Şeması (http-6)
	Sonuç: Tasarım, yerel kaynaklı bilgilerle birlikte, ilkel kavrayışta gözlemlenen yaklaşımların, çok katlı bir konut yapısındaki çağdaş yorumudur. - Özellikle, kurak iklimde iç ortamın sıcaklığını dengelemek için önerilen toprak duvar ve çeperlerdeki küçük açıklıklar gibi doğal çözümler, benzer çevrelerdeki ilkel mimari kavrayışların yansımaları olarak gözlemlenebilir.
Bilginin Eleşt.	

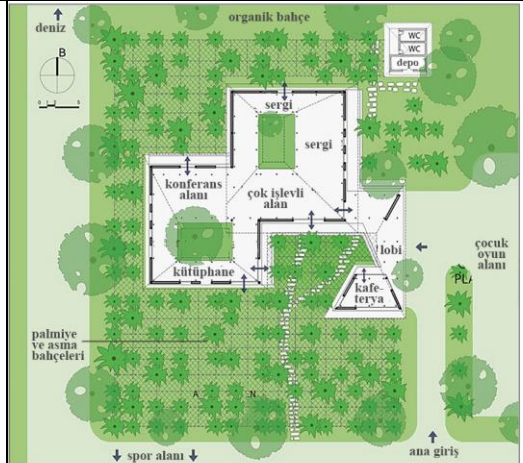
4.2.5. Asya kıtası örnekleri

Tablo 4.31. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-15, Batı-Orta Asya, Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi (<http-10>; <http-6>)

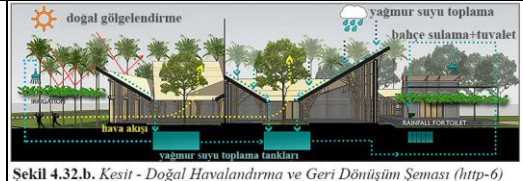
15. MULAN WEICHANG ZİYARETÇİ MERKEZİ Yer: Hebei, Çin - Yıl: 2017 Mimar: Huadu Architecture & Urban Design Group (HDD) Ek Bilgiler: İç Moğolistan'ın otlaklarına bağlanan bir bölgede, Asya yurt barınmalarının referans alınmasıyla tasarlanan sosyal bir ziyaretçi merkezidir. (http-6)		 MULAN WEICHANG VISITOR CENTER	
Doğanın Kullanımının E.	1. Asya kırsalında yerleşen tasarımın çevreyle ilişkisi, geleneksel yurt barınmasına referansla kurulur. Bu barınmaların dairesel kurgusu çevreyle uyumu destekler. - Yurt barınmalarındaki örgü ve bağlama mantığı, yapının dış cidarında, açık alandan direkt alınan güneş ışığını önlemek amacıyla ahşap çerçeveli bir "gölgelek" (http-6) olarak yorumlanır. 2. Referansı yerel mimariden alınan tasarımda, sürdürülebilir bir süreç için, taş ve ahşap materyal yerelden alınarak işlenir ve kullanılır. (http-6)		
Yapmanın Eleştirisi	1. Tasarıma ait yapma kurgusu, üç cidarda okunur. Ana strüktür çelik çerçeveden oluşarak, düşük enerjili cam panellerden ikincil bir cidarla birleştirilir. En dış çeper ise ahşap çerçeveli bir gölgelektir. (http-6) Özellikle bu cidar, yurt barınmasından alınan yapısal bir öğenin, çağdaş sistemlere eklemlendiği karma bir düzeni vurgular. - Asya yurt barınmalarının göçebe yapı kültüründeki montaj kavrayışı, yapının prefabrik olarak yerinde birleştirilmesi (http-6) şeklinde yansır. 2. Yapısal okunurluk, özellikle yerel kaynaklı materyallerin ve geleneksel tekniklerin harmanlandığı detaylarda daha açık bir şekilde gözlemlenir.		
Deneyimin Eleştirisi	1. Fiziksel ve kültürel bağlamla ilişkisinin, geleneksel bir yapıdan alınan referanslarla kurulması, tasarımı yere ve kültüre özgü kılar. 2. Mekânsal kurgu da, yurt düzeninin yeniden ele alınışıyla belirlenir. İki büyük dairesel boşluğun birbirine geçmesiyle oluşturulan ana mekânlar, kütüphane olarak hizmet verir. (http-6) - Ana mekânlardan biri, yurt yapısından farklı olarak ikinci bir katla bölünerek işlev kazanır. - İki dairenin dışarıya doğru genişletilmiş kısımları, yarı kamusal alanlar olarak, yurt kurgularının modern bağlamda yorumlanmasıdır. (http-6) - Açık mutfak alanı olarak tasarlanan bölüm, kültüre referans veren bir ortak alan yaratır. (http-6) 3. Tasarımın biçimi, yurt barınması birimlerinin çoğaltılıp genişletilerek yorumlanmasıyla geleneksel yapıdan farklılaşsa da, biçimsel bilginin aktarımındaki özgünlük tartışılabilir niteliktedir.	 Şekil 4.31.a. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi Planı (http-6) Şekil 4.31.b. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi Kesit - Doğal Havalandırma Şeması (http-6)	
Bilginin E.	Sonuç: Tasarım; Asya yurt barınmalarının çevreyle etkileşim, geçicilik, yerel kaynakların kullanımı, biçim, yer ve kültürün deneyimlenmesi gibi bir takım bilgilerinin, güncel mimarlık ortamındaki yorumu olarak değerlendirilmektedir.	 Prototip Plan Geleneksel Moğol Yurdu Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi Şekil 4.31.c. Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi - Geleneksel Yurt Çadırı Biçimsel Referans Şeması (http-6)	

Tablo 4.32. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-16, Güney Asya, Cam Thanh Toplum Merkezi
(http-10; http-6)

16. CAM THANH TOPLUM MERKEZİ Yer: Hoi An, Vietnam - Mimar: 1+1>2 Architects - Yıl: 2015 Ek Bilgiler: Tasarım; antik yerleri, deniz kıyısı, ormanlık alanları ve küçük yerleşmeleriyle tanımlanan Cam Thanh bölgesinde, bir sosyal topluluk evidir. (Chiang, 2015, s.92-99)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. İklim değişikliğinden etkilenen bölgede yoğun rüzgâr ve yağmur fırtınaları, doğayla kurulan etkileşimde baskın öğedir. (Chiang, 2015, s.92-99) - Bu bağlamda, tasarımın avlulardan oluşan açık ve parçalı kurgusu rüzgârın akışına izin verirken, sıcak iklimin olumsuz etkilerini azaltır. - Çift katmanlı kurgulanan yüzeyler, yüksek tavan ve açıklıkların kontrolüyle doğal ışık ve havalandırma sağlanır. (Chiang, 2015, s.92-99) - Ekili avlular ve yapı çevresindeki bahçelendirme de güneş ışınlarının azaltılmasına yardımcı olan bir gölgelik oluşturur. (Chiang, 2015, s.92-99) 2. Tasarımda yerel kaynak ve malzemelerin kullanımı, iklim etkilerini kontrol etmenin yanı sıra sürdürülebilir bir yaklaşıma imkân tanır. - Yağmur suyunun bahçe sulamada ve tuvaletlerde yeniden kullanılmak üzere toplanması (Chiang, 2015, s.92-99), suyun sürdürülebilirliğini sağlar.
Yapmanın Eleşt.	1. Tasarımda ağırlıklı olarak geleneksel yapım yöntemleri kullanılır. Çift katmanlı duvarlar, güneşte kurutulmuş kerpiç tuğlalardan oluşturulurken (Chiang, 2015, s.92-99), zemin, beton malzemenin geleneksele eklenmiş bir parçasıdır. - Palmiye yapraklarıyla örtülü büyük ve ters eğimli çatıyı ise, yerel kaynaklı ahşap sütunlar ve bambu çerçeveler taşır. (Chiang, 2015, s.92-99) 2. Yapmaya ait tüm bu teknik ve detaylar, yapının iç ve dış ortamında açıkça okunur.
Deneyimin Eleştirisi	1. Tasarımın, bölgedeki antik evlerin geleneksel avlularına ve kırsal alanın bahçe fikrine referansı (Chiang, 2015, s.92-99), yere ve kültüre özgü olma durumunu güçlendirir. 2. Tasarım, mekânların akıcılığı üzerinden kurgulanır. İç ve dış alanları birbirine bağlayan üç ana birimin açık mekânsal tasarımında sınırlar bulanıklaşır. (Chiang, 2015, s.92-99) - İşlevsel olarak kurgu; sergiler, eğitimler ve çeşitli etkinlikler gibi farklı deneyimlere imkân verecek şekilde esneklik. Bununla birlikte bir oyun alanı, organik sebze çiftliği, palmiye bahçesi ve spor alanı bulunur. (Chiang, 2015, s.92-99) 3. Biçimin özgünlüğü, çevreden ve yerel kaynaklardan edinilen bilgilerin, çağdaş kurgularla yorumu sonucu elde edilir.
Bilginin E.	Sonuç: Yere ve kültüre referans veren tasarımda, ilkel kavrayışın bilgisine ulaşılabilmektedir. - İklimle karşı getirilen bir çözüm olan yerel avlu geleneğinin; açıklık, boşluk ve yüzeylerle yeniden ele alınarak üretimi, öze ve techneye ait bilginin çağdaş bir yorumu olarak değerlendirilmektedir.

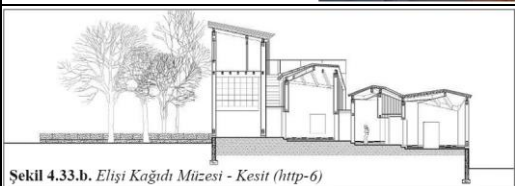

Şekil 4.32.a. Cam Thanh Toplum Merkezi Yerleşim Planı (http-6)

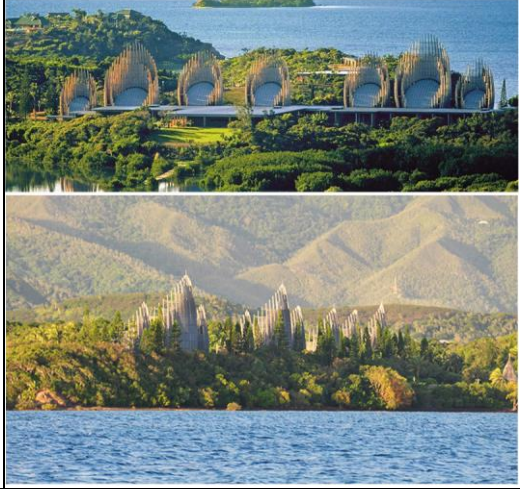
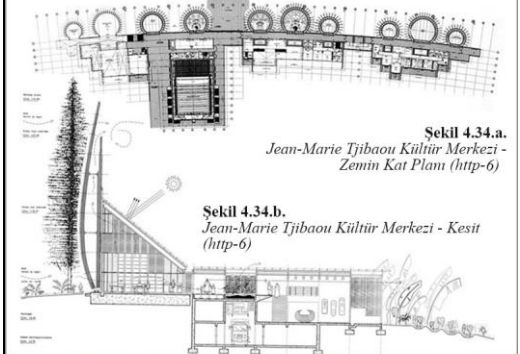
Şekil 4.32.b. Kesit - Doğal Havalandırma ve Geri Dönüşüm Şeması (http-6)

Tablo 4.33. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-17, Güney Asya, Elişi Kâğıdı Müzesi (http-10; http-6; http-32)

	17. ELİŞİ KAĞIDI MÜZESİ Yer: Yunnan, Çin - Yıl: 2010 Mimar: Trace Architecture Office Ek Bilgiler: Çin'in güneybatı bölgesinde, kâğıt el sanatları geleneğine referans veren, mikro köy olarak tasarlanmış bir müze yapısıdır. (http-32)	
Doğanın Kullanımının Eleştirisi	1. Tasarım, çevresel koşullara uyum sağlayacak şekilde parçalı birimlerden oluşarak kümelenir. - Birimlerin boşluklu kurgusu doğal havalandırmaya imkân tanırken, görsel olarak çevreyle kurulan iletişimi güçlendirir. - İç ortamın doğal havalandırması, ahşap duvarların oturduğu gözenekli taş kaideden sağlanır. Ahşap yüzeylerdeki açıklıklar ise, doğal ortamları görsel ilişki amaçlı kurgulanır. (http-6) - Geleneksel el işi kâğıt materyal, sergi alanında doğal ışık kontrolünü sağlamak amacıyla, iç yüzeylerde tasarıma katılarak iç ortam atmosferini destekler. (http-6) 2. Yapıda sırasıyla, dış cephe, çatı, iç cephe ve zemin kaplamalarında ahşap, bambu, el işi kâğıt ve volkan taşı gibi yerel malzemeler kullanılarak (http-32), malzemenin sürdürülebilirliği sağlanır.	
Yapmanın Eleştirisi	1. Yerel kaynaklı malzeme, teknik ve iş gücü kullanımı ön plandadır. Çivisiz, geçme bağlantılı geleneksel ahşap yapısal sistemi, modern detay ve kurgularla birleştirilir. (http-32) 2. Dış çeperde yüzey, kiriş seviyesinin altında bırakılır ve köşelerdeki sütunların bir kısmı gösterilir. Buna ek olarak, iç ortamdaki açık çatı yapısı ve çeperlerdeki taş kaide detayları, yapma kurgusunun duvarlarla değil kolon-kiriş sistemiyle desteklendiğini okutur. (http-6)	
Deneyimin Eleştirisi	1. Yerel kaynakların kullanımının yanı sıra geleneksel kâğıt el işçiliğinin mekansal ve yapısal olarak tasarıma entegre edilmesi, tasarımı yere ve kültüre özgü kılar. - Yapı ölçeği olarak bölgedeki yerleşimle uyumu, yalnızca doğal çevreyle değil yapı çevreyle de ilişki kurmasını sağlar. Bu bağlamda, kullanılan doğal malzemelerin zaman içerisinde yıpranarak dış ortam atmosferine daha uyumlu bir hale gelmesi öngörülür. (http-32) 2. Kâğıt yapımının tarihini, tekniğini ve ürününü sergilemek için bu müze; bu kültüre özgü sergi alanı, kitapçı, çalışma alanı, sanatçı ve ziyaretçiler için misafir odalarından oluşur. (http-6) 3. Biçimin özgünlüğü, yapı ve doğal fiziksel çevreyle birlikte kültüre ait öğelerin, çağdaş kurgularla yorumlanmasından beslenir.	
Bilginin E.	Sonuç: Geleneksel kâğıt el sanatına ve fiziksel çevreye verilen referansla oluşturulan tasarımda, yere ve kültüre ait olguların mekânsal ve yapısal kurgulara yansımaları, ilkel kavrayışın bu olguları ele alışına yakın bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.	

4.2.6. Okyanusya kıtası örnekleri

Tablo 4.34. Güncel Tasarım Yaklaşımları Örnek Föyü-18, Okyanusya, Jean-Marie Tjibaou Kültür Merkezi (<http-10>; <http-6>; <http-33>)

18. JEAN-MARIE TJIBAOU KÜLTÜR MERKEZİ Yer: Noumea, Yeni Kaledonya Mimar: Renzo Piano - Yıl: 1998 Ek Bilgiler: Yerli Kanak halk kültüründen referansla tasarlanmış bir kültür merkezidir. (http-33)	
Doğanın Kullanımının Eleşt.	 1. Üç tarafı suyla çevrili Tina Yarımadası üzerinde yer alan tasarımın (http-33), baskın doğal çevresel bağlamıyla ilişkisi, bölgedeki yoğun rüzgârlara bağlı olarak kurulur. - Yapılar, mekanik havalandırma ihtiyacını ortadan kaldıran, yüksek verimli pasif havalandırma sistemine sahiptir. Özellikle, çift katmanlı yüzeyi, hava dolaşımına imkân tanır. (http-33) - Yüzeylerdeki açıklıklar, hâkim rüzgârlar ve denizden gelen muson rüzgârlarından yararlanılacak şekilde kurgulanır. Bununla birlikte, hava akımı, rüzgârın hızına ve şiddetine göre açılıp kapanabilen panjurlar tarafından düzenlenir. (http-33) 2. Tasarımda, geleneksel ahşap ve taş kullanımı (http-33), malzeme ve kültürün sürdürülebilirliğini destekleyen doğal çevresel etmenlerdendir.
Yapmanın Eleştirisi	 1. Tasarım, geleneksel Kanak yapılarına referans veren kavisli bir formda inşa edilir. Ancak, geleneksel sistemde olduğu gibi bitkisel liflerden dokuma tekniğiyle değil, ahşap birimlerden elde edilir. Böylece, modern teknolojiden faydalanan geleneksel yüzeyler oluşturulur. (http-33) - Bu bağlamda, Kanak halkının inşaat yeteneğiyle birlikte, geleneksel ahşap ve taşın yanı sıra; cam, alüminyum, çelik ve ışık teknolojileri gibi modern malzemeler kullanılır. (http-33) 2. Yapısal strüktürün açıklığı, materyaller ve birleşim detaylarında okunarak yer, zaman ve atmosfer olgularını güçlendirir.
Deneyimin Eleştirisi	 1. Kanak kültürü gelişiminin anlaşılması, tasarımda en kritik noktadır. Fiziksel ve kültürel bağlamla kurulan ilişkinin yanı sıra, yerel halkla yakın çalışma ilişkileri içerisinde olma durumu (http-33), tasarımı yere ve kültüre özgü hale getirir. 2. Her biri patikalarla birbirine bağlanmış, farklı boyutlarda 10 birimden oluşan tasarım (http-33), işlevine bağlı olarak farklılaşan çeşitli eylemlere imkân sağlayacak fonksiyonlara sahiptir. 3. Geleneksel Kanak yapılarının formunu direkt olarak aktarmak yerine, tasarlama ve yapmanın bilgisinin yorumlanması biçimi özgün kılar.
Bilginin E.	Sonuç: Tasarımda, geleneksel Kanak toplum ve yapı kültürü, çağdaş öğelerle bir arada yorumlanmaktadır. Böylece, techne ile üretilen düzenlerde yapmanın doğasında kendiliğinden var olan kavrayışlar, zamanın teknolojik imkânlarıyla bir arada değerlendirilmektedir.

4.2.7. İlkel kavrayışın güncel tasarım yaklaşımlarına yansımalarının değerlendirilmesi

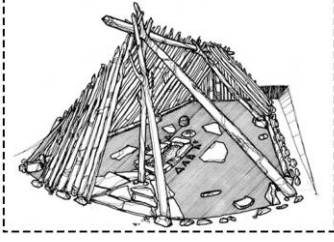
Bir önceki bölümde incelenen tasarım yaklaşımları, Heidegger'in eleştirileri doğrultusunda, ilkelin bilgisine referans olabilecek olumlu nitelikleriyle değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ele alınan güncel yapı örneklerinde, ilkel düzenlerin bilgi ve deneyimlerinden çıkarılan kavrayışların yansımaları okunabilmektedir. Bölgesel ve kültürel değişkenlere bağlı olarak kıtalar ölçeğinde gruplandırılan ilkel ve güncel yaklaşımlar, bu bölümde bir arada değerlendirilmektedir. Böylece, ilkelden edinilen kavrayışların güncel yapılara yansımaları üzerinden bir ilişki kurulmaya çalışılmaktadır.¹⁵

Tablo 4.35. Değerlendirme Föyü-1, Arktik Bölge Örnekleri (Guidoni, 1975, s.37; Hall, 1865, s.268; [http-6](http://6); [http-26](http://26))

	İLKELE DÜZENLER	GÜNCEL YAKLAŞIMLAR
ARKTİK BÖLGE	LAPPS/SAMI TOPLULUKLARI 	WINNIPEG KAYAK PİSTİ BARINAKLARI
	INUIT ESKİMOLARI 	THE ICE BALLS-BUZ TOPU SİĞİNAKLARI
	- Avrupa ve Amerika'daki Arktik ve Yarı Arktik bölgelerin soğuk iklim koşullarına bağlı çevresel ve sosyal bağlamında, Lapps/Sami toplulukları ve Inuit Eskimolarının ilkel barınmalarına ait bilgi ve deneyimlerin yansımaları, güncel yaklaşımlar üzerinden değerlendirilmektedir. - <u>Buz Topu Sığınakları</u>ndan oluşan buz köyü tasarımında, ilkel iglo barınmalarının biçimlerini oluşturan soğuk iklim etkisi ve yapısal kapalılık ihtiyacı, çağdaş püskürtme teknolojisi kullanılarak ilkel kavrayışa ait bilgilerle yorumlanmaktadır. - <u>Winnipeg Kayak Pisti Barınak</u> birimlerinin bir araya gelişlerinde ve biçiminin oluşumunda, rüzgara bağlı çevresel koşulların ve yapma eyleminin çağdaş materyallerle deneyiminin etkisi baskın özelliklerdir. Bu yaklaşımlar, ilkel kavrayışın güncel bir yorumu olarak ele alınmaktadır.	

¹⁵ İlkel düzenler ve güncel tasarım yaklaşımları arasında kurulan bu ilişkide, ilkel yapıya direkt olarak referans veren örnekler olduğu gibi, referansını ilkelden almadan tasarlanan yapı örnekleri de ele alınmıştır. İlkelin bir kavrayış olarak değerlendirilmesi fikri doğrultusunda, tasarım konseptlerinin ilkel bir yapıya referansla ortaya çıkmış olması niteliği, örneklerin seçimi ve incelenmesinde aranmamıştır.

Tablo 4.36. Değerlendirme Föyü-2, Avrupa Kitası Örnekleri (http-23; http-6; http-34)

İLKEK DÜZENLER		GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	
AVRUPA KITASI	LEPENSKI VIR YERLEŞİMİ	N099 SAMAN TİYATROSU	TIMEBOX SERGİ BİRİMLERİ
			
	- Avrupa Kıtası iklimi ve kültürel bağlamında incelenen Lepenski Vir yerleşiminin ardındaki ilkel mimari kavrayışların yansımaları, çağdaş tiyatro ve sergi içerikleriyle değerlendirilmektedir. - <u>No99 Saman Tiyatrosu</u>, sürdürülebilir bir materyal olan “saman” malzemenin kullanımı, yapma eyleminin okunabilirliği, eğimli topografyayla ilişkisi, geçicilik prensibine uygun yapısı ve mekân kurgusunun sosyal gereklilikleri karşılayan atmosferiyle, ilkel kavrayışın çağdaş yaklaşımlarla yorumunu sergilemektedir. - <u>Timebox Sergi Birimleri</u> tasarımında, tarihsel bağlamdan ve yapı kültüründen alınan referanslarla yerel teknik, iş gücü, bilgi ve deneyimlerin kullanımı gibi karakteristik özellikler ilkel kavrayışla ilişkilendirilen baskın yaklaşımlardır.		

Tablo 4.37. Değerlendirme Föyü-3, Asya Kitası Örnekleri (Hertzberger, 2000, s.123; http-21; http-6)

İLKEK DÜZENLER

GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

ASYA YURT BARINMALARI

MULAN WEICHANG ZİYARETÇİ MERKEZİ

NIAS ADA HALKLARI

CAM THANH TOPLUM MER.

ÇİN ELİŞİ KAĞIDI MÜZESİ

- Mulan Weichang Ziyaretçi Merkezi, Orta Asya yurt barınmalarının çevreyle etkileşim, yerel kaynakların kullanımı, biçim, yer ve kültürün deneyimlenmesi gibi bir takım bilgilerinin, güncel mimarlık ortamındaki yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, tasarımın biçimi yurt barınmalarının mekânsal olarak çoğaltılıp genişletilmesiyle geleneksel yapıdan farklılaşsa da, biçimsel bilginin aktarımındaki özgünlüğün tartışılabilir nitelikte olduğu düşünülmektedir.

- Cam Thanh Toplum Merkezinin yere ve kültüre referans veren tasarımında, ilkel Nias Ada Toplulukları barınmalarıyla benzeşen tasarlama ve yapmaya dair yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Özellikle, Güney Asya iklimine karşı getirilen bir çözüm olan yerel avlu geleneğinin; açıklık, boşluk ve yüzeylerle yeniden ele alınarak üretimi, öze ve techneye ait bilginin çağdaş bir yorumu olarak değerlendirilmektedir.

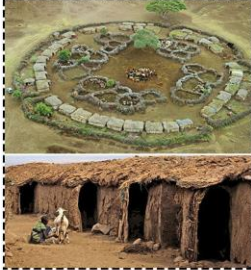
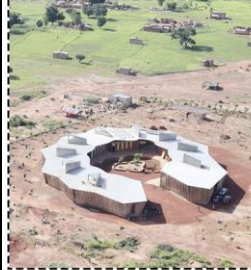
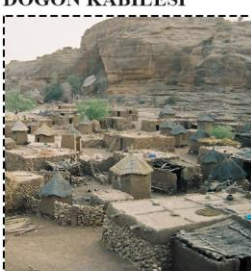
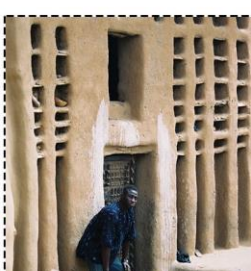
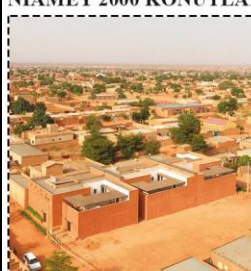
- Çin'deki Eliši Kâğıdı Müzesi, geleneksel kâğıt el sanatına ve fiziksel çevreye verilen referansla oluşturulmaktadır. Yere ve kültüre ait olguların mekânsal ve yapısal kurgulara yansıması, ilkel kavrayışın bu olguları ele alışına yakın bir yaklaşımdır.

ASYA KITASİ

Tablo 4.38. Değerlendirme Föyü-4, Amerika Kitası Örnekleri (Jarzombek, 2013, s.169, s.442; <http-12>; <http-6>)

AMERİKA KITASI	İLKEL DÜZENLER	GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	
	HAIDA TOPLULUKLARI 	MASON LANE ÇİFTLİĞİ 	BRUMA ŞARAPHANESİ
	PLAINS INDIANS 	GRAHAM İZCİ KAMPI 	YEREL PUEBLA KONUTU
	YANOMAMI KABİLESİ 	CHUQUIBAMBILLA OKULU 	PUMANQUE TOPLUM MERKEZİ
	- Güncel tasarım yaklaşımları, Kuzey ve Güney Amerika'nın kendine özgü coğrafik ve kültürel bağlamında yer edinmiş ilkel kavrayışa ait bazı bilgi ve deneyimlerin yansıdığı örnekler olarak değerlendirilmektedir.		
	- <u>Mason Lane Çiftliği</u> tasarımında, Kuzey Amerika iklim koşullarına karşı ilkel kavrayışın pasif sürdürülebilir çözümleriyle, düşük teknoloji mekanik sistemlerin bir arada kullanıldığı bir yaklaşım ön plandadır. Çiftlik yapısı, ilkelin çevresel bağlama ve ihtiyaçlara yönelik bilgisinin farklı işlev ve tekniklerle yorumlanması olarak incelenmektedir.		
	- <u>Graham Kampı</u> barınma yapıları, özellikle ilkel Kızılderili çadırının yapma mantığının gözlemlenebildiği bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Tasarım kendi fiziksel ve sosyal çevresinde, yeni çağdaş materyal ve tekniklerle, bu yapma mantığının bir yorumu olarak ele alınmaktadır.		
	- Değişen iklim ve işlevsel gerekliliklere bağlı olarak çevreyle kurulan etkileşim, yapma mantığı, detayların okunabilirliği ve tüm bunların iç ve dış ortam atmosferine yansımaları, <u>Bruma Şaraphanesi</u> tasarımının ilkel kavrayışa yakın baskın öğeleridir.		
	- <u>Yerel Puebla Konutu</u>, çevreden elde edilen imkânlarla düşük maliyetli bir şekilde üretim ve geleneklerin deneyimlenerek tasarımın oluşturulması gibi özellikleriyle ilkel 'barınma' yapılarının çağdaş yaklaşımdaki bir yorumunu sergilemektedir.		
	- <u>Pumanque Toplum Merkezi</u> ve <u>Chuquibambilla Okulu</u> tasarımlarında ise, Yanomami yerlilerinde olduğu gibi, avlu ve büyük saçakların kullanımı, ilkelin bilgisinin yansımaları olarak tasarımın öne çıkan parçalarıdır. Güney Amerika'nın sıcak iklimi için deneyimlenmiş bir çözüm olan avlu ve saçak, asma germe sistemler gibi çağdaş yapma teknikleriyle ele alınmaktadır.		

Tablo 4.39. Değerlendirme Föyü-5, Afrika Kıtası Örnekleri (Jarzombek, 2013, s.466; [http-6](#); [http-14](#); [http-16](#); [http-17](#); [http-18](#); [http-19](#))

AFRİKA KİTASI	İLKEL DÜZENLER		GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	
	MAASAI MARA K.	GURUNSI KABİLESİ	LYCEE SCHORGE ORTAOKULU	
				
	ZULU KABİLESİ	BAMİLEKE K.	KADIN TOPLUM MER.	CBF SAĞLIK MERKEZİ
				
	DOGON KABİLESİ		NIAMEY 2000 KONUTLARI	
				
- Afrika Kıtasının sıcak ve kurak iklimine dayalı, kendine özgü çevresel ve kültürel bağlamında incelenen Maasai Mara, Gurunsi, Zulu, Bamileke ve Dogon ilkel kabilelerinden çıkarılacak tasarım kavrayışları bulunmaktadır. Baskın olarak gözlemlenen kavrayışların güncel yaklaşımlara yansımaları okul, sosyal merkezler ve konut yapısı gibi farklı kapsamlarda değerlendirilmektedir. - <u>Lycee Schorge Ortaokulu</u> tasarımında, Maasai Mara, Gurunsi ve Zulu kabilelerinde olduğu gibi, yerleşim dairesel bir kapalılıkta ele alınmaktadır. Tasarım bu baskın karakteristiği, fiziksel çevre koşullarına karşı, ilkel düşünceyle güncel bir yaklaşımın benzer bilgi ve edimlere ulaştığının bir göstergesidir. - <u>Kadın Fırsat ve Toplum Merkezi</u> tasarımında, geleneksel Ruanda köyleri ve barınmalarına ait yerel kaynaklı bilgilerin, kendi bağlamına göre yorumlandığı bir yaklaşım sergilenmektedir. Bu da, ilkel düzenlerdeki yer ve kültürün deneyimi kavrayışının yansıması olarak ele alınmaktadır. - <u>CBF Kadın Sağlığı ve Eğitim Merkezi</u> tasarımında, kurak iklime, su ve elektrik enerjisi gibi temel kaynakların yoksunluğuna, yerel halkın sosyal ihtiyaçlarına karşı sunulan doğal, pratik, teknolojik ve kültürel çözümlerin, yerel yapı uygulamalarına yenilikçi bir yaklaşım getirdiği gözlemlenmektedir. - <u>Niamey2000 Konutları</u>, yerel kaynaklı bilgilerle birlikte, özellikle ilkel Dogon yerleşim ve barınmalarında gözlemlenen yaklaşımların, çok katlı bir konut yapısındaki çağdaş yorumu olarak değerlendirilmektedir. Tasarıma yön veren başlıca faktör olan kurak iklimde, iç ortam sıcaklığının dengelenmesi için önerilen doğal çözümler, benzer çevrelerdeki ilkel mimari kavrayışlarda olduğu gibi ele alınmaktadır.				

Tablo 4.40. Değerlendirme Föyü-6, Okyanusya Kitası Örnekleri (<http-22>; <http-6>; <http-33>)

	İLKEİ DÜZENLER	GÜNCEL YAKLAŞIMLAR
OKYANUSYA KİTASI	MAILU TOPLULUKLARI 	JEAN-MARIE TJİBAOU KÜLTÜR MERKEZİ
	- Jean Marie Tjibao Kültür Merkezi tasarımında, geleneksel toplum ve yapı kültürü, çağdaş öğelerle bir arada yorumlanmaktadır. Fiziksel ve sosyal bağlamdan, yerel teknik ve deneyimlerden elde edilen bilgilerin kullanımı, yere ve kültüre ait olma durumu ve tasarlama-yapma mantığının okunabilirliği gibi özellikler ilkel kavrayışın yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Böylece, techne ile üretilen düzenlerde yapmanın doğasında kendiliğinden var olan kavrayışlar, zamanın teknolojik imkanlarıyla entegre edilerek tasarım ortaya çıkarılmaktadır.	

İlkel kavrayışın güncel tasarım yaklaşımlarına yansımaları değerlendirildiğinde; tıpkı ilkel barınma ve yerleşimlerde olduğu gibi farklı yer, iklim, coğrafya, kültür ve mekânsal içeriklere bağlı özelliklerin tasarıma etkileri yapılar üzerinden açıkça okunmaktadır. Yerleşim, yönlenme, iklime uygunluk gibi çevresel tasarım kriterlerinin dikkate alınmasının yanı sıra, sürdürülebilir doğal materyal ve yerel tekniklerin kullanımı ilkel düzenlerde de gözlemlenen baskın kavrayışlardır. Buna ek olarak, gündelik hayat pratikleri, ihtiyaçlar ve işlevsel gereklilikler dâhilinde, tasarımların yere ve kültüre ait olma durumları da ilkelin bilgisinin yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Bunlarla birlikte, ele alınan tasarımlara eklenen yeni içerikler, yapma teknikleri ve materyallerle, yapıların güncelliği ve özellikle biçimsel özgünlüklerinin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Sonuçta, ilkelin yalnızca biçim olarak aktarımı değil, tasarıma ait bir kavrayış olarak yeni kurgular, teknolojiler ve imkânlarla yorumlanması söz konusu hale gelmektedir. Böylece, tüm bu değerlendirmelerle, ilkel barınma ve yerleşimlerden çıkarılan tasarlama ve yapmaya dair kavrayışların, güncel mimari yapılara yansıyabilecek ve referans olabilecek bilgileri içerdiği düşüncesine ulaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Günümüzde mimari yapıya ve yerleşimlere ait ihtiyaçlar, içerikler ve yapma yöntemleri yeni gelişen teknolojilerle birlikte farklılıklar göstermektedir. Toplum yapısı ve yaşama düzenindeki sosyal, kültürel, ekonomik, politik, teknolojik birçok değişiklik de bu durumu desteklemektedir. Tasarım sürecini etkileyerek mimari yapıyı varlığa getiren parametreler, zaman içerisinde farklılaşmakta, kapsamaları değişmekte ve nicelik olarak artış göstermektedir. Bu süreç içerisinde mimari yapı, kökenindeki ilk örnekler olarak incelenen ilkel mimari düzenlerdeki tasarlama ve yapmaya dair özünü kaybetmektedir.

Özellikle kartezyen düşünce temelli modernleşme hareketleri, sanayi devrimi ve üretimde endüstrileşme ile birlikte, matematiksel ve sistematik işleyişler her alanda etkisini göstermeye başlamaktadır. Teknik odaklı teknoloji ile özünde anlam arayışında olan bilim arasındaki sınırlar yok olmakta ve mimarlık gibi tasarıma dayalı üretimlerde özden ve anlamdan uzaklaşan bir değişim süreci gözlemlenmektedir. Mimari yapım yöntemlerinin sistemleşmiş seri üretim biçimleri çerçevesinde ele alınması, ilkel düzenlerdeki techne ile üretime ait kavrayışlardan uzaklaşılmasına sebep olmaktadır.

Bununla birlikte, toplumda küreselleşme ve tüketim kültürü etkilerinin zaman içerisinde artmasıyla, yere ve kültüre ait özgün bilgi ve deneyimlerin mimari yapıda varlık bulmasının üzeri örtülmeye başlanmaktadır. İçerisinde bulunduğumuz çağda, mimari tasarımların fiziksel ve sosyal bağlamdan uzaklaşarak yüzeysel yaklaşımlarla ortaya çıkarılması, yeni gelişen teknolojiler ve değişen toplumsal yaşamın etkileri doğrultusunda giderek yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla tektipleşmiş, standart düzenlerin sistematik tekrarı şeklinde ele alınan yapılar ve bir örnek üzerinden aynılaşılarak yere, kültüre ve mimari yapma edimine yabancılaşan bir mimarlık pratiği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın kavramsal bölümünde üretim yolu teknoloji olarak tanımlanmış olan günümüz mimarlık disiplinindeki bu değişimin nedeni, Heidegger'in deyimiyle teknolojinin özünün "sınırlayıcı ve meydan okuyan anlamında bir çerçeveleme" kavrayışına dönüşmesi olarak ele alınmaktadır. Teknolojinin kendi ilkelerini buyuran bir çerçevede ilerlemesi, mimaride ilkel düzenlerdeki yaklaşımların teknolojik yöntemlerle yeniden üretilmeye çalışılmasına neden olmaktadır.

Böylece mimari yapılar inşa edilirken, ilkel düzenlerden çıkarılan doğal sürdürülebilir yaklaşımlar, materyal kullanımına ve yapma eylemine ait kavrayışlar, ihtiyaçlara ve toplum kültürüne bağlı mekânsal deneyimler yerini teknolojik yöntemlere bırakmaktadır. Teknolojiye dayalı tasarlama ve yapma yöntemleriyle inşa edilen yapılar ise, çevreyi ve kullanıcıyı olumsuz anlamda etkilemektedir.

Özellikle son yıllarda doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve gündelik yaşamla birlikte mimari tasarım alanında da teknoloji odaklı içeriklerin kullanımının artışıyla, ekolojik mimarlık gibi yaklaşımlar yeniden ön plana çıkmaktadır. İlkel düzenlerde yerleşim, yönlenme, mekânsal kurgular, yerel malzeme ve deneyimlerden yararlanılması gibi mimari tasarımda ekolojiye ve sürdürülebilirliğe dair kendiliğinden var olan kavrayışlar göz ardı edilmektedir. Böylelikle, aslında teknolojiye ihtiyaç duyulmadan sağlanabilen sürdürülebilir mimari çözümler, doğal olmayan teknolojik materyal ve yöntemlerle elde edilmeye çalışılarak doğaya daha fazla zarar verebilmektedir.

Bu bağlamda, günümüzde özellikle yansıtıcı yüzeyler gibi yeni materyal ve yapma tekniklerinin, çok büyük ölçekli yapılarda aşırı miktarlarda kullanımı, çevreyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Doğal olmayan bu materyallerin çevresel etkisinin yanı sıra, mimari yapma eyleminin ve fiziksel karakterin okunurluğunu engellemesi söz konusu olmaktadır. Yapının kusurlarını ve zamansal sürecini gizleyen yeni teknolojik materyaller ve yüzeysel kullanılış biçimleri, aynı zamanda kullanıcı açısından atmosfer ve bağlam etkilerini de azaltmaktadır. Ek olarak, insanların gündelik hayattaki farklı ve özgün deneyimlerine bağlı pratiklerin ve edinilen bilgilerin tasarım sürecine dâhil edilememesi durumu ortaya çıkmaktadır.

Özellikle ilkel mimari kavrayışta ele alınan tasarlama ve yapmaya dair parametreler unutulmakta, bu kavrayışın ardında yatan ilk akıllar düşünülmeden yapılar inşa edilmeye başlanmaktadır. Teknolojinin çerçeveleyici ilerleyişiyle birlikte kartezyen dönem, sanayileşme hareketleri, modernizm, postmodernizm, dijital çağ gibi bütün toplumları her alanda etkileyen dönemlerin de getirileri sonucunda yapılar sistematik bir şekilde üretilen, tüketime dayalı ve küresel olarak yaygınlaşan yüzeysel bir yaklaşımla ele alınır hale gelmektedir. Bunun sonucunda da, çalışmada aktarılan New York ve Tokyo kentleri örneğinde (Bkz: Görsel 3.1. ve Görsel 3.2.) görüldüğü gibi mimari yaşam alanları aynılaşmakta, ilkel düzenlerde ‘özgünlüğü’ sağlayan kavrayışlar

düşünülmeyen küreselleşen bir ‘aynılık’ ile birlikte fiziksel ve sosyal bağlama ‘aykırılık’ söz konusu olmaktadır.

Böylece güncel tasarım yaklaşımları kapsamında, Heidegger’in tespitlerinden yola çıkarak, teknolojinin, doğaya hükmettiği, var olanların üstünü örttüğü, gündelik hayat pratiklerimizi kısıtladığı ve dolayısıyla mimari üretimde ilkelin bilgisi üzerinde düşünmeyi engellediği fikrine ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, teknolojinin özündeki dönüşüme ve mimarlıkta ele alınış şekline bağlı olarak bir takım eleştiriler yapılsa da, içerisinde bulunduğumuz çağda teknolojinin varlığı inkâr edilemeyecek bir olgudur. Dolayısıyla mimari tasarımlarda kullanımı da doğal ve olağan bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Bu yüzden tüm eleştirel tutumlara karşılık, çağdaş teknolojik gelişmelerle desteklenerek, güncel tasarım yaklaşımlarına yansıyabilecek temel akıl ve ipuçları için, techne ile üretilen ilkel mimari düzenlere bakılması düşüncesi ileri sürülmektedir. Çünkü dayanağı teknoloji olmayan, sanat, zanaat, bilgi, deneyim ve düşünmenin bir arada ele alındığı ‘techne’ ile üretilen ilkel düzenlerden, güncel tasarımlara referans olabilecek mimari yaklaşımlar çıkarılabilmektedir.

Bu kapsamda her defasında farklı koşullar için yorumlanabilen bir açığa çıkarma, varlığa getirme yolu olarak techne, bugün küreselleşen kültürle birlikte aynılaştan mimari yapıların aksine, tek defaya özgü tasarımların ortaya çıkarılabilmesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla ‘techne ile üretilen’ şeklinde tanımlanan ilkel yapı ve yerleşimlerin özgünlükleri, temelde benzer tasarım parametreleri dikkate alınsa da, farklı çevrelerde değişen kültürler, ihtiyaçlar ve deneyimlerle varlığa getirilmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, ilk durumda olan, ham, gelişime açık ilkel düzenlerin ardındaki tasarlama ve yapmaya dair ilk akıllar, çağdaş mimari tasarım yaklaşımlarına yansıyabilecek bir ‘kavrayış’ olarak ele alınabilme potansiyeline sahiptir. Günümüzde toplumsal değişimler ve teknolojik gelişmelerle farklılaşan mimarlık anlayışı da, ilkelin bilgisini, özünü ve fikrini bünyesinde düşünsel bir temel olarak bulundururken, aynı zamanda yapısal düzenlerdeki yeni imkânları tasarım ve üretim sürecine dâhil etmek durumundadır.

Heidegger'in eleştirileri doğrultusunda çıkarılan parametrelerle incelenen güncel mimarlık örneklerinde olduğu gibi, direkt olarak yapılan biçimsel aktarımların yerine, ilkel kavrayışta gözlemlenen temel yaklaşımların yeni teknolojik malzemeler, yapma yöntemleri ve dönemin gerektirdiği yeni mekansal içeriklerle entegre edilmesi mümkün olabilmektedir. Böylece yapı ve doğal fiziksel çevreyle birlikte kültüre ait öğelerin, yerel yapma deneyimlerinin ve tasarımın özüne ait bilgilerin çağdaş kurgularla yorumlanması mimari tasarımı ve yapısal üretimini özgün kılmaktadır.

Sonuçta, günümüzde bireysel yaklaşımlarla ele alınan ve küresel olarak sistematik bir şekilde üretilen aynışmış yapılar ve kentlere karşılık; teknoloji kullanılarak yere, kültüre ve bağlama ait tek defaya özgü tasarımlar da ortaya çıkarılabilmektedir. Bu anlamda, özellikle fiziksel çevre etkileri, farklı yapma deneyimleri, toplumsal kültür ve ihtiyaçlara bağlı mekân kurguları doğrultusunda ifade edilen ilkel kavrayışların bir bütün olarak günümüzde de ele alınması gerekliliği söz konusudur. Dolayısıyla, techne ile üretilen tek defaya özgü ilkel düzenlerden edinilen kavrayışların, güncel mimari tasarım yaklaşımlarına temel oluşturması ve yeni teknolojik materyaller, yapma teknikleri ve mekânsal içeriklerle bir arada yorumlanması fikri öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adedokun, A. (2014). Environment and Adaptation in Architecture Planning and Building Designs; Lesson From the Forest Region of West Africa. *British Journal of Environmental Sciences*, Vol.2 (No.1) March, 9-20. <http://www.eajournals.org/> (Erişim Tarihi: 13.12.18)
- Anderson, K.B. (1977). *African Traditional Architecture: A Study of the Housing and Settlement Patterns of Rural Kenya*. London: Published by Oxford University Press.
- Artun, A. (2008). Tasarım Dehřeti. *Sanat Tasarım Bilgi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul: YTÜ Sanat ve Tasarım Fakóltesi, 3-21.
- Aşkın, Z. ve Durgun, S. (2011). Heidegger ve Adorno'nun Perspektifinden Teknik Kavramının Değerlendirilmesi. *Kaygı Felsefe Dergisi*, Sayı: 17/2011, 41-54.
- Ballantyne, A. (2007). *Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari*. (2.Baskı, 2014). İstanbul: Yem Yayın.
- Bektaş, C. (2012). *Doğaya Uyumlu Mimarlık*. (2013). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Berman, M. (1982). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*. (18.Baskı, 2016). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bischof, V. (2013). Gurunsi Painted Homes. *African Paper*, Winter. <https://victoriabischof.weebly.com/uploads/1/7/2/0/17209968/africanpaper.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.18)
- Bumin, T. (1996). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. (4.Baskı, 2010). İstanbul: YKY.
- Chiang, C. (2015). Cam Thanh Community House. *FuturArc-The Voice of Green Architecture in Asia-Pacific Magazine*, Volume 45 (Building Community, Year-end Issue, Nov-Dec), 92-99.
- Colquhoun, A. (1981). *Mimari Eleştiri Yazıları*. (ev: A. Cengizkan). (2.Baskı, 2005). Ankara: şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

- Cook, J. (1996). Architecture Indigenous To Extreme Climates. *Energy and Buildings*. Volume 23 (Issue 3, March), 277-291.
- Cope, J.L. (2013). Free Beauty: A Barn Raising That Raises The Architectural Bar. *Architecture&Design, Louisville Magazine*, July 2013, 86-89.
- Çüçen, K. (2000). *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. (3.Baskı, 2003). Bursa: Asa Kitabevi.
- Delice, D. (2017). Heidegger'in Tekniğin Kökenine İlişkin Soruşturması. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2017, Sayı:23, 307-328.
- Direk, Z. (2010). Heidegger'in Sanat Anlayışı. *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı* (4.Baskı, 2017) içinde (s.106-123). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Douny, L. (2007). *A Praxeological Approach to Dogon Material Culture*. Department of Anthropology, University College London, Thesis submitted for the degree of Ph.D.
- Ejder, Ö. (2010). Heidegger Düşüncesinde Sıkıntı Kavramı Üzerinden Modernite Eleştirisi. *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı*, (4.Baskı, 2017) içinde (s.235-246). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Emmos, R. (2004). An Investigation of Sami Building Structures. *The University of Texas at Austin*. <https://www.laits.utexas.edu/sami/dieda/anthro/architecture.htm> (Erişim Tarihi: 14.01.19)
- Fiedermutz-Laun, A. (2005). The House, The Hearth and The Granary: Symbols of Fertility among The West African Kasena. *The Medieval History Journal*. New Delhi, Thousands Oak, London: Sage Publications, 8 (1), 247-265.
- Foote, J. (2008). The Architect's Techne: the common language in the art of building. *Spring 2008 - WAAC revised fall*. <https://tr.scribd.com/document/99709486/On-Techne-and-Episteme> (Erişim Tarihi: 24.10.18)
- Forty, A. (2006). Primitive: The Word and Concept. J.Odgers, F.Samuel ve A.Sharr (Editörler) *Primitive-Original Matters in Architecture* içinde (s.3-14). Canada and US: Routledge Publishing.

- Fraser, D. (1968). *Village Planning in the Primitive World*. New York: George Braziller, Inc.
- Genç, T. (2008). Heidegger, Modern Bilim ve Sanat. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2/4, Ekim 2008. <http://www.ethosfelsefe.com> (Erişim tarihi: 24.10.17)
- Guidoni, E. (1975). *Primitive Architecture*. (Çev: Robert Erich Wolf). New York : H.N. Abrams, 1978, c1975.
- Gülenç, K. (2010). Bilim, Düşünme ve Varlık: Heidegger’de Fenomenolojik Hermeneutik. *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı* (4.Baskı, 2017) içinde (s.280-299). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, C.F. (1865). *Arctic Researches and Life Among the Esquimaux*. Franklin Square, New York: Harper&Brothers Publishers.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (1.Baskı, 1997). İstanbul: Metis Yayınları.
- Heidegger, M. (1936). *Sanat Eserinin Kökeni*. (Çev: F.Tepebaşılı) Ankara: De Ki Basım Yayım, Şubat 2011.
- Heidegger, M. (1943/44). Tanrılığın Menşei. (Çev: K. H. Ökten) *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı*, (4.Baskı, 2017) içinde (s.160-123). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidegger, M. (1947) *Hümanizm Üzerine Mektup, Hümanizmin Özü* (Çev: A. Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Heidegger, M. (1953). *Tekniğe İlişkin Soruşturma*. (Çev: D. Özlem). İstanbul: Paradigma Yayınları, 2.Basım, 1998.
- Heidegger, M. (1955). *Olmaya Bırakılmışlık*. (Çev: M. Keskin). İstanbul: Avesta Yayınları, 1.Baskı, 2013.
- Heidegger, M. (1962). *Teknik Sorusu, Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*. (Çev: N. Aça). Ankara: Pharmakon Yayınları, 2.Basım, 2015.

- Heidegger, M. (1967). *Bilim Üzerine İki Ders: Modern Bilim, Metafizik ve Matematik*. (Çev: H. Hünler) İstanbul: Paradigma Yayınları, 1.Basım, 1998.
- Hertzberger, H. (2000). *Space and the Architect: Lessons in Architecture 2*. Rotterdam: 010 Publishers.
- Hood, W. F. (1983). The Aristotelian Versus the Heideggerian Approach to the Problem of Technology. C. Mitcham ve R. Mackey (Editörler) *Philosophy and Technology: Readings in the Philosophical Problems of Technology* içinde (s.347-363). New York: Free Press.
- İyi, S. (2010). Heidegger’de “Logos”un Yeri. *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı*, (4.Baskı, 2017) içinde (s.106-123). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jarzombek, M. (2013). *Architecture of First Societies: A Global Perspective*. Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.
- Karatani, K. (1995). *Architecture As Metaphor: Language, Number, Money*. (2.Baskı, 1997). Massachusetts, London, England: The MIT Press Cambridge.
- Kart, B. (2015). Aristoteles ve Heidegger’in Sanat Kuramlarında “Poiesis” ve “Phronesis”. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı:25, Bahar 2015, 77-88.
- Kennedy, D., Bouchard, and R., Gessler, T. (2018). Haida. *In The Canadian Encyclopedia*. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/haida-native-group> (Erişim Tarihi: 01.12.18)
- Kortan, E. (1996). *Mimarlıkta Rasyonalizm, Mimari Akımlar 1*. 54-63. İstanbul: YEM Yayın.
- Koryé, A. (1981). Filozoflar ve Makine. *Koyré’nin Bilimsel Düşünce Tarihi Üzerine Denemeleri* (1.Baskı, 2013) içerisinde (s.131-168). Ankara: BilgeSu Yayınları.

- Koryé, A. (1989). Yaklaşıklık Dünyasından Kesinlik Evrenine. *Koyré'nin Bilimsel Düşünce Tarihi Üzerine Denemeleri* (1.Baskı, 2013) içerisinde (s.21-46). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Köknar, S.A. ve Erdem, A. (2010). Tasarlama eyleminin tasarım araçları modeli üzerinden bir okuması. *Mimarlık Planlama Tasarım, İTÜ Dergisi/a*. Cilt:9, Sayı:2, 51-62.
- Kuryel, B. (2015). Teknoloji ve Mühendislik Bilimlerinin Kavramsal Tarihi Üzerine. *Başka Bir Teknoloji Mümkün* (1.Baskı, 2015) içerisinde (s.33-76). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Kürelî, E. (2015). Laugier vs Durand: Revisiting Primitive Hut in the Classical Architectural Discourse. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. Issue 15, Winter, 111-120.
- Kürkçü, D.D. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, April, Volume 3, Issue 2. <http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2.html> (Erişim Tarihi: 09.06.19)
- Lane, P. (2006). Household Assemblages, Lifecycles and the Remembrance of Things Past Among the Dogon of Mali. *The South African Archaeological Bulletin*, Vol. 61, No. 183 (Jun), 40-56.
- Loubser, J.H.N. (2010). Prefigured in the Human Mind and Body: Toward an Ethnographically Informed Cognitive Archaeology of Metaphor and Religion. *Time and Mind: The Journal of Archaeology, Consciousness and Culture*, Vol.3- Issue 2, July, 183-214.
- Malaquais, D. (1994). You Are What You Build: Architecture as Identity Among the Bamileke of West Cameroon. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, Vol.5, Spring, 21-35. <https://www.jstor.org/stable/41757168> (Erişim Tarihi: 13.12.18)
- Malinowski, B. (1915). The Natives Of Mailu: Preliminary Results Of Robert Mond Research Work In British New Guinea. W.Howchin (Editör) *Transactions and*

- Proceedings of the Royal Society of South Australia-Vol.39* içerisinde (s.494-707)
North Terrace: The Society, Royal Society Rooms.
- McClellan, J.E. ve Dorn, H. (1999). *Dünya Tarihinde Bilim ve Teknoloji*. (5.baskı, 2016). (Çev: H.Yalçın). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- McLuhan, M. ve Powers, B.R. (1992). *Global Köy: 21.Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*. (1.Basım, 2001). (Çev: B. Ö. Düzgören). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Meagher, R. (1997). Techne. (Çev: K. Güvenç). *Mimarlık Dergisi*, Sayı:276, Temmuz, 14-19.
- Mills, E. ve Kalman, H. (2018). Architectural History of Indigenous Peoples in Canada. *The Canadian Encyclopedia*. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/architectural-history-early-first-nations> (Erişim Tarihi: 11.01.19)
- Miloradovic, N.B. (2016). Lepenski Vir – The Prehistoric Energy Efficient Architecture. *Danube ASHRAE Chapter Meeting* in Timisoara, Romania, 15th April 2016, REHVA Journal, October, 54-59.
- Modeen, T. (1999). The Lapps in Finland. *International Journal of Cultural Property*, Vol 8, No. 1, 133-150.
- Nalbantoğlu, H.Ü. (2009). *Araştırmalar: Bilim, Kültür, Üniversite*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Onuk, T. (1998). *Osmanlı Çadır Sanatı (18-19.yüzyıl)*. (1.Basım, 1998) Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Osmanlı Dizisi-2.
- Ökten, K.H. (2004). *Heidegger Kitabı*. (2.Basım, 2006) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Ötkünç, A. (1997). Antropolojiden Mimarlığa Melez Düşüncenin İmkânları: Yer ve Yok-yer Kavramları Üzerine. *Yok-Yerler: Üst Modernliğin Antropolojisine Giriş* (2.Basım, 2016) içerisinde (s.7-24) İstanbul: Daimon Yayınları.
- Pallasmaa, J. (1996). *Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular*. (3.Baskı, 2016) İstanbul: Yem Yayın.

- Rapoport, A. (2004). *Kültür, Mimarlık, Tasarım*. (1.Baskı, 2004) İstanbul: YEM Yayın.
- Rapoport, A. (1969). The Pueblo and The Hogan. P. Oliver (Editör) *Shelter and Society* içerisinde (s.66-79) London: Barrie&Jenkins Ltd.
- Rawes, P. (2007). *Mimarlar İçin Irigaray*. (1.Baskı, 2017) İstanbul: Yem Yayın.
- Raxworthy, J. (2016). Sharon Davis Design: Women's Opportunity Centre, Rwanda. *Culture: The Architectural Review Magazine*, Issue-1427, January. <https://www.architectural-review.com> (Erişim Tarihi: 17.03.19)
- Roth, L. M. (1993). *Mimarlığın Öyküsü*. (2.Baskı, 2017) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Schadewaldt, W. (1979). The Concept of Nature and Technique According to the Greeks. C.Mitcham ve R.Mackey (Editörler) *Research in Philosophy & Technology* içerisinde (s.159-171) USA: Jai Press Inc.
- Semper, G. (1851) *The Four Elements of Architecture and Other Writings*. (Trans. Harry F. Mallgrave and Wolfgang Herrmann) New York: Cambridge University Press, 1989.
- Sezgin, H. (1984). Vernaküler Mimari ve Günümüz Koşullarındaki Durumu. *Mimarlık Dergisi*, 3-4/84, 44-47.
- Sharr, A. (2007). *Mimarlar için Heidegger*. (2.Baskı, 2017) İstanbul: YEM Yayın.
- Silver, P. ve McLean W. (2008). *Mimarlık Teknolojisine Giriş*. (Çev: Tuğçe Selin Tağmat) İstanbul: Yem Yayın, 2014.
- Su, S. (2010). Varlık ve Sanat. *Cogito Düşünce Dergisi-64 / Heidegger: Varlığın Çobanı*, (4.Baskı, 2017) içinde (s.300-311). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanyeli, U. (2011). *Rüya, İnşa, İtiraz: Mimari Eleştiri Metinleri*. (2.Baskı, 2013) İstanbul: Boyut Yayıncılık ve Tic. A. Ş.
- Unwin, S. (2006). The Wisdom of the Sands. J.Odgers, F.Samuel ve A.Sharr (Editörler) *Primitive-Original Matters in Architecture* içinde (s.221-226). Canada and US: Routledge Publishing.

- Ural, M.N. (2015). Antik Yunan’da “Teknik”: Teknoloji Felsefesi Tarihine Genel Bir Bakış. *Mavi Atlas Dergisi*, 4/2015, 136-144.
- Vergragt, P.J. (2015). Teknoloji Sürdürülebilir Bir Hayata Nasıl Katkıda Bulunabilir? *Başka Bir Teknoloji Mümkün* (1.Baskı, 2015) içerisinde (s.21-32). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Vesely, D. (1986). *Architecture and The Question of Technology / Architecture, Ethics and Technology*. Canada: McGill-Queen’s University Press.
- Vesely, D. (2006). The primitive as modern problem: invention and crisis. J.Odgers, F.Samuel ve A.Sharr (Editörler) *Primitive-Original Matters in Architecture* içinde (s.17-32). Canada and US: Routledge Publishing.
- Virilio, P. (1998). *Enformasyon Bombası*. (1.Basım, 2003). (Çev: K. Şahin) İstanbul: Metis Yayınları.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- http-1: TDK, <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.01.18)
- http-2: <http://www.medium.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-3: <http://www.bbc.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-4: <http://www.sundaypost.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-5: <https://inhabitat.com> (Erişim Tarihi: 13.03.19)
- http-6: <https://www.archdaily.com> (Erişim Tarihi: 06.03.19)
- http-7: <http://www.kot0.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-8: <http://archello.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-9: <http://www.alibaba.com> (Erişim Tarihi: 12.06.19)
- http-10: http://cografyaharita.com/haritalarim/3f_dunya_dilsiz_haritasi_rs.png (Erişim Tarihi: 01.12.18). Ramazan Saygılı, 2015.

- http-11: <http://www.architectureweek.com/2007/1212/> (Erişim Tarihi: 11.01.19)
- http-12: <https://indianspictures.blogspot.com/2014/08/blackfeet-indian-tipis-and-village.html> (Erişim Tarihi: 23.02.19)
- http-13: <https://www.survivalinternational.org/tribes/yanomami/wayoflife> (Erişim Tarihi: 16.02.19)
- http-14: Africa Geographic Magazine, Issue 1, Kelly Landen Photography. <https://magazine.africageographic.com/wp-content/uploads/2014/07/Issue-1-Africa-Geographic-Magazine.pdf> (Erişim Tarihi:01.12.18)
- http-15: John Tyman, Maasai Houses. <http://www.johntyman.com/africa/28.html> (Erişim Tarihi: 01.12.18)
- http-16: http://xoafrika.com/newsletter/may_2012/EN/faces_of_africa.html (Erişim Tarihi: 27.02.19)
- http-17: <https://www.flickr.com/photos/rietje/sets/72157615598783227> (Erişim Tarihi: 01.12.18). Rita Willaert Photography.
- http-18: <https://www.flickr.com/photos/61727647@N03/with/5935031396/> (Erişim Tarihi: 13.12.18). Middle Africa Photography.
- http-19: <https://www.flickr.com/photos/tiluandco/sets/72157603093785708> (Erişim Tarihi: 26.12.18). Kevin Keating Photography.
- http-20: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/anthropology-and-archaeology/people/dogon> (Erişim Tarihi: 26.12.18)
- http-21: <https://www.sosyalevren.com/egitim/turklerde-cadir.html> (Erişim Tarihi: 27.02.19)
- http-22: James Francis Hurley Photography. https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?searchText=james+francis+hurley (Erişim Tarihi: 12.02.19)
- http-23: *Salto Architects*, <https://salto.ee/projects/no99-straw-theatre/> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

- http-24: 2018. January15, News, <https://www.bme.hu> (Erişim Tarihi: 07.03.19)
- http-25: Mjölķ Architects Official Website, <http://www.mjolk.cz/en/ice-balls> (Erişim Tarihi: 08.03.19)
- http-26: Patkau Architects Official Website, <https://patkau.ca/projects/winnipeg-skating-shelters/> (Erişim Tarihi: 09.03.19)
- http-27: Pumanque Community Center Production Website, <http://scl34.aho.no> (Erişim Tarihi: 15.03.19)
- http-28: FARE Studio, Proje Kataloğu, <http://www.farestudio.it> (Erişim Tarihi: 09.03.19)
- http-29: Kéré Architecture Official Website, Tasarım Kataloęu, <http://www.kere-architecture.com> (Erişim Tarihi: 10.03.19)
- http-30: United4design Official Website, <http://www.united4design.com> (Erişim Tarihi: 21.03.19)
- http-31: Architect's Official Website, <http://www.ateliermasomi.com> (Erişim Tarihi: 21.03.19)
- http-32: Architects' Official Website, <http://www.t-a-o.cn> (Erişim Tarihi: 27.03.19)
- http-33: Architect's Official Website, <http://www.rpbw.com> (Erişim Tarihi: 27.03.19)
- http-34: <http://hiddenarchitecture.net/obscure-by-clouds-serbia-lepenski-vir/> (Erişim Tarihi: 18.04.2019)